

Âsîtanê

5

Mayıs 2010

Mevlevî Kültür Dergisi

Yrd. Doç. Dr. Osman Nuri Küçük
Hz. Mevlânâ'ya Göre
Edebin Önemi

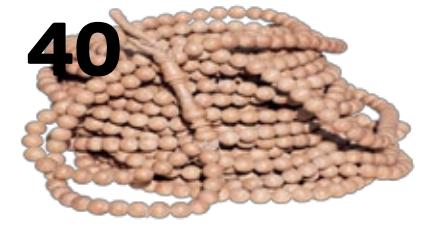
Prof. Dr. Cihan Okuyucu
Mesnevî'de
Edeb'in Önemi

Hatice Sedef Ergül
İletişim ve Edeb

M. Fatih Çıtlak ile Mülakât:
Edeb Üzerine Hasbihâl

Dr. Naci Bakırcı
Mevlevîlikte Zikir ve Zikir
Tesbihi

Veled Izbudak Çelebi
"Dergâh-ı Hazret-i
Mevlâna ve Mevlevîlik"

Gülgün Yazıcı
Gelibolu Mevlevîhânesi

Vefâtın 6. yılında;
Âyînhân Kani Karaca

Âsîâne

Mevlevî Kültür Dergisi

Yıl 1 Sayı 5

Mayıs 2010

Yayın Tarihi: 15 Mayıs 2010

Semazen Yayın Grubu Adına

İmtiyaz Sahibi ve

Genel Yayın Yönetmeni

Mehmet Emin Holat

Yazı İşlerinden Sorumlu

Selin Turan McCallum

Dergi Tasarımı

Muhammed Nur Anbarlı

Kapak Fotoğrafı

Mehmet Günce Akkoyun

Âsîâne Mevlevî Kültür Dergisi

www.semazen.net

Semazen Yayın Grubu

E-Dergisidir.

Ya edeb Hûûû!

Aziz ve muhterem dostlar,

Geçtiğimiz ay Âsitânemizdeki Nisan tasını Duâgû Dede'lerimizin gülbanglarının ve salavat-ı şeriflerin yankılandığı sema'dan Resûlullah Efendimiz'den rahmet damlaları ile doldurduk. Dillerimiz, gözlerimiz, benliğimiz O'nun rahmetiyle doldu. Efendim cemre toprağa çoktan düştü, ağaçlar çiçeğe, fidanlar niyâza durdu. Bizler de Âlemlere Rahmet olan Efendimizden muhabbetle, O'nun muhabbetiyle gönüller yıkanırken, cihan'da herşeyin tazeliğe durduğu, kendine çeki düzen verdiği bu bahar vakti kendi halimize, gönül iklimimize bakıp bir istişare edelim istedik. Malûmdur muhabbetle, özenle yetişen çiçekler bir başka güzel açar, meyveler bir başka lezzetli olur. Dest-i aşk (aşk elinden) edeb toprağında yetişen hele bir de rahmetle nasiplenmişse, sema'ya yüzün dönmemesine ne hacet... Zâhirîmiz hâklanmadan, bâtinîmiz "Hakk"lanmaz. İşte bundandır illâ edeb, illâ edeb... Geliniz bu ay yine o rahmet damlaları ile abdestlenip, Kubbe-i Hadra'nın rengine boyanan aşkullah toprağına varalım ve o topraktan Gül-i siyer tohumundan yetişen gonca'ya durmuş muhabbet güllerinin edeb arzuhallerini dinleyelim. Huzur-u Pîr'de olmaktan mıdır yoksa onları seyreyleyen dervişlerin gözleriyle nazar eylendiklerini bildiklerinden mi, edeble nasıl boynun bükük duruşlarını, önce birbirine imân ile sınımsız sarınmış olan goncelerin şems'in nuruyla edeb nakşolmuş taç yapraklarını nasıl katmer katmer açtıklarını seyreyleyelim. Ve kalbimize rikkat veren Kâbetü'l-uşşâkta biz de başımızı gönlümüze eğip bir gül niyâz edelim;

Derdimize derman, gözümüzün nûru, Hatt-ı istivâ'dan gönlümüze çekilen elif, sırât -ı müstakîm Ya edeb Hûûû! Bu meclis de seni zikreleriz, sen de bizi zikrin üzere eyle.

Biz sözden elimizi çekelim ve kelâmı söz sahiplerine ve söz ehline bırakalım. Nasiplenmek niyâzı ile.

İllâdandır Edeb... İllâ Hûûû

Dest-i aşk (aşk elinden) edeb toprağında yetişen hele bir de rahmetle nasiplenmişse, sema'ya yüzün dönmemesine ne hacet... Zâhirîmiz hâklanmadan, bâtinîmiz Hakkklanmaz. İşte bundandır illâ edeb, illâ edeb...

Hz. Mevlânâ'ya Göre *Hak Yolcusu için* Edebin Önemi

» Yrd. Doç. Dr. Osman Nuri Küçük
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Ârif, bir yandan kâinata mensup bir sevgi çağlayanı haline gelirken diğer taraftan bir kalp kırmanın endişesiyle titrer ve edep abidesi kesilir.

Tasavvufî gelenekte üzerinde en çok durulan kavramlardan biri edeptir. Sözcük olarak Arapçada her söz ve fiilde güzel muamelede bulunmak anlamına gelen ^[1] edep, sûfîlerce Hak yolcusunun Cenâb-ı Hak'ka duyduğu derunî saygı ve haşyetten beslenen bir duygu ve hâl olarak görülmüştür. ^[2]

Allah haşyeti ve sevgisinden doğan bu hâl, kişinin diğer insanlarla ve tüm canlılarla ilişkisinde tesirini gösteren bir duygu ve davranış kistasıdır. Hak yolcusunun edep algısı manevi yolculuğunun zühd evresinde daha ziyade cehennem korkusu ve Allah haşyetinden beslenirken bu süreçte ilerleyip irfânın hasil olmasıyla edep hâli aşk u muhabbetle birleşir. Yaratanı sevme, aynı zamanda O'nun ihata ettiği her şeyi sevmeyi de beraberinde getirir. Bu seviyeye erişen ârif, bir yandan kâinata mensup bir sevgi çağlayanı haline gelirken diğer taraftan bir kalp kırmanın endişesiyle titrer ve edep abidesi kesilir. Diğer bir ifadeyle hubbu da buğzu da tam olarak Allah için olur.

Yukarıdaki ifadeleri çağımıza yakın bir Mevlânâ aşığı olan Yaman Dede'nin (ö. 1962) ifadeleriyle somut bir tanıklığa dönüştürelim. Yaman Dede öğrencilerine yazdığı mektuplarında kendisindeki bu sevgi genişlemesini şöyle anlatmaktadır:

"Sevme kabiliyetim son derece gelişmişti. Talebemi pek ziyade seviyordum. Hak rızası için seviyordum.

İçimde onlara karşı öyle bir şefkat deryası coşuyordu ki, her birinin baba ve annesinin gönlünde yaşayan şefkatlerden mutlaka ve mutlaka daha az değildi." ^[3]

"Allah'ın bütün mahlûklarına hizmet etmek için içimde kanayan, hıçkırın sonsuz iştiaqlar var. Düşününüz ki bu iştiaq aziz yavrularım için ne kadar şiddetli, ne derece yakıcıdır." ^[4]

"... Sizden hayli küçük bir yaşta idim; sevgi ölçümü genişletmeye başladılar, hiç durmadan genişlettiler, genişletiyorlar. Daha doğrusu ölçüyü artırdılar. Ölçüye gelen sevginin en şiddetlisi, en yakıcısı ile dağları taşları sever oldum. Bütün kâinatı kalbimin içine hapsetmek istiyorum. Bütün varlıkları ve onların Ulu Yaratıcısını kalbimin içine, ruhumun derinliklerine çekmek istiyorum.

İnsan sevgisinde ölçüyü aldılar. Bu fakirden manevi bir gıda bekleyen çocuklarımla karşı karşıya gelince yalnız ölçüyü değil, kendimi de kaybediyordum. Yavrularıma bir şey vermek ihtiyacıyla tutuşuyor, adeta kendimi yerden yere vuruyordum. Kalbimden bu ihtiyaç ve iştiağın kanları damlaya damlaya giriyor ve çıkıyorum. Çocuklarımı her ziyaretimde kürsüye ayak atarken, Ulu Cananına kanını ve canını vermeye giden bir kurbanın iştiaqlarıyla sarsılıyor, onun kılıcında can vermenin doyulmaz ve dayanılmaz zevklerinin

[1] Âsım Efendi, Kâmus Tercümesi, c. I, s. 82; Cürçânî, Ta'rifât, s. 24, Tehânevî, Keşşâf u Istilâhati'l-Funûn, c. I, s. 53.

[2] Herevî, Menâzilu's-Sâirîn, s. 67.

[3] Mustafa Özdamar, Yaman Dede, Marifet Yay., İstanbul 1994, s. 70.

[4] Özdamar, Yaman Dede, s. 263.

Mevlânâ'ya göre edep; bir şeyin, olması gereken tabii seyrinde hareket etmesi, edepsizlik de bu tabii seyrin dışına çıkmasıdır.

yaşamaya başlıyorum. Orası kürsü değil, kurbanın boğazlandığı yer. Oraya boğazlanmak için çıkıyorum... Boğazlanıyorum. Ondan sonra Cananına kavuşan ruhumun sesini işitiyorsunuz. Ruhumda mefhumlar yanıyor, milyonda biri şuurumdan geçebiliyor, üst tarafını şuur almıyor, ufuklara dağılıyor. Şuurdan geçenler kelime kalıplarına dökülüyor, kalıplar yanıyor. Mefhumlar kelimeleri, mazruf zarfı yakıyor. Yanmıyan birkaç kelime sizlere varabiliyor... Her zerre O'nun mahlûkudur. Her zerreye bin can feda olsun."^[5]

Bu muhabbet şümülünün beraberinde nasıl bir hassasiyeti muhtevi olduğunu yine Yaman Dede örneği üzerinden anlatmak için onun Ayten adlı bir öğrencisine yazdığı bir mektuptaki ifadelerine yer verelim:

"İçimde çarpışan iki müthiş kâinat var Ayten: Bütün mahlukata ve tabii pek fazla aziz çocuklarıma hizmet etmek için içimde yanan ve kanayan bir kainat var. Bu kainatın karşısında hiçbir kimseyi milyonda, milyarda bir rahatsız etmemek için titreyen bir kainat. Bu iki kainat çarpışır, ben arada harap olurum. Bundan da ayrı bir saadet duyarım. Hiçbir hadise yok ki saadetimi artırmasın. Volkanın içine fırlatsalar, zevkten başka bir şey duymam.

Size zaman zaman kendisinden bahsettiğim bestekâr bir dostum var; iki manzumemi bestelemiştir. Onun Edebiyat fakültesine devam eden kızı bu fakire "kırk vesvese Dede" der. Ben de, kırkbin vesvese Dede olayım da hiçbir kimseyi

kırk binde bir bile rahatsız etmeyim. Yine aynı endişe iledir ki dostlarımla aramda lokma kavgası vardır. Dünyadaki ekmek kavgasının makûsu olarak lokmadan kaçma kavgası. Herhangi bir ziyaretimde isterim ki hiçbir şey ikram olunmasın. Benim için ikramın en büyüğü hiç olmamasıdır. Kahveyi nasıl arzu ettiğimi sordukları zaman: Şekersiz, kahvesiz, susuz... derim. Yerine göre kahveye çoktan sulh oluyorum ama, bu mevsimde uzak mesafeli ziyaretlerde –hayfa ki- yalnız kahve ile yakayı kurtarmak mümkün olmuyor. Lokmasız kurtulmak için binbir mazeret kullanıyorum, bazen tutuyor, bazen de tutmuyor. Derdimi anlatabilmek ve bir fikir verebilmek için Üsküdar'daki çocuğumdan şimdiye kadar bir bardak su istememiş olduğumu söylüyorum. Üzüldüğümü sezenler pek üzerime varmıyorlar, beni serbest bırakıyorlar, geniş bir nefes alıyorum.

Geçenlerde bir zat kaleyi içinden aldı; yemek yiyelim demedi de lokma edelim dedi. Âşıklar sultanının ^[6] tabirini kullandı. Boynumu bükerek (dahilek) dedim. Arz-ı dehalet; arz-ı teslimiyet ediyorum demek."^[7]

Edebin Hak yolcusu sâlik için önemine işaret eden sûfî önderleri kimi zaman tasavvufu, tümüyle edepten ibaret bir sistem şeklinde târif etmişlerdir. Meselâ Ebu Hafs Haddad (ö. 260/874) tasavvufu şöyle tanımlar:

"Tasavvuf; tamamıyla edepten ibarettir. Her vaktin, her hâlin, her makâmın bir edebi vardır. Bu edeplere riayet edenler hedeflerine ulaşırlar.

[5] Özdamar, Yaman Dede, s. 257-8.

[6] Hz. Mevlânâ'yı kast ediyor.

[7] Özdamar, Yaman Dede, s. 280-1.

*Etmeyen ise Hakk'a
yakın olduğunu
zannettiği sırada
ondan uzak düşer;
kabul görmeyi
umduğu sırada
reddedilir.” [8]*

altında işler. Salike
öğüdü şudur:

*“Huda’dan edebe
muvaffak olmayı niyâz
edelim. Çünkü edebi
olmayan kimse, Allah’ın
lütfundan mahrum kalır.*

Tasavvufî düşüncede edebe yapılan vurgu nedeniyle dergâhların girişlerine “Edep ya Hû” ifadesinin yazılması bir adet halini almıştır. İlahi bir nur olarak yüceltilen edep, Yunus Emre’nin ifadeleriyle sûfî gelenekteki duyusunu şöyle bulmuştur:

*Edeb bir tac imiş Nur-u Hüda’dan,
Giy ol taci emin ol her belâdan*

Hiz. Mevlânâ’nın kullanımında da edep, sûfî gelenekle paralel şekilde açıklanmaktadır. Mevlânâ’ya göre edep; bir şeyin, olması gereken tabîî seyirinde hareket etmesi, edepsizlik de bu tabîî seyirin dışına çıkmasıdır. [9] Bu anlamıyla edep, Mevlânâ’ya göre mikro dairede hem insan yaşamında hem de makro dairede âlemin işleyişinde usûl ve ölçünün ifadesidir. [10]

Mevlânâ, sâlikin bütün ahvâlinde edebe riayet etmesi gereğini *Mesnevî*’de müstakil olarak “*Sahib-i Tefvik olan Cenâb-ı Hak’tan bütün ahvalde edebe riayet hususunda muvaffakiyet talebi ve edepsizliğin vahameti*” başlığı

*Edebi olmayan, yalnız kendisine kötülük etmiş
olmaz, belki edepsizliği yüzünden bütün dünyayı
ateşe vermiş olur.” [11]*

Mevlânâ, insanî düzlemde edep ve edepsizliğin birinin diğerini var kılan kavramlar olduğuna işaret eder. Bu anlamıyla edebi, edep dışı davranışlara benzer şekilde mukabelede bulunmayıp sabretmek şeklinde tanımlayan Mevlânâ, bu hususu şöyle îzah eder:

*“Ey Müslüman, amaç yolunda edep nedir diye
sorarsan bil ki edep; her edepsizin edepsizliğine
sabır ve tahammül etmektir.*

*Kimi falan adamın huyu kötü, tabiatı fenâ diye
şikâyet eder görürsen,*

*Bil ki bu şikâyetçinin huyu kötüdür; kötüdür ki o
kötü huylunun kötülüğünü söylüyor!*

[8] Sülemî, *Tabakâtu’s-Sûfiye*, Kahire, 1969, s. 119.

[9] Bkz. *Mesnevî*, c. I, b. 88-92.

[10] Mevlânâ’nın güneş tutulmasını, zinadan dolayı salgın hastalıkların yaygınlaşmasını, zekatın verilmeyişi nedeniyle kuraklığın olmasına dair bu olaylarla edepsizlik arasında kurduğu ilgiye binaen yukarıdakine benzer bir değerlendirme için bkz. Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, c. I, s. 119.

[11] *Mesnevî*, c. I, b. 78’den sonraki başlık ve b. 79-80.

[12] *Mesnevî*, c. IV, b. 771-4.

[13] *Mesnevî*, c. I, b. 89.

[14] Benzer değerlendirmeler için bkz. Anthony Robbins, içindeki *Devi Uyandır*, çev.: Belkis Çorakçı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1991, s. 433.

Tasavvuf; tamamıyla edepten ibarettir. Her vaktin, her hâlin, her makâmın bir edebi vardır. Bu edeplere riayet edenler hedeflerine ulaşırlar.

Çünkü iyi huylu, kötü huylulara, fenâ tabiatlılara tahammül eden ve onların kötülüğünü söylemeyen kişidir.^[12]

Mevlânâ “Gam, sıkıntı ve darlıktan başına ne gelirse hepsi, işin sonunu düşünmeme korkusuzluğundan yani edepsizlikten ve küstahlıktan gelir” ifadesiyle edepsizlik ile insanın iç huzursuzluğu ve sıkıntıları arasında bağ kurmaktadır.^[13] Mevlânâ’nın edepsizlik ile iç huzursuzluk arasında kurduğu bu ilişki, günümüzde insanî bunalımların nedenlerinden biri olarak gösterilen değerlerin aşınması savını hatıra getirmektedir. Bu kabule göre insanın iç huzursuzlukların temelinde insan eylemlerinin öncelik ve sonralığını belirleyen sabit değerlerin olmayışı yahut değerler arasında yaşanan çatışma yatmaktadır. Diğer bir ifadeyle insan şayet kendini mutlu hissetmiyorsa kendi kurallarını ihlal ediyor demektir.^[14] Buna göre edep, sâlikin her vakitte uyması gereken değerler hiyerarşisine uygun hareket etmesi iken; edepsizlik de bu tabîî seyirin dışına çıkılarak değerlerin aşınmasını ifade etmektedir.

Mevlânâ, edepsizliğin olumsuz sonuçlarının sadece insanî düzlemde birey ve toplum hayatıyla sınırlı kalmadığını, edepsizliğin meydana getirdiği dejenerasyonun insanın

yaşadığı dünyaya da sirayet edeceğini belirtir.^[15] Mevlânâ’nın bu yorumundaki edepsizliğin, Kuran’daki fesat kavramı ile örtüştüğünü söyleyebiliriz.^[16]

Mevlânâ’nın izahlarında edep, tüm nimetlere erişmenin usûlüne riâyeti ifade ederken edepsizlik, lanet ve nimetlerden mahrumiyet sebebidir. İsrail oğullarına gökten sofraya indirilmesi mucizesine^[17] atıfta bulunan Mevlânâ, semâdan indirilen yiyeceklerin kesilmesinin nedenini edepsizlik diye yorumlar.^[18] Yine Azazil’in Şeytanlaşması Mevlânâ’ya göre edepsizliğindedir.^[19]

Mevlânâ, edep ve edepsizliğin insanın varlık serüveninin başlangıcında yer aldığına işaret eder. İnsanoğlunun atası Adem ile Şeytan arasında meydana gelen olayı edep açısından yorumlayan Mevlânâ, Adem’in affedilmesini edebine, Şeytan’ın lanetini ise edepsizliğine bağlar. Çünkü Adem (as), başına gelenlerin ilahî takdir gereği olduğunu bilmesine rağmen kendi isyanını Cenâb-ı Hakk’a nispet etmeyerek “Rabbimiz kendimize zulmettik (Rabbenâ zâlemnâ enfüsenâ)” diyerek^[20] edebi elden bırakmadı. Şeytan ise kendi fiilini gizleyerek “Senin beni azdırman nedeniyle (Bima ağveytenî)...” diyerek^[21] edepsizlikte bulundu. Adem (as), bu edebine karşılık affedilirken Azazil, edepsizliği nedeniyle lanetlendi.

[15] Bkz. Mesnevî, c. I, b. 80.

[16] Bu bağlamda şu ayeti zikredebiliriz. “İnsanların ellerinin işledikleri ve bundan bir kazanç sağladıkları şeyler sebebiyle karada ve denizde fesat ortaya çıktı” (Rûm, 30/41).

[17] Mâide 5/114 ayeti ile A’raf 7/160 ayetinde anlatılan olaya işaret edilmektedir.

[18] Mesnevî, c. I, b. 79-87. İsa (a.s.)’nin duâsı üzerine, mûcize olarak gökten indirilen bu sofradan bir şey alıp saklamaları men edilmişti. Bu yasağa rağmen bazıları karınlarını doyurduktan sonra sofranın bir daha gelmeyeceğinden endişe ederek kalan yemekleri aşırıp evlerinde

stokluyorlardı. (bkz. İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu’l-Beyân, Erkam Yay., İstanbul 2005, c. V, s. 183 vd.)

[19] Bkz. Mesnevî, c. I, b. 92.

[20] A’raf 7/23 ayetine işaret edilmektedir.

[21] Şeytanın bu şekildeki sözü A’raf 7/16, Hicr 15/39 ayetlerinde geçmektedir.

[22] Mesnevî, c. I, b. 1488-95.

[23] Bu ifadeler için Mesnevî’nin birinci cildinin Arapça mensur mukaddimesine bakılabilir.

Çünkü edebin karşılığı hürmet, edepsizliğin karşılığı ise mahrumiyet ve reddedilmektir.^[22] Binâenaleyh Mevlânâ'ya göre Cenâb-ı Hak, edebe riayet edeni, Uluhiyetine yaraşır, mukabil bir hürmetle yüceltirken, edebi terk edeni hürmetsizlikle cezalandırmaktadır.

Yaman Dede'nin Hz. Mevlânâ'nın tevazu ve edebine örnek olarak verdiği bir olayı yine Yaman Dede'nin ifadeleriyle aktaralım:

“... Hüsameddin Çelebi'den bahis buyurdıkları zaman bilmeyen sanır ki Hüsam, kendilerinin üstadıdır.^[23]”

Subh şud ey subhrâ püşt-ü penâh
Özr mahdûmî Hüsamüddin bihâh

(Sabah oldu. Ey sabahın dayandığı ve sığındığı
Zat! Evladım Hüsameddin'den Sen özür dile.)

Aman Allah! Aman Allah! İki hazret sabahlamışlar.
Sabahlara kadar Mesnevî yazılmış koca Mevlânâ
evladından özür dileyemiyor da Allah'a sığınıyor
ve yalvarıyor: Ya Rabbi! Sen özür dile ondan...
Düşün.. Hazret, Hüsam'a öyle pâyve veriyor ki
kendileri için Allah ondan özür dileyecek!..

Çocuklarımdan birinin kalemi yere düştüğü zaman onu alıp sahibine vermek için içimden gelen hamle ve buna benzer bazı hallerim beni şunun için sevindiriyor: Deryanın yanında katre kabilinden bile olsa bu hallerin, O Sultanın hallerine benzer tarafı var. Bunun için sevincime hudut yoktur.

Hazretteki akıllara durgunluk veren inceliğe bakın ki Çelebi'ye Mesnevî'yi yazdırmak gibi cihanlar kadar muazzam bir lütufta buldukları halde onu hesaba katmıyorlar da o aziz ve bahtiyar evladın sabahlara kadar çalışarak yorulduklarını düşünerek ondan özür dilemek ihtiyacını hissediyorlar, ve ... (aman Allah) ve buna Mesnevî-i Şerif'in tek mısraının kâtibi o mübarek ağızdan almak suretiyle katibi olmak değil, o sultanımı bir lahzacık görebilmek için nelere razı değilim ki... Boynuma ip takarak beni sürüklesinler, beni artık hiç uyutmamak suretiyle çıldırtarak öldürsünler!.. Yeter ki gözlerim bir an için nur-ı nazarlarını massetsin..^[24]

Yazımızı Hz. Mevlânâ'nın “Huda'dan edebe muvaffak olmayı niyâz edelim” tavsiyesine uyarak “Edeb ya Hû!” niyâziyla bitirelim...

[24] 3/4.10.1945 tarihli Ayten adlı öğrencisine yazdığı mektuptan.
(Özdamar, Yaman Dede, s. 297-8).

Mesnevî'de Edeb'in Önemi

» Prof. Dr. Cihan Okuyucu

1412

Eğer insanda edep yoksa, o insana insan denmez. Çünkü hayvanla insanı ayıran temel özellik edeptir.

Mesnevî’de edep kavramı baskın kavramlardan birisidir. Hz. Mevlânâ insanı hayvandan ayıran temel özelliklerden biri olarak edebi vurgular. Evvela bu hususta Mesnevî-i şerîften birkaç beyit sunalım:

*Âdemîzâde eger bî-edebest, âdem nîst
Fark der- cism-i benî-Âdem ü hayvan edebest
Çeşm bi- güşa vü bi-bin cümle kelâmullahrâ
Âyet âyet hemegî ma’nî-i Kur’ân edebest.*

Bu beyitleri yaklaşık olarak şu şekilde mânâlandırabiliriz:

“Eğer insanda edep yoksa, o insana insan denmez. Çünkü hayvanla insanı ayıran temel özellik edeptir. Gözünü aç! İncele, bak! Âyet âyet bütün Kur’ân-ı Kerîm esasında insana, insanlık edebini öğreten bir kitaptır. Mânası, meali budur Kur’ân-ı Kerîm’in.” Peki ama edep nedir? Mevlâna’ya göre bir zâhirî edep, bir de bâtinî edepten; yahut iç edep ve dış edepten söz edebiliriz. Dış edep ya da zâhirî edep Kur’ân’ın zâhirine, şeriat’a saygı göstermektir. Sözelimi, insan abdest almadan namaz kılamaz ya da üzerinde, elbisesinde bir kir olduğunda bu kir namaza mani olur. Kılırsa kabul olmaz. Ama Mevlâna’ya göre insanın bir de iç abdesti olmalıdır. İnsan elbisesindeki küçük bir kirle bile namaz kılamazken, gönül kumaşında bir kir varsa nasıl namaz kılabılır? Bakınız Mevlâna’nın fikirlerinin Türkçe tercümanı olan Yunus Emre’miz bu konuda neler söylüyor:

“Bir dona kir bulaşacak yunmayınca mismil olmaz.”
‘Mismil’ Türkçe’de temiz anlamına geliyor. “Bir don’a, bir elbiseye kir bulaşınca, yıkamadıkça o elbise temiz olmaz.” Ve dolayısıyla da namaz kılınmaz. Peki gönül? Onun da cevabını veriyor Hazret:

“Gönül pası yunmayınca namaz reva olmayısar.”

Tıpkı elbise yıkanmadan namaz reva olmaz, kabul olmazsa, gönül pası, gönül kiri de yunulmaz , yıkanmazsa o namaz da gerçekte namaz olmaz. İşte demek ki hakiki ve batını anlamda edep, Mevlâna’ya göre insanın bu söylenen çerçevede hareket etmesi ve kendini gönül kirlerinden arındırmasıdır. Bunun için şüphesiz insanın öncelikle işe kendisinden başlaması icap eder. Cenâb-ı Peygamber “kendinden başla” buyurmuş. Her işe kendimizden başlamalıyız. Geçenlerde okuduğum bu mânâ’daki bir söz çok hoşuma gitti. Hani bir yandan insanların kendi kendilerini çok sevdiklerini , bencil olduklarını düşünürüz ya!. Acaba hakikatte bu böyle midir? Kendi kendimizi gerçekten sevmekte miyiz? Okuduğum cümlelerde deniyor ki; insan’ın kendini beğendiği doğru ama kendini sevdiği pek o kadar da doğru bir tespit değil. Çünkü insan sevdiğini ihmal etmez. Nasıl söyleyelim; sevdiğini kenarda köşede unutmaz. Arabanızı seversiniz ve onun bakımını pekala güzelce yaparsınız. Evinizi sevdiğiniz için temiz tutarsınız. Peki insanın kendi kendisini sevmesi neyi gerektirir? Onun dünyası kadar, ahiretini de abad ve mamur etmesi , dışı kadar iç bakımını da yapması, kısaca kendi kendisini ihmal etmemesi değil mi?. Bu anlamda, eğer bizi biz yapan kendi iç alemimizi ihmal ediyorsak, kendimizi sevdiğimiz pek söylenemez. Söylesek isabet etmiş olmayız. İnsanın kendini eğitmesi, edebi, demek ki evvela buradan başlıyor. Kendi kusurlarını görmeyen insan kendisini nasıl terbiye edebilir? Halbuki genellikle gözümüz dışarıdaki kusurları görmeye odaklanmıştı. Böyle bir göz alışkanlığı kazanmışız nedense. Bu durumu, Hz. Mevlâna, biraz gülünçleştirerek ,dört zenci tipiyle bizlere anlatır. Efendim Mesnevî’de geçen bu tabloyu kısaca özetlemeye gayret edeyim..Dört zenci bir araya gelmişler, mescide girmiş ve namaza durmuşlar.

İnsanın gözü sâdece bir rasat aletidir. Gören aslında kalbiyle görür. Kalbinin rengine göre görür.

Tam namaza durulduğu esnada dışarıdan bir adam içeriye girmiş. Bunun üzerine zencilerden birisi namazda olduğunu unutarak dışarıdan giren kişiye; “Acabâ ezan okunmadı mı?” diye sormuş. İkinci zenci konuşanı ayıplamış, onu dirsekleyerek demiş ki :“Be hey gafil namazdasın. Namazda konuşulmaz!” Üçüncüsü: “E, demiş, sanki sen konuşmadın.Onun namazı bozuldu da seninki kaldı mı?” Dördüncüsü de elini açmış ve demiş ki: “Ya Rabbî! Ben şu üç akılsıza uymadım. Sana şükürler olsun.” Böylece her dört zencinin de namazı bozulmuş. Burada Mevlâna bize gizli bir soru soruyor; diyor ki; “Niçin bu dört zencinin namazı bozuldu?” Her birinin namazını bozan şey yanındaki, yöresindeki namazındaki kusuru görmesidir. Eğer her biri diğerlerinin kusurları ile meşgul olmasalar, onları görmeselerdi, onların ziyanlarından hissedar olmayacaklar, kendi namazlarına halel gelmeyecekti. Demek ki aslında gördüğümüz her kusur, kusur olarak bize geri dönmektedir. Çirkin görmek aslında çirkin oluşun bir işaretidir. Yine bu meâlde Mesnevî’de yer alan şöyle bir düşündürücü hadise var. Eskiden Ramazan ayı, hilali gözleyerek başlardı. Buna “rü’yet-i hilal” denilirdi. İnsanlar Ramazan ayı başlarken yüksek yerlere çıkarlar, açık havada hilali gözlerlerdi. Eğer bir kaç kişi bir arada hilali görürlerse, o yerin idarecisine durumu aktarırlar, idareci de durumu ilan etmek suretiyle Ramazanı başlatırdı. Bazen hilal gece görüldüğü gibi, bazen gün ortasında görülür ve bu nedenle gün ortasında Ramazan başlamış olurdu ki buna yevm-i şekk denirdi. Hasılı böyle bir mevsimde Hz. Ömer yanına birkaç kişi alarak yüksek bir yere çıkmış ve hilali gözlemeye başlamış. Bu kişilerden biri göğe bakarak demiş ki; “Hilal’i gördüm! Bakın, sizler de görün..” Hz. Ömer keskin bakışlarıyla ufku taramış ve hilalden bir iz eser bulamamış. Sonra dönüp berikinin yüzüne bakınca keskin ferasetiyle durumu kavramış, elini dudağına götürüp parmağını ıslatmış ve adamın kaşını sıvazlamış. Şimdi demiş, bak bakalım hilali görecek misin? Adam tekrar tekrar göğe baktığında demiş ki; “Hayret! Az evvel ayan beyan gördüğüm hilal nereye gitti?” Herhalde anlaşılacağı üzere adamın kaşındaki iri bir kıl gözüne dökülmüş ve zavallı adam onu hilal zannetmiş. İşte

buradan hareketle Mevlâna diyor ki; “Bak nasıl bir kıl bile seninle hakikat arasındaki yolu kesmekte, göğe perde olmakta, olmayan birşeyi varmış gibi göstermekte.. Eğer gözünün önündeki bir kıl bakışına mâni oluyorsa sen bunun bir de gönle düştüğünü farzet.” Gönüle düşen kıldan kasıt elbette masiva’dır, günah kiridir, istir, pastır. Bütün bunlar yerle gök arasına perde kesilir ve senin hakikati idrakine mâni olur. O halde sen gözünün önünden kaşı kaldırdığın gibi kalbinin önünden de o perdeleri, masiva kıllarını kaldır, demiş oluyor Hazreti Mevlâna.

Demek ki insanlar çevrelerindeki manzarayı aslında bakışlarıyla, gözleriyle görmüyorlar kalpleriyle görüyorlar. Hz. Ali’nin tarifiyle diyebiliriz ki insanın gözü sâdece bir rasat aletidir. Gören aslında kalbiyle görür. Kalbinin rengine göre görür. Son dönem şairlerinden Hâşim’in mısralarıyla sözlerimizi bitirelim efendim. O çevresini nasıl gördüğünü şu mısralarla özetlemiş:

“Seyreyledim eşkâl-i hayatı

Ben havz-ı hayalin sularında

Bir aks-i mülevvendir anınçün

Arzın bana ahcâr ü nebâti.”

Yani; “çevredeki taşlar, nebâtlar ve her şey bana gönlümün havuzuna aksettiği şekliyle görünürler. Hasılı göz prizmamdan evvela gönül havuzuna gelir bütün bu şekiller. Orada gönül havuzumun renginden geçtikten sonra idrak alanıma , şuur alanıma girerler. Bu yüzden ben çevremdeki herşeyi gönlümün rengi ile görürüm.” Peki bu görüş sadece Haşim’e mi mahsus? Şüphesiz o hepimize tercüman oluyor...Bu yüzden iyiye herşey iyi görünür, kötüye herşey kötü... O halde bütün bunlardan nasıl bir ders çıkarmalı? Hz.Mevlana’nın fikirleriyle birleştiresek herhalde şunu: Sen de gönlünü arındır, temiz bir havuz haline getir ki, çirkinlikler bile sana güzel yönleriyle tecelli ve tezahür etsin.

***Edeb bir tâc imiş nûr-i Hüdâ'dan
Giy ol tâcı emîn ol her belâdan***

iletisim ve Edeb

Hz. Mevlana “İnsan, sözünde gizlidir” buyurur. Zira, bir insanın bilgi düzeyini, birikim ve kalitesini, kültür ve iç zenginliğini sözleri ele verir.

» Hatice Sedef Ergül

Günümüzde en çok kullanılan kavramlardan birisi iletişim sözcüğüdür. Öyle ki, içinde bulunduğumuz çağ, artık bu kavramla ifade ediliyor: İletişim çağı.

Gerçekten de, günümüzde insan ilişkilerini anlatan kavramın adı iletişimdir. İletişim; kişiler arasında duygu, düşünce ve bilgi alışverişini sağlayan bir etkileşimdir. Bu nedenle, Hz. Mevlânâ *“aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguları paylaşanlar anlaşabilir”* der.

Çağımızda, bireysel, ailevi, toplumsal birçok sorunun kaynağı iletişimsizlik değil midir? Günümüz toplumlarının en büyük hastalığı, sağlıklı iletişimlerin kurulamamasıdır. Sanki dünyada yalnız yaşıyormuşuz gibi, iletişim kanallarımızı tıkadık. İletişimde dinleme kalitesini kaybettik. Sadece konuşmak için fırsat kolluyoruz. Sadece konuşarak iletişimin sağlanacağını düşünüyoruz. Kelimelerde bir emek harcanmadığı için kimse kimseyi dinlemiyor. İnsanlar zamanla en önemli iletişim unsuru olan dinleme yeteneğini köreltmekte veya kaybetmektedir.

İnsanlarla iletişim kurmayı bilmek, iletişim tekniğini ve inceliklerini tanımak hayatta başarılı ve mutlu olmayı sağlayan eşsiz bir kozdur.

Sadece başkalarıyla iletişim kurmuyoruz. Kendi kendimizle de sürekli iletişim halindeyiz. Ancak her nedense, iletişimin bu yönünü genelde ihmal ediyoruz. Oysa sahip olduğumuz en önemli güçlerden bir tanesi işte bu son noktada gizlidir. İçimizde gizli kalmış kaynaklara ve yeteneklere ulaşmamızı sağlayacak olan insanın kendi kendisiyle olan sağlıklı iletişimidir.

Hz. Mevlana, şeb-i aruzundan yedi asırdan fazla geçmiş olsa da, eskimeyen eserlerindeki söz ve düşünceleri ile hala çağımızda değişik milletlerden ve dillerden her seviyeden insanla iletişimini sürdürmektedir. Hz. Mevlana'nın eserlerinin incelenmesi, ileriki satırlarda görüleceği üzere günümüzde

iletişim çerçevesinde ele alınan, bu alandaki eserlerde yeni bilgi ve bulgular olarak işlenen bir çok konuyu, onun yüzyıllarca önce ele aldığını ortaya koymaktadır.

İnsan sözünde gizlidir

Hz. Mevlana *“İnsan, sözünde gizlidir.”* Buyurur. Zira, bir insanın bilgi düzeyini, birikim ve kalitesini, kültür ve iç zenginliğini sözleri ele verir.

Dünyanın elektronik bir köy haline geldiği günümüzde, yerinde konuşmak ve kendini iyi ifade edebilmek, en önemli silahlardan biri haline gelmiştir. İkna ve inandırma gücü olan kişi, üstünlük kazanmıştır.

Sözlü iletişim ya da konuşmak, insanlar arasında iletişimi, muhabbeti ve anlaşıp kaynaşmayı sağlayan en önemli araçtır. Yani insanlar duygu ve düşüncelerini, arzu ve taleplerini çoğu kez konuşarak ifade ederler. Bir kimsenin kullandığı dil ve üslup onu hayatta başarılı kılabilirdiği gibi hüsrana da uğratabilir. Onun için Hz. Mevlana *“dil hem tükenmeyen bir hazine hem de dermanı olmayan bir derttir”* buyurur.

Kendimizle ve dış dünya ile iletişimimizde duygu ve isteklerimizi olumlu sözcüklerle ifade etme, bilinçsiz tüm davranışlarımızın yönlendirildiği yer olan bilinçaltımıza doğru mesajı vermekle kalmaz, kendimizi daha iyi hissetmemizi de sağlar. Kendini iyi ve huzurlu hisseden insanın iletişimi de sağlıklı olacaktır. Bunun için Hz. Mevlânânın çağlar üstü şu tavsiyelerine kulak verelim:

“İyi söz söylemezsen bin söz söylesen bir söz sayılmaz; fakat iyi söz söylesen bir tek sözün binlerce söz kadar değeri vardır.”

“Sözün faydası yoksa, söyleme”

İletişimin ruhu dinlemektir. Dinlemek için kulak vermek gerekir. Dinlemek kolay bir iş değildir.

Söze, kulak verme yolundan gir

İletişimin ruhu dinlemektir. Dinlemek için kulak vermek gerekir. Dinlemek kolay bir iş değildir. Dinlemeye kendinizi tüm benliğinizle vermelisiniz. Bazen bir şey söylemek istersiniz; dilinizin ucuna kadar gelir. Ama kendinizi tutmalı “şu anda dinlemeliyim, elbet konuşma sırası bana da gelecek” demelisiniz. Bu nedenle, Mesneviye *bişnev* (dinle!) diye başlayan Hz. Mevlana “*Söz söylemek için önce dinlemek gerektir. Söze, kulak verme yolundan gir.*” der.

Mesneviyi şerheden alimler Hz. Mevlananın mesajına “*bişnev*” diye başlamasına özel bir anlam yüklemişlerdir. Onlara göre, bu kulağın gözden daha değerli bir organ olduğunu, zekanın ve anlayışın kaynağı olan işitme duygusundan mahrumiyetin aynı zamanda dilsizliğe de sebep olacağını, böyle bir insan için ise yüksek bir kabiliyet düşünülmemeyeceğini ifade etmişlerdir.

Hayalin bakırı altın yapan bir felsefe taşıdır.

Okumak, yazmak, konuşmak ve dinlemek iletişimin dört unsurudur. Hayal etmek ve zihinde canlandırmak bu yöntemlerin ortak anahtarıdır. İletişimin kalitesi ile hayal edebilme becerisi arasında doğru orantı vardır.

Bir çok iletişim ustası ve kitabı hayal gücümüzü doğru yada yanlış kullanmanın sonuçlarına ilişkin uyarılar ya da öneriler sunar. Bu yeteneğimizin gücünü ve derinliğini bize en iyi Hz. Mevlânâ hatırlatmaktadır: “*Hayalin, bakırı altın yapan bir felsefe taşıdır*”. Bu başarılı iletişim için de özellikle geçerlidir

Ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol

İletişim denilen olgu, doğal olmak ve kendin olmaktır. İnsanlarla kurduğunuz ilişkinin içine yapaylık girerse dostlukları, içtenlik ve insanlık dolu bir hayatı unutun. Bu gerçeği bize Hz. Mevlana meşhur “*ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol*” sözüyle anlatır. Bu aslında bütüncül iletişimin formülüdür. Başarılı iletişim için görünüş, ses tonu ve söylenenin uyumlu olup birbirini tamamlaması gerekir. Araştırmalara göre, iletişimde % 50 beden dili, % 38 ses tonu ve % 12 de söylenen söz önem taşır.

İnsanlarla bir oldun mu, bir madensin, bir ulu deniz

Hayat sürekli yenilenme ve değişimdir. Evrende, atomların içindeki en küçük kuarklardan en büyük galaksilere, hiç bir şey sabit ve durağan değildir. Hepsinin arasında sünnetullah denilen sonsuz ve en mükemmel bir iletişim ve uyum vardır. Hareket etmeyen bir şeyin ilerlemesi imkânsızdır. Yaşamak hareket etmek, gelişmek demektir. Yaşamak bir başkasıyla iletişim halinde olmaktır, yalnızlık değildir. İletişim güç ve yeteneği her insanda potansiyel olarak olsa da, onun kullanılması ve geliştirilmesi kişinin kendi irade ve çabasına bırakılmıştır.

Hz. Mevlana bir şiirinde;

“Kendine gel, benlikten çık, uzak dur

İnsanlara karıl, insanlara,

İnsanlarla bir ol.

İnsanlarla bir oldun mu, bir madensin, bir ulu deniz,

Kendinde kaldın mı bir damlasın, bir dane.”

Diyerek bu gerçeği vurgular

Dostuyla hoş geçinen dostsuz kalmaz

Başarılı iletişim insanlar arasında dostlukla sonuçlanacak köprüler kurarken, başarısız iletişim duvarlar örer ya da var olan köprüleri yıkar. Mevlana aşağıdaki sözleriyle bu hususu çok güzel ortaya koyar.

“Buluşunca coşmak, çok konuşmak dostluk alâmetidir. Dilin tutulması, konuşmamalar da birbirini sevmemek, anlaşmamak işaretidir.”

“Yalnız başına bir yolda neşeli giden kişinin duyduğu sevinç, dostlarla, arkadaşlarla giderse, yüz misli artar

“Dostuyla hoş geçinen dostsuz kalmaz. Müşteriyle iyi anlaşılan iflas etmez.”

Öte yandan, Hz. Mevlana “*İnsanları iyi tanıyın! Her insanı kötü*

bilip kötölemeyin, her insanı da iyi bilip övmeyin.” derken insanları, sosyal hayatta ve iletişimde çok sık rastlanan bir hataya karşı uyarır.

Gül, o güzel kokuyu diken ile hoş geçindiği için kazandı

Hız.Mevlana zaman zaman sıkıntılarına, zorluklarına rağmen insanlara katlanmanın gerekliliği ve bunun insanın bireysel gelişim ve olgunlaşmasındaki katkısı konusunda, diken ve gül temsilini kullanarak gülün ağızından etkileyici bir biçimde anlatır:

“Ay geçeden ürmediği için böyle parlak kaldı. Gül de dikenle uyduğu için bu kokuyu elde etti.

“Gül, o güzel kokuyu diken ile hoş geçindiği için kazandı. Bu gerçeği gülden de işit. Bak, o ne diyor:

-Dikenle beraber bulunduğum, için neden gama düşeyim, neden kendimi kedere sokayım? Ben ki gülmeyi, o kötü huylu dikenin beraberliğine katlandığım için elde ettim. Onun sayesinde dünyaya güzellikler ve hoş kokular sunma imkânına kavuştum.”

Yine Hız.Mevlana'nın dediği gibi, “ önemli olan gül tabiatlı olabilmektir. Yani bu dünya bahçesinde dikenleri görüp, onlardan incinip dikenleşmek değil, araya kış gibi çileler girse

bile onları bahar iklimiyle kucaklayarak, bütün aleme bir gül olabilmektir.”

Hız Mevlânânın dilinde, gül tabiatlı olmayı ifade eden kavram edeptir. O bunu şöyle ifade eder : « *Edep nedir diye arar sorarsan, bil ki, edep her edepsizin edepsizliğine sabır ve tahammül etmektir.* ».

Derdini dinlemek dertliye verdiğin zekattır

Hız. Mevlana gerektiğinde zaman zaman dostlarımızın, arkadaşlarımızın, komşularımızın dertlerini dinlemeyi, adeta zekat vermek gibi görerek onlara yol göstermeye teşvik eder. Adeta günümüzdeki psikolojik terapinin temelini ortaya koyar.

“Derdine kulak astın, elemelerini dinledin mi, bil ki bu, o dertliye verdiğin bir zekattır.

Gönül hastalarının dertlerini dinler; yüce canın su ve toprak ihtiyacını anlarsan, bu, bir zekattır.

Dertli adamın tereddütle dolu, dumanlarla dolu bir gönül evi vardır. Derdini dinlersen o eve bir pencere açmış olursun.

Senin bu dinleyişin ona bir nefes yolu oldu mu, gönül yurdunda o acı duman azalır.

Duyguların değişince güçlük çözülür

Bir insanın size söylediği ya da yaptığı bir şey, siz izin vermediğiniz takdirde sizi kızdırıp rahatsız edemez. Sizi kızdırmanın tek yolu, sizin kendi düşünceleriniz yoluyla olur. Örneğin, öfkelendiğiniz zaman dört aşamadan geçersiniz. O insanın size ne dediğini veya ne yaptığini düşünürsünüz. Sinirlenmeye karar verir ve öfkelenmeye başlarsınız. Sonra da harekete geçmeye karar verirsiniz. Belki ona karşılık verir veya benzer bir şey yaparsınız. Gördüğünüz gibi, düşünce, duygu, tepki ve eylemin hepsi sizin zihninizde yer almaktadır. Onun için Hz. Mevlana, "sabırlı ol, duyguların değişince güçlük çözülür, onları görürsün" der.

Dolayısıyla, bir kişi ya da bir olay yüzünden üzüldüğünüz, sinirlendiğiniz, öfkeye kapıldığınız zaman o kişi, ya da olaya değil onlara karşı olan duygularınıza tepki gösterdiğinizizi farkedin. Bunlar sizin duygularınızdır ve bunda başka kimsenin kabahati, suçu yoktur. Bunu böyle kavradığınız takdirde, duygularınızın sorumluluğunu üstlenmeye ve onları değiştirmeye hazırsınız demektir. Bu ise sağlıklı iletişimin önündeki en büyük engel olan öfkenin kontrolünü sağlar. « Öfken cehennem ateşinin tohumudur. Kendine gel de şu cehennemini söndür. Çünkü o bir tuzaktır. » buyuran Hz. Mevlana bakın nasıl dua ederdi: "Allahım, ben baştan aşağı öfkeyim, beni sabırdan, yumuşalıktan ibaret kıl!"

SONUÇ

H. Mevlânâ ömrünü ahlakın güzelleştirilmesi, toplumun ıslahı, her alanda iyi, güzel ve doğrunun egemen olması yolunda sarf etmiştir. Bu nedenle, eserlerinde hep edepli, olgun ve mükemmel insan reğetesini sunar; güzel huylu, dürüst, çalışkan, alçak gönüllü, hoşgörülü, kısaca örnek insan olmanın yollarını gösterir. Özellikle Mesnevî'nin; kendisiyle, yaratıcısıyla ve diş dünyadaki bütün varlıklarla barışık, huzurlu, güzel ahlaklı ve olgun insan olmanın tarifi üzerine kurgulandığı açıkça görülür.

Bundan dolayı başta Mesnevi olmak üzere, Hz. Mevlânânın eserlerini her kesimden, her meslek grubundan, her yaştan insanın okuyup incelemesi, mutlak olarak kendisinin, bilim dünyasının ve dolayısıyla da insanlığın faydasına olacaktır.

Görüldüğü üzere, Hz. Mevlânâ, yaklaşık 8 asır önce, eserlerinde bilim dallarının bugünkü gibi çeşitlenmediği, iletişim konusunun bu kadar yoğun ve derinlemesine ele alınmadığı bir dönemde, günümüzde bu konudaki çalışmalara ışık tutacak önemli tespit ve değerlendirmelere yer vermiştir. Bunlardan, çağımızdaki bireysel ve sosyal yabancılaşma, yalnızlık ve iletişimsizlik krizine çözümler üretmekte yararlanmak mümkün ve elzemdir. Bunu biz yapmazsak, batılı araştırmacı ve yazarlar bizden önce davranıp zaten yapmakta, Hz. Mevlânânın eşsiz bilgeliğini yeniden paketleyip bize sunmaktadır.

İnsanın bedeninde ruhudur edeb,
Allah erlerinin göz ü gönlünün nurudur edeb,

Adem, âlemi süflîden değil, âlemî ulvîdendir.
Şu Döner feleğin dönüşündeki letafettir edeb.

Eğer şeytanın başını ezmek istersen,
Gözünü aç ve gör ki şeytanın katilidir ancak edeb.

Âdemoğlunda edeb bulunmazsa o, âdem değildir,
İnsan ile hayvan arasındaki farktır, edeb.

Gözün aç da bak bir kelâmullaha,
Ayet ayet, cümle Ku'ândır edeb.

İman nedir diye sordum akıldan,
Akıl can kulağıma söyleyerek; dedi imandır, edeb.

Ey Şemsî Tebrizî, sen sırr-ı ilâhîsin, sus,
Simsiyah gecelerde sem'aların en parlağıdır edeb.

Mehmet Fatih ile Mülakât

Aziz ve muhterem Mehmet Fatih beyefendi, Âsitâne dergimiz için mülakât isteğimizi kabul etmenizden dolayı kalbî teşekkürlerimizi kabul buyurunuz. Efendim, Mevlâna Hazretleri Mesnevî-i Şerîf'lerinde

*Ez hudâ cûyîm tevfik-i edeb
Bî edeb mahrum u geşt lutf-i rab*

"Hudâ'dan edeb hususunda yardım dileyelim. Çünkü edebi olmayan, Rabbin lutfundan mahrum kalır." buyuruyorlar. Hazreti Pîr efendimizin Cenâb-ı Hakk'tan edeb hususundaki bu niyâzlarından bahisle yüksek müsaadelerinizle suallerimize edeb tanımı ile başlamak dileriz. Edeb nedir efendim?

■ Eyvallah efendim. Bir kere nazik davetinizden dolayı bendeniz sizlere teşekkürü bir borç bilirim. Edeb, tasavvuf, Hazreti Pîr gibi mevzûlar olduğunda fakirin hatırlanmasının şükürünü ödemekten de âcizim, bunu da arz etmek isterim.

"Âyet âyet hemegî ma'ânî-i Kur'ân edebest" diyor Hazreti Mevlânâ. Velhâsılı "Kur'ân-ı Kerîm âyet âyet edebtir" buyuruyor. Edeb evet bize öğretti olarak birçok mânâlarda eline, beline, diline sahip olmak gibi hep halk'a nüfuz etmesi için belli öğretilerde takdim edilmiştir. Fakat edebte bir farklı husûsiyet vardır. Tam kelimesiyle Hazreti Pîr'in sözlerine bakarsak bu inceliği işaret ettiğini göreceğiz. Ama ondan evvel şunu arz edeyim; bir kere edeb kelimesi için İslam literatüründe, İslam ahlâkında nasıl kullanıldığına hemen bir bakmak lazım. "Eddebenî Rabbî, fe-ahsene te'dîbî!" "Beni Rabbim terbiye etti, edeblendirdi, Onun edeblendirmesi ne güzel!" dediğine göre Hazreti Peygamber (Sallâllâhu Aleyhi ve sellem) Efendimiz, edeb gözle görülen ahlâkın ötesinde ki bir cevher. Ahlâk taklîd edilebilir fakat edeb taklîd edilemez. Ahlâk insanın hilkatinde, fitratında zâhiren algılanabilecek hallerdir. Mesela bir insanın konuşma şeklindeki tevâzuyu taklîd edebilirsiniz. Tevâzu cümlelerini seçerek belli bir fiziki yapıya bürünerek bu ahlâkı taklîd mümkündür. Fakat o tevâzu'nun kalpte olan

Edeb ilk başta “kalb”in ahlâkıdır. “Kalb”in ahlâkına edeb denir. Peki kalp nedir? Kur’ân’ın ve Allah’ın muhatabı ve nazargâh-ı İlâhî’dir.

mânâsını taklîd mümkün müdür? Mümkün değildir. İşte o tevâzu-yu yani ahlâk’ın (tevâzu ki bunlardan birisidir) ve ahlâki tüm davranışların esas kalpte neş’et eden noktasına edeb deniyor. En önce o edeb cevheri olarak kalb’i ihâta ediyor, kalpteki o edeb ondan sonra fi’liyyâta geçiyor. Dolayısı ile edeb ilk başta “kalb”in ahlâkıdır. “Kalb”in ahlâkına edeb denir. Peki kalp nedir? Kur’ân’ın ve Allah’ın muhatabı ve nazargâh-ı İlâhî’dir. Mahbub-u Subhânî’nin nazar ettiği, mihman olduğu mekandır, îmân’ın temekkün ettiği makarr-ı İlâhî’sidir, hepsidir. O halde kalpteki bu îmân’ın ilk alâmeti edeb’tir. İmân’ın şartlarını kabul “*Âmentü billahi ve melâiketihî ve kütübihî ve Rusûlihî*” diye sayılan altı maddeyle toplanan şartlar îmân’ın zâhirî şartlarıdır. Ama bu îmân’ın zâhirî şartlarının bizde bulunması gereken kalbî noktasına ve kabulüne îmân’ın bâtinî şartları denir. İmân’ın bâtinî şartlarının ilk maddesi ise edeb’tir. Şimdi o halde şunu hemen söyleyelim ve mevzûyu öyle toparlamaya çalışalım. Edeb lâtif bir şeydir. Yani zâhiren hemencecik farkedilen birşey değildir edeb. Menşei itibariyle kalbî olduğu için ancak kalpteki letâfetle anlaşılabilir. Şimdi geliniz Hazreti Pîr’in o sözüne böyle bakınız. Ne diyor efendim? “Allah Teâlâ’nın lûtfuna” Dikkat buyurun tâbire! Allah Teâlâ’nın lûtfuna mazhariyetten bahsediyor. İşte Lâtif sırrı o letâfetle ancak bilinen edeble oluyor. Ancak o zaman Allah’ın lûtf-u İlâhî’sinden ve “*Latifun bi ‘ibadihi*” âyeti kerimesinden nasibdâr olunuyor. Bu çok önemlidir. Çünkü şerîat’ın bâtininde olan hikmetlere ancak bu aşk ile nüfûz edilir. O halde Allah Teâlâ’ya duyulan muhabbetin alâmeti îmân, bu îmân’ın coşkulu bir halde kalbi sahada yerleşmesine vesile olan da edebtir. Edebin muhafaza ettiği bu îmân’a aşk denir. O yüzden edeb aşktan, aşk da edebten beslenir. Edeb olmazsa Lâtif sırrı olan o aşk-ı İlâhî asla tam mânâsıyla tecelli etmez, savuşur gider.

Edeb de bir ibâdetdir diyebilir miyiz? (Nâfile midir? Hükümlü bir ibâdet midir?)

■ Cenâb-ı Hakk Kur’ân-ı Kerîm’inde emirleri, yasakları, farzları, vâcibleri beyan etmiştir. Efendimiz’in sünnet-i seniyyesinde de ibâdetler sünnet olarak, nâfile

olarak belirtilmiştir. Şimdi bunların içerisinde bir kâide vardır. Bir kere hangi ibâdet olursa olsun, Allah Teâlâ’nın ve Resûl-i Ekrem Efendimiz’in bildirdiği herhangi bir ibâdete vesile olan herşey nâfile ibâdet hükmünde hatta o ibâdete dahil hükmündedir. Mesela bakınız bendeniz hep sıkça bu misali veririm; bir insan sefere giderken, diyelim ki Konya’dan Mekke’ye seyahate çıkacak, ziyarete gidecek. Konya’dan hareket etmeye karar verdiği andan itibaren, velev ki elli-altmış kilometre gitsin ilk konakladığı yerde namazını seferî olarak kılar. Çünkü artık o Kâbe’nin yolcusudur. O’na giden yolların hepsi Kâbe’ye gitme hükmündedir. O halde ibâdetlerde kazanmamız gereken huşû’u, huzuru ve Allah’a muhabbeti arttıran herşey zaten bir kere nâfile ibâdet hükmündedir. Mesela yine şu misali de vermiş olayım; namaz kılmak için abdest lazımdır. Abdest almak için ecdadımızın yaptırdığı o şadırvanlar...Efendim abdest almaya kolaylık olsun diye verilen bir havlu tutma meselesi bile, bir jesti bile nâfile ibâdet hükmündedir. Çünkü ibâdetin “Tahsîn” şartı derler buna yani ibâdetin güzelliğini kabul edip güzelleştirmek için gayret etme şartı. Dolayısı ile bunlar nâfile’dir. Fakat edeb böyle midir? Bir kere edeb büyüklerin anlattığına göre acaip bir nesnedir. Edeb hem sâlih amellerin menbai, hem sâlih amellerden edinilen sevap, ecir ve derecâatin aynı zamanda muhafaza edildiği yerdir. Bu bakımdan düşünülürse edeb hem ibâdetin başı hem de ibâdetin sonundaki hâldir. İbâdete sevkederken muhabbet vardır, o ibâdete muvaffak olduktan sonra edeben kulluğunu idrâk vardır. Dolayısı ile edebin ihâta etmediği hiçbir saha yoktur. Niçin? Çünkü daha evvel’de söyledik Allah Teâlâ muradiyla ve muhabbetiyle bu âlemi hâlk etti. Dolayısı ile onu ne kadar Rahmaniyetiyle, İlmiyle, Rahîmmiyetiyle, dünya, uhrevî, zuhur perdeleriyle perdelese bile netice de künhünde bu muhabbet var. O halde özünde bu muhabbetten aldığı feyizle bir insana nizamı, güzelliği bahşeden edeb, cümle âlemi ihâta ediyor demektir. Hatta Hazreti Mevlâna buyurur ki “Bak güneşe! Güneş bile edebe riâyet eder.” Âyet-i kerîme acaiptir yani (estauzubillah) “*Veş şemsu tecrî li mustekarrin lehâ, zâlike takdîrul azîzil âlîm*”. Mesela, “*Vel kamere kaddernâhu menâzile hattâ âdekel urcûnil*

kadîm- Leş şemsu yenbegî lehâ en tudrikel kamere
[Yâsîn: 38-39-40]. Kamer'e göre güneş daha baskındır fakat asla bulunduğu seviyeyi, haddi aşmaz. Ben daha baskınım deyipte, kamer'in (ay'ın) sahasına tecavüz etmez. Ve kâinattaki nizam hep bu edeb üzere döner. Emrolunan mecra'da gider, ama bir yandan da kendi derecesine göre Allah'tan çekinir, kalbî o çekingenliği hisseder. Dolayısı ile semavatta cansız dediğimiz mülkte bile edebe riâyet varsa, Allah Teâlâ'nın muhatab kıldığı idrâk sahibi insanda edepsiz olmak veya edebın dışında hareket etmek mümkün değildir. Nihai olarak şunu da söyleyebiliriz; (estauzubillah) *"Yâ eyyuhellezîne âmenû âmenû billâhi ve resûlihî"* *"Ey imân edenler! Allah ve Rasûl'üne imân ediniz"* [Nûr: 62] âyet-i kerimesi imânın zâhirî şartlarını kabulden sonra bâtinî şartlarını muhakkak yerine getirmemizi tavsiye ettiğinden, edeb Allah'a gönül vermiş insanlar için farzdır. Hem itikadî farzdır, hem öğrenmesi farzdır, hem amel etmesi farzdır. Derecesine göre... Mü'min olmak için ayrı ilim lazımdır, imânın emrettiği teslimiyeti yaşamak için, İslam için ayrı bir ilim lazımdır ve hayata tatbîk lazımdır. Yerine göre, ihmâlîne göre derekesinden cezası kesilir, yerine göre de takdîr ve tayini yerine getirilmesi lazımdır. Bu cihetten bakılırsa biz de edepli olmak üzere bu dünyaya geliriz. Bilhassa aşk ve muhabbet sahasında yürüyenler için edeb farz-ı ayrıdır. Başkasının edeb göstermesi ile ondan kurtulmaz, herkesin aynı şekilde farzen bunu yapması îcâb eder.

Hudûdlara riâyet, haddini bilmek mecbûri bir edeb oluyor çünkü.

■ Zaten edeb sizin hudûdlarınızla sınırlıdır. Edebi kendi hudûdlarınız içerisinde yaparsınız.

Güneşten örnek verdiniz, onun hudûdu belli, haddi aşmıyor.

■ Evet. Zaten efendim insan veya herhangi bir mahlûk kendi edebini idrâk etmekle mükelleftir. Çünkü kendi idrâkını aştığı anda Allah'ın edebini görecektir. Yine edepten dışarı çıkamaz. O kendi bulunduğu alanın ötesi ayrı bir edeb ister. O edebın sahibi de Hazreti Allah'tır. İnsan o zemînde yürüyebilmek için, edebın üzerinde yürüyebilmek için edeb kesilmelidir, vesselâm.

Resûlullah Efendimiz'in ahlâkı ile ahlâklanmak (Muhammedî edeb) ve Cenâb-ı Hak'a karşı lâyıkiyle edeb sahibi olabilmek niyâtında olan bir mü'min nasıl bir yol izlemelidir?

■ Efendim ibâdet, tâat, insanlık bunların hepsini değerlendirirken meşhur Cibril hadîs-i şerîfinden hareket etmek lazım İmân, İslam ve ihsan. Bir insan İmân'ı takliden söyler kalbi kabul ederse mü'min olur. İnandığı Allahına teslim olmak niyâtında bulunursa Allah'ın İslam şartları da bellidir, o teslimiyeti göstermek üzere hem ibâdet tâat'ı hem de itâati haram helâl çerçevesinde yerine getirir. Fakat bu kâfi değildir. Allah Teâlâ madem ki bu kâinâtı muhabbet üzere yarattı, bu Muhabbetini idrak etmek üzere'de insanı yarattı. Kendisi muhabbet üzere yaratır da insan bu muhabbetten nasıl yüz çevirir? Dolayısıyla Allah Teâlâ'nın emirlerine ve yasaklarına "Emretti mecburuz. Yoksa yapmazsak bizi yakar. Yapalım ki Cennet'e girelim" diyerek Resûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve sellem) Efendimiz'in edebine ulaşılmaz. Ancak ahlâk'ı taklîd eder bir insan. Taklîd de tatik derecesine göre birşey getirir. Hiçbir zaman hakîkatı olmaz. Çünkü taklîd tefekkür öldürür. Tefekkür lazımdır. Peki hangi tefekkür? Allah Teâlâ'nın hislerini tashih ettiği, düzelttiği, kalplerindeki hisleri düzgün olan ve Allah'ın aklıyla akıllanan bir dimağa sahip olmak lazımdır. Yoksa hindi gibi düşünmeye tefekkür denilmez. Peki bu nasıl elde edilir? Yakınlıkla. Yakınlık için ne lazımdır? En önce bizden isteneni yapmak. Fakat bizden istenileni yapmakla yakın olunmamız mümkün değildir. Hadîs-i şerîfte işaret edilen nâfileler vardır. Nâfile burada lüzumsuz mânâsında değildir. Cibril hadisindeki ihsan mertebesine işaretler. Yani "Ya Rabbî! Sen bunu bana emrettin, ben kılarım. Resûlullah'ta bundan evvel dört rekat daha kılmış. Aman ne demek! Hemen kılayım. Başka ne yapabilirim Ya Rabbî?" demek ihsan şartıdır. İnsan ancak öyle bu muhabbetin tezahürüne mazhar olur. İşte bir insan bu mertebeye erişirse, erişmeye gayret ederse, buna meyil ederse (en önce buna meyil hâli zaten başlar) sonra o meyili muhabbete dönüşür, o muhabbeti aşk'a dönüşür. İşte o zaman bu edebe sahip olur. Yoksa Arapça'da bir tabir vardır; *'fe-illa lâ'* yani böyle olmazsa, olmaz. Yahut *'Fe-illa felâ'*, yani böyle olmazsa yok, istisnası bile yok. Allah'ın Resûlü'nün edebinden nasiplenenlere bakarsanız hepsinin yakîn kullar olduğunu görürsünüz. Ama onların yakınlıklarını ve o yakınlığı muhafaza eden hem de yakınlığa sevkeden cevher olarakta hep edebi görürsünüz. Edebe riâyet etmişlerdir ve hep edeb çizgisi üzerinde bulunmuşlardır. Sahâbe-i kirâm hazerâtı tamamıyla bir edeb abidesidir. Edeple fethetmiştir. Mesela Mekke'li müşrikler anlatıyor işte, "Hiçbir saray'da hiçbir Sultan'ın katında böyle Sultan'a tâbi olan, bu kadar muhabbet edilen bir başka Sultan ve saltanat sahibi görmedik. Konuşmaya başladığı zaman yer-gök susuyor adetâ. Ve o konuşmaya başladığında yanındaki ashâbı taş kesiliyor, kıpırdayamıyorlar bile" diyerek Resûlullah

Edeb Allah'a gönül vermiş insanlar için farzdır. Hem itikadı farzdır, hem öğrenmesi farzdır, hem amel etmesi farzdır.

Efendimiz karşısındaki sahâbî'nin edebinden etkilenen insanları ve hatta imânla müşerref olan insanları nazarımıza veriyorlar. Dolayısı ile Allah Resûl'üne edeb, sevenler için şarttır. Sevmek için şarttır. Ve ihsan mertebesi olarak sâdece emir-yasaklar veya "Resûlullah yapmış, biz de yapalım" değil, "Gerçekten ben ona nasıl kavuşurum? Nasıl ona vasil olurum?" diye bir dert sahibi olması lazımdır. Dolayısı ile bu derdin dermânı, bu muhabbetin de vesilesinin edeb olduğunu unutmamak îcâb eder. Hepsı birbirine bağlı hem birbirini besleyen hem de birbirini çağırın, davet eden hasletlerdir.

Hepsı birbirine bağlı zincirin halkaları gibi. O olmazsa bu olmaz, bu olmazsa o olmaz gibi sanki...

■ Arzu ederseniz örnekleyerek meseleye alalım: Mesela bir insanın kendi ilmîyle alakalı düşünelim. Zâhir ilmin kendine ait zâhir bir edebi vardır. O zâhir ilmin edebini yaparsa kişi ilme'l yakîn'den ayne'l yakîn'e yükselir. Ayne'l yakîn'e geldiği zaman o ayne'l yakîn'in gerektirdiği başka bir edebi vardır. O edebi yerine getirirse Hakke'l yakîn'e yükselir. Hakke'l yakîn'in de edebi vardır. "*Mâ zâgal basaru ve mâ tegâ*" [Necm: 17]. Sidre-i Müntehâyî rıkk'a eden Hazreti Fahr-i Âlem için ne buyuruyor Allah? Bakışlarında bile Allah kefil. "*Mâ zâgal basaru ve mâ tegâ*." Haddini aşmama, Allah'ın ona tayin ettiği hudûdu idrak etme. Muhteşem bir nefis terbiyesi vardır orada. Kendi cüzzî iradesinin nerede başlayıp nerede bittiğini, küllî irade'ye hangi hususta teslim olacağını tek tek tefrik edebilme. Çünkü Allah Teâlâ'ya hakkıyla kul olanları Allah Teâlâ, hem nefesine arif hem kendine arif eylemiştir. Bu Âdet-i Sübhânîye'leridir. Hakke'l yakîn'in bile edebi vardır. Efendimiz Sallâllâhu Aleyhi ve sellem'in sâdece mirâc'ın o ilk tahiyat kelâmındaki selamlaşma bahsine bile baksak, o mertebedeki edebini de olduğunu, hatta o mertebedeki edebini çok daha önemli ve çok daha zor olduğunu düşünmek îcâb ediyor. Dolayısıyla her makâm'ın kendine ait bir edebi vardır. Hani ahlâk o edebi tahsil için vardır.

İlme'l yakîn gibidir ahlâk. Bunun âyne'l yakîn'e ve Hakke'l yakîn'e geçmesi de yani ilme'l yakîn olarak edeb 'ahlâk' ismini alır. Buna riâyet ederse onda kendi edebi olur, âyne'l yakîn olur. Allah'ın kendi edebinden giydirmesine de o saha'nın edebi denir ki Hakke'l yakîn mertebesidir yani Allah'ın kendi edeplendirmesi.

Allah Resûlü bir hadîs-i şeriflerinde: "Ya Rabbî! Beni adabın en güzeliyle ve mekârim-i ahlâk ile süsle!" buyurmaktalar. Mekârim-i ahlâk nedir efendim? Açıklar mısınız?

■ Allah Teâlâ *Erhamürrahimin*'dir, Resûlullah Efendimiz *Rahmeten lil âlemîn*'dir. O'nun "*merhametlilerin en merhametlisi*" oluşu ve Efendimiz'in de "*âlemlere rahmet*" oluşundan dolayı, ancak Lâtif sırrı ile bulunabilecek bu edebi Hazreti Allah bizim zâhir âlemimize de göstermiştir. Dolayısıyla mekârim-i ahlâk insanı doğrudan Allah'a vasil eden ahlâk demektir. Bu ahlâkın zâhirî ölçülerini bizim âlemimizde Rahmetil Allah göstermiştir. Fakat bundan ibaret değildir. Bundan ibaret olmayışını idrak eder yürürsek ahlâk-ı mekârim-i ahlâkla edeb arasında fark yoktur. Ama bunları ayrı, bunu ayrı müşahede etmemiz ne zaman olacak? 'Bu ahlâktan ibarettir' dersek edebi ve farketmezsek, o zaman birbirinden zaten ayırmış oluruz ki bizim için bahşedilen yolu anlamaz oluruz. Bu şuna benzer efendim, mesela Kur'ân-ı Kerîm mealleri yazılıyor, bazen bunlara maeller veriliyor. Mesela deniyor ki "Senin Rabbin sırat-ı müstakim üzeredir." Veya Resûlullah için "Muhakkak Sen sırat-ı müstakîm üzere gidiyorsun." Yani mübarek! Tabi ki öyle. Şimdi burada sırat-ı müstakîm'de olmak, yani doğru yola gitmek mânâsında. Allah için böyle birşey söyleyebilir misiniz? Resûlullah Efendimiz için böyle birşey söyleyebilir misiniz? "Allah Teâlâ sırat-ı müstakîm'de" demek, "Sırat-ı müstakimette olanları bizzat muhafaza etmek için Allah oradadır" demektir. Allah Resûlü'nün sırat-ı müstakîm'de oluşuysa "Sırat-ı müstakim'de bulunanlara rehberlik için o yoldadır."

Mekârim-i ahlâk ‘ebrâr’ın sınıfına girmek’ demek. Yani sâlihlerin bir üst mertebesi.

demektir. İkisi aynı şey değildir. Biz sırat-ı müstakim’e iletmeyi dileriz ve Allah’tan hidayet isteriz. Ama Onlar o hidayeti gösteren zâtlardır. Şimdi böyle bakıldığında, Allah Teâlâ’nın ahlâkı vardır, Resûlullah Efendimiz’in ahlâkı vardır, mü’minlerin de ahlâkı vardır. Allah Teâlâ’nın ahlâkı hâsâ hilkatten gelen ahlâk mânâsında değildir. Kendi Zât’ını tanıtmak için giydiği zâhiren anlamamız için, bizlerin idraki için tenezzülen bahşettiği, anlattığı, beyan ettiği, izah ettiği ahlâkıdır. Ve bu ahlâk Allah Resûlû’nün üzerine tıpatıp, birebir oturmuştur. Hazreti Hassan bin Sabit’in söylediği gibi. Allah Resûlû’nün şairi öyle diyor *“Ke enneke kad hulikte kemâ teşâü”* *“Sanki Allah’la başbaşa vermişsin de, Allah sana ahlâkını öyle giydirmiş.”* diyor. *“Adeta danışa danışa sana giydirmiş bu ahlâkî elbiseyi”* diyor. Şimdi bir kişi bu ahlâkın bu bâtinî âlemden ve tamamen mânâ âleminden giydirilen ahlâk olduğunu idrak ederse ve kendisine tenezzülen bunun beyân edildiği ahlâk olarak kabul ederse, işte edebe o ahlâkın edebine kavuşmuştur. Fakat *“Ben bunu yapmakla taklîdle bu işi yaparım”* diye düşünüyorsa, o zaten tâ başından edepsizlik yapmıştır. Çünkü taklîdle hakikat birbirinden ayrı şeylerdir.

Edeb ve güzel ahlâk ilişkisini açıklar mısınız? Aynı mıdır?

■ Edeb ve güzel ahlâk zaten anlayan için aynı şeydir tabi ki. Yani bu biraz da bizim güzel ahlâktan ne anladığımız ile alakalıdır. Demin söylersek güzel ahlâk edeb karşılığında kullanılmıştır. Fakat arada şöyle bir nüans var. Şimdi ahlâk deniliyor da niye ayrıca güzel ahlâk veya mekârim-i ahlâk deme ihtiyacı hissediliyor? Bunu iyi tespit etmek lazım. Ahlâk dênilse olmuyor mu? İşte güzelliğini nereden alıyor? Daha evvel’de arzettiğimiz gibi Cibrili hadîs-i şerîfinde geçen imân, islam ve ihsan bahsi var. İhsan Allah Teâlâ’ya muhabbetle ibâdet etme ve Allah Teâlâ’nın taksimine muhabbetle teslimiyet gösterme halidir. Tabi bu taksim derken ilk başta bize mal, evlat, çoluk çocuk gibi taksimini kastetmiyorum.

İlk önce bizi kendi kulu olarak taksim etmesini kastediyorum. Allah Teâlâ’nın bizi kendi kulu olarak taksim etmesi ve hususi olarak ayırmasından memnun olması lazım insanın. Buna gerçekten özünden muhabbetle karşılıklıta bulunması lazım. Bir mecburiyet gibi görmemesi lazım. İşte bu insanı mekârim-i ahlâk’a götürüyor. Taklîden o hareketleri yapmaya değil de, severek yapmaya muhabbetle yapmaya götürüyor. Mekârim-i ahlâk eşittir edeb diyebilir miyiz? Deriz. Şöyle bir farkı var ama: Edeb denildiğinde ve mekârim-i ahlâk denildiğinde şöyle bir benzerliği veya şöyle bir ayırımı var. İnsan ahlâkî olarak güzellikleri yine taklîd ederek ve ilimle tatbîk ederek erişebilir. Bunu biraz daha küçük lokma yaparsak, hem de İslam literatüründe, ıstılâhâtında yani kullanılan mânâsıyla karşılırsak, ahlâk ‘sâlih amel’ demek. Mekârim-i ahlâk ‘ebrâr’ın sınıfına girmek’ demek. Yani sâlihlerin bir üst mertebesi. Ebrâr nedir? Ruhsatla değil sâdece, azimetle hareket edenlerdir. Fetva ile değil, takvâ üzere hareket edenlerdir. Allah Teâlâ takvâ üzere hareket edenleri “Ebrâr” diye isimlendiriyor. Bir ‘ebrâr’ veya ‘ber’ kelimesi ‘berî’ kelimesi bunlar hep aynı kökten müştaktır. Dolayısı ile bir insan ruhsatla değil de, azimetle hareket ettiğinde içindeki imânî iffeti ve Allah’a karşı olan muhabbeti ve imânı tam muhafaza etmiş oluyor. Ve Allah’ın muhafazası ile muhafazalanıyor, Hıfz-ı Hümâyî görüyor. İşte bu yüzden de ebrâr oluyor, belîğ oluyor. Şirkten, küfürden, ahlâk-ı rezile’den belîğ olmuş oluyor. Başka, yaptığı ameller zâhiirî olmuyor. Şirk, riyâ gibi veya ucûb gibi onunla nazlanmak gibi belalardan ne oluyor kul? Azimetle hareket ettiği için hiç nefesine hisse vermeyip hep kendi tercihini Allah’tan yana kullandığı için ebrâr seviyesine yükseliyor. Peki orada bitiyor mu

iş? Mukarrebîn var. Mukarrebîn, Allah Teâlâ'nın hususî yakınlığına Cenâb-ı Hakk'ın bizzat eriştirilmesi hâlidir. Kul o yakınlığa erişebilecek son kerteğe kadar gayret ettiğinde ancak ebrâr mertebesine yükseliyor. Mukarrebler muhakkak o ebrâr'dan yükseliyor. Yani her ebrâr makamında olan mukarreb değildir. Fakat mukarreb olan kullar muhakkak ebrâr mertebesini görmüş, müşahede etmiştir. İşte mekârim-i ahlâk ile edebin alakası bu. Mekârim-i ahlâktan kastımız, eğer bizim elimizden geldiği kadarıyla tüm azimet tarafını, tüm ruhsatlarımızı Allah cihetinden, Hakk Teâlâ'nın emr-i cihetinden tutarsak buna mekârimi ahlâk deniliyor. Bu aynı zamanda kulun kendi başına yapabildiği cüzzi iradesini ortaya koyduğu edeb mânâsındadır. Fakat "Eddebenî Rabbî feahsene te'dîbî" hadîs-i şerîfindeki zikredilense Allah Teâlâ'nın o edebi kendisi'nin bizzat giydirmesi halidir ki bu bakımdan

düşündüğümüzde mekârim-i ahlâk bizler için cüzzi iradeyle olan, Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve sellem) içinse Allah tarafından ikrâm edilen ahlâk demektir. Bu bakımdan bakıldığında, düşünüldüğünde ikisi de edebe çıkar. Kulun erişebildiği edeb ile Allah Teâlâ'nın ikram ettiği edebte birleşir ki bu mânâdan birlikteliği fakat diğer vecihten de küçük bir ayrılığı vardır.

*Gerdem ez akl suâlî ki bâşed îmân
Akl der-gûş-i dilem goft ki îmân edebest*

"Akıla sordum, nedir îmân? Akıl, kalp kulağıma eğilip dedi ki îmân, edebtir". Vakt oluyor akıl edeb diyor gönül uymuyor, gönül edeb diyor akıl uymuyor. Hazreti Mevlâna'nın da buyurdıkları îmân üzere edeb sahibi olmayı nasıl anlamalıyız?

■ Bir kere müşahede makamında olan insanın bu edeble aklının, fikrinin herşeyiyle pür-nûr olduğunu görüyoruz. Böyle olduğunda savaş biter. Çünkü aşk geldi mi sulh başlar. Akıl derken hangi akıldan bahsediyor? Bakın dikkat buyurursanız “Akıl kalp kulağıma eğildi.” diyor. Demek “Kalp kulağına eğildi” derken öyle bir akıldan bahsediyor ki kalbe mahrem bir akıl. Kalbe mahrem bir akıl zaten Allah’ın nûrunu idrak etmeye müsait bir akıldır. Kalpsiz akıl o zaman nizâha başlar. Yani hiçbir zaman kalbiyle beraber giden akılla, edeb hususunda bir nizâ yoktur. Akıl böyle bir kalbin, nûrlanmış

bir kalbin emrinde daha acabâ nasıl edeb gösteririm diye adetâ icad eder. O kalbî sahaya doğan mânâyı daha evvel hiç kimseden görmediği halde taklîdden de uzak adetâ icad eder. Mesela Sahâbe-i kirâm’dan birisi kendisini direğe bağlıyor. “Vallahi ben affolunmadan kendimi buradan çözmeyeceğim.” diyor. Bu zâhiren bakıldığında bir deliliktir ve zâhiren bakıldığında da bir kişinin tövbesinin kabul olması için direğe bağlanması gibi bir kaide yoktur. Ama aşk-ı İlâhî ile beraber o tüm tasarrufunu, tüm ceberutiliğini, aklî tedbirlerini, hepsini “Ben o vahye kurban olayım” diye kurban ettiğinde iş ortaya çıkıyor. Efendim zaten akıl bizim gayet güzel besleyip büyütüp vakti gelince’de Allah’a kurban etmemiz gereken kurbandır. Helâl kurbandır akıl.

Velilerimizin, tasavvuf ehlinin irfân meclislerinde nasihat buyurdıkları vecizelerden oluşan eserleri kendi kendimize okuyarak ve istişare ederek muhabbet kazanılabilir mi?

■ Kazanabiliriz. Bakınız Rahmanî ve şeytanî sohbeti anlamak için bir kıstas vardır. Bunu sizin nezdinizde kıymetli muhabbeti olan kardeşlerimize bir sır ifşası olarak kabul edebilirsiniz. Hani çoğu zaman “Şeytanî mi işimiz yoksa Rahmanî mi? Bu sohbet şeytanî mi yoksa Rahmanî mi?” diye düşünürüz. Bunu anlamanın bir yolu var. Yani evliya olmanın dışında, keramete ermeden de bunu tespit etmenin bir yolu var. Büyükler şöyle söylüyor: Bir sohbe te eriştiğinizde o sohbe te bulunduğunuzda Allah’a karşı kulluk, Resûlullah Efendimiz’e karşı muhabbet ve insanlara karşı hizmet aşkınız ve şevkiniz artıyorsa bu sohbet nasıl olursa olsun Rahmanîdir. Eğer bir sohbe te erişipte o sohbetten çıktığımızda Allah Teâlâ’ya kullukta gevşeklik veyahut ümitten ziyâde ümitsizlik, tembellik, Resûlullah Efendimiz’e karşı muhabbet eksikliği ve insanların hizmetinde gevşeklik olarak birşey zuhur ediyorsa, onu da şeytanî sohbet, şeytanî bir meclis olarak tavsif etmişler. Biz o zaman şurdan anlayabiliriz; böyle sohbetlere eriştiğimizde Allah ve Resûlüne muhabbetimiz, ibâdet duygumuz ve insanlara karşı hizmet aşkımız artıyor

Bir sohbeta eriştiğinizde o sohbeta bulunduğunuzda Allah'a karşı kulluk, Resûlullah Efendimiz'e karşı muhabbet ve insanlara karşı hizmet aşkınız ve şevkiniz artıyorsa bu sohbet nasıl olursa olsun Rahmanîdir.

mu? Artıyorsa cevap, doğrudur. Peki bu meclislerde bunlar konuşulduğunda ekseriya gördüğümüz şey nedir? Budur. Bakınız şöyle bir İslam coğrafyasına, hizmet eden ve güzellikler bırakan insanların eserlerine, yüzde doksandokuzu muhakkak ki bir seyr-i sülûk'ten geçmiş, manevî terbiyeye mazhar olmuş, ya bir Pîr eteğinde ya da bir mürşid dizi dibinde feyz almış insanlardır. Bunu tesadüfle anlatmak izahatın çok insafsızlık olur. Dolayısıyla işin bu tarafı var. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'inde Cenâb-ı Hakk bizzat bu arkadaşlıkları teşvik etmiştir. Bir kere Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde zümre sayar; Âbidin, Tâibin, Sâcidin, Rakiin, Sâbirîn, Zâkirîn, Sâimîn birçok zümreyi sayar değil mi? Bir kere Cenâb-ı Hakk zümrelerden bahsediyor. Ve yine beraber zikredildiğinde bu zümrelere ilhâk olmak, bu zümrelerle beraber olma isteğini teşvik ediyor. Mesela sûre-i Yûsuf'ta yüzbirinci âyet-i kerîme'de Hazreti Yûsuf'un lisânından cümle peygamberlerinde söylediği bir dua var *"teveffenî muslimen bis ve elhiknî sâlihîn"* "Bizleri müslüman olarak ya Rabbî huzuruna kabul et, bu dünya sahnesinden artık biz ancak öyle çekilelim, müslüman olmadan ölmeyelim." Çünkü âyet-i kerîme'de öyle diyor. 'Sakin ha! Müslüman olmadan ölmeyiniz.' *"fe lâ temûtunne illâ ve entum muslimûn"* [Bakara:132] Yani "Sizler müslüman olmadan, Allah'a teslim olmadan, imân etmeden sakın huzuruma gelmeyin" demek. "Bu dünya sahnesinden çekilmeyin" demek. Peygamberler bunu talep ettikten sonra dualarıyla (fiilen ortaya koymalarına rağmen) akabinde de ne demişler? *"ve elhiknî"* [Şuarâ: 83] "Bizi ilhâk et." Nereye? *"bis sâlihîn"* "sâlihlerle". Peygamberlerin dahi o arkadaşlıktan imtinâ etmediğini düşünürsek, bizler gibi âciz kulların sâlihlerle ilhâk edilmeyi istememesi asla ve asla düşünülemez. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'inde Cenâb-ı Hakk sûre-i Nisâ'da Kendisine itâat edenlere böyle bir hâlin verileceğini, yani sâlihlerle, nebîlerle, siddîklarla arkadaşlık olacağını nimet meyanında zikrediyor. *"Sırâtallezîne en'amte aleyhim"* sırrında "Kendilerine ikrâm ettiklerimiz" diye yani o sırât-i mustakîm üzere olan kulları nebîler, siddîklar, şehitler ve sâlihler olarak zikrediyor. *"ve hasune ulâike refîkâ"* [Nisâ:69] diyerek

de bu arkadaşlığı bizzat Hazreti Allah tahsîn ediyor, takdîr ediyor. Dolayısıyla sâlihlerin hallerine özenmek, sâlihlerle beraber olmayı temenni etmek ve sâlihlerin bu şekildeki makamlarını, mevkîlerini düşünerek ibret olsun diye okumak ve onun menakîbini zikretmek fazladan birşey değil, tam tersine İslam ahlâkının bizim üzerimize emrettiği bir vecîbedir. Bizzat o sâlihlerle bulunmak mevzû hakkında Cenâb-ı Hakk'ın emr-i manevîsidir. Ayrıca bir küçük hatırlatma da bulunalım. İki Cihan Serveri Efendimiz bazı kişilerin faziletinden bahsetmiştir, ümmetin faziletlerinden bahsetmiştir, Peygamberlerin faziletlerinden "Kardeşlerim" diye bahsetmiştir. Bu hem Kur'ân-ı Kerîm'in üslûbuna hem hadîs-i şerîfteki, sünnet-i seniyyedeki üslûba muvafıktır ve mutabıktır. Hemen hatırladığım, düşünmeden söyleyebileceğim az evvel'de zikri geçen *"Zikru Aliyyin ibâdeh"* buyuruyor. "Hazreti Ali'nin menkîbelerinden ve faziletinden bahsetmek nâfile ibâdetdir." diyor. Kulluğu idrâk ettiren her vesile bizzat Allah tarafından emirle ve telkinle bizlere ilân edilmiştir, beyan edilmiştir. Dolayısıyla evliyâullah'ın menkîbelerini okumakta ve onlardan o ibreti almakta hiçbir beyis yoktur demekten öte çok feyiz vardır. Son birşey daha hatırlatayım. Bunlar yapılırken asla bir cemâatin ta'assubu şeklinde veya bir zât'ın büyüklüğü şeklinde konuşulmamalı. Bir insan bu velilerdeki muhabbeti ve İslâm ahlâkını, Allah ve Resûl muhabbetinden neş'et eden güzellikler olarak görmüyorsa, pehlivan hikâyeleri okumasına benzer ki hiçbir fayda vermez. En başta insan Allah'a ve Resûlüne muhabbete vesile olduğunu bilmeli ve hiçbir cemaat taassubuyla bu hadiseler ne yaklaşmalı ne de böyle anlatmalıdır. Bunun da altını çizmek lâzımdır.

Muhabbet için edeb, edeb içre muhabbet menba'ından daim nasiplenmek isteğinde olan bir mü'min için edebin bâki kalması nasıl mümkündür? Şahsi çabayla sağlanabilir ve korunabilir mi?

■ İbâdetler îmân nûrunun sönmemesi için etrafındaki muhafazalar gibidir. Dolayısıyla insan ibâdet ve taâtta

Allah'a kulluğa itâate devam etmek mecburiyetindedir. Muhabbet almasa bile her zaman üzerine düşen Allah Teâlâ'nın emirlerine itâatle mükelleftir ve sünnet-i seniyye'ye tâbi olmak durumundadır. Bu hem içerdeki muhabbeti muhafaza eder, hem de henüz o muhabbette değilse o muhabbete uygun zemîni açar. Çünkü Allah'ın ve Resûlü'nün emirlerine muhalefet eden bir insan zulümedir. Zulûmün olduğu yerde de din teklif edilmez. İlk önce Efendimiz Mekke-i Mükerrerme de zulmü kaldırmıştır. İbâdet hayatı sonradan gelmiştir ve yakınlık hayatı sonradan başlamıştır. Zulm olan yerde muhabbet daha doğrusu zulüm olan yerde muamelât olmaz, muamelât olmayınca da muhabbet orada barınmaz. O halde insanın bu muhabbeti muhafaza etmesi bir kere hem o muhabbetin şartlarına hem o muhabbetten evvel ki şartlara riâyetiyledir. Peki nasıl olur? Bir insan bu emirlere, yasaklara, Allah Teâlâ'nın şerîatında beyan ettiği hâl üzere tâbi olursak, Allah Teâlâ muhakkak onu bir muhabbetli zemîne çeker ve onu o muhabbeti alabileceği şekle getirir. Çünkü muhabbet çok nazik bir şeydir ve Allah Teâlâ öyle her değme kalbe bunu indirmez. Muhabbetin neş'et edebilmesi için zemîninin tam bir emniyet içerisinde olması lazımdır. Onun için kul bu muhabbetini Allah'ın emirlerine tâbi olarak yerine getirmek durumundadır. Mesela yine Sahâbe-i kirâm'a bakıyoruz, Efendimiz Sallâllâhu Aleyhi ve sellem'e bakıyoruz, kendi muhabbetlerini ve hatta bazılarının olan buğzunu dahi şahsi tercihiyle hiç yapmamış, hep Allah'ın emrine tâbi olarak yürütmüştür ki bu onun muhabbet menbaı olmasının özelliğinden ve şanındandır. Kişi de böyle bir muhabbete daima mekân olmak istiyorsa Allah Teâlâ'nın emirlerine ve yasaklarına riâyet edecek, zulüm bertaraf edilecek ve daima elinden geleni yapacak şekilde huzurda durmaya gayret edecek. Şöyle derdi benim hocam "Elbet birgün onunda hatırını sorarlar." Hep huzurda bulunmaya gayret edecek, dâima buna riâyet edecek, inşallah o zaman Allah'da onu muhabbetli bir zemînde muhakkak sevdikleriyle beraber buluşturacaktır.

Tasavvuf ehlinin bizleri davet buyurdıkları hakikat muştusu eserlerden tam anlamıyla istifade edebilmek ve feyz alabilmek için kişilerin belli vasıflara sahip olması gerekli midir? Bu eserler herkese aynı ölçüde mi seslenir?

■ Efendim malûm eskiden tasavvufî sahada eser yazarlar belli çevrelerde bunların okunacağını düşünerek

birçok eseri kaleme almışlardır. Tabî bunlar arasında umûma hitâb eden eserler de vardır. Mesela Hazreti Abdülkâdir Geylânî efendimizin *Fethu'r Rabbani'si* avamdan havasa kadar herkesi içine alan bir hitabî üslûb barındırır. Ama *Fîhi Mâ Fih* gibi veya İbn 'Arabî Hazretlerinin birçok eseri gibi, bu eserler biraz daha hususî ihtisas ister. Burada ölçü şu olmalı; ilk önce insan Hazreti Mevlâna Celâleddin-i Rûmî efendimizin *Mesnevî -i Manevî*'indeki ilk sözü gibi "Bişnev" diyor. "Dinle." İnsan bir kere "Bunu bana nasıl anlatacak?" diye dinlememeli. "Bu bana ne anlatıyor?" diye dinlemeli. Yani bu önyargıdan öte daha ince birşey. Önyargıyı geçtik zaten mevzû-i bahis bile olamaz. Hani bizim anlamak istediğimizi değil, en önce "Karşıda ki bana ne anlatıyor?" diye dinlemeli. Bir kere insan muhakkak ilmi tahsil ederken Allah için tahsil etmeli. Eğer Allah için ilim tahsil edilmiyorsa, laf satmak başkalarına laf tokuşturmak için birşey okuyorsa zaten istifâde edemez. Bir kere Allah kendi rızasının bulunduğu o ilmi o insandan çeker alır. Çünkü ilim Allah Teâlâ'nın uhdesinde bir cevherdir. Zâlimin eline onu bırakmaz. Allah'ın tasarrufâtındadır. Allah'ın rızasının haricinde bir taleple ilim isteyen kişi, bırakın tasavvuf ilmini herhangi bir ilim sahasında bile muvaffak olamaz onun feyzini alamaz sadece sırtında yük olur. Cenâb-ı Pîr (k.s) Hazreti Mevlâna efendimizin buyurduğu gibi, "Bazıları vardır onlar ilimlerinin üzerine çıkarlar ve ilim onları taşır." diyor. Ama bazı ilmin sahipleri de vardır ki, onlar kuru ilmi sırtlarında hammallık yaparlar "ke meselil himârî yahmilu esfârâ" [Cuma:5 - Mesnevî I -3553] "Kitap yüklenmiş maalesef haşa huzurda eşekler (merkepler) gibidir." mânâsına gelen insanlardır. Dolayısıyla en önce Allah için, nefsinin tezkiye için, Allah'ın rızasını kazanmak için bu eserlere kulak vermeli ve öyle okumalıdır. Ve mümkünse Allah rızası için sevdiğiniz insanlarla hemdem olup onların sohbet meclislerinde bunlar değerlendirilmeli ve muhakkak ve muhakkak bu tasavvuf bilgilerinin zemîni olarak Allah ve Resûlü'nün emirlerine itâati, şerr-i şerîf'e muhalefet etmemeyi de kişi kendisine şîâr edinmelidir. Ancak o zaman tasavvufî eserlerin feyzini ve bereketini görür.

Zünnûn-u Mısri hazretleri şöyle buyurmuşlar: "Zemmedilmiş olan kötü ahlâkın tesiri, zahirî olduğu zaman bâtına, bâtınî olduğu zaman zahire akseder". Zahirî ve bâtınî edeb üzeré olmaktan ne anlamalıyız?

Allah Teâlâ'nın şerîatında beyan ettiği hâl üzere tâbi olursak, Allah Teâlâ muhakkak onu bir muhabbetli zemîne çeker ve onu o muhabbeti alabileceği şekle getirir. Çünkü muhabbet çok nazik bir şeydir ve Allah Teâlâ öyle her değme kalbe bunu indirmez.

■ Evet efendim. Burada daha evvel'de söylediğimiz gibi birisi ahlâk yani zâhiren algıladığımız fiillerdir. Bunlar riyâ ve sâiri için yapıldığında zâhîrini bozar insanın. İnsanın şahsiyeti, zâhiresi berbâd olur. Kalben gösterilmesi gereken edeb sahasında da, kalbî ve ruhî özelliğe sahip muhabbet ehli insanların başka amaçlarla taklidi de adamın ruhunu öldürür. Mesela riyâ bunların başındadır. Riyâ insanın içindeki taât çeşmesini kurutur. Girdiği zaman taât çeşmesi kurur. Yani o insan bir daha kendi başına kalsa, muhasebe-i nefis yapsa, Kâbe-i Muazzama'da secdeye kapansa Allah'la yakınlığı teessüs edebilecek o sıcaklığı hissedemez. Kurutur orayı Allah muhafaza. Dolayısıyla içinden göstermesi gereken edebi takınmazsa o zâhiren görünmese bile, zâhiren ulemâ 'iyi yaptın kötü yaptın' diye fetva ile onu tespit edemese bile içimizdeki müftüden öyle bir ceza alırsız ki Allah muhafaza bunun ruhî sahadaki tahribatı çok berbâd olur. Dolayısıyla Zünnûn-u Mısırî hazretleri edebin zâhîrî ve bâtinî şartlarına riâyet etmek gerektiğini söylüyor ve hiçbirinin birine feda edilemeyeceğini söylüyor. Ben bu kısmını yapıyorum, şu kısmını sonra yapacağım dememeli. İkiisi beraberce inşa edilmeli ona işaret etmiş oluyor.

Efendim, Resûlullah Efendimiz'in (s.a.v), yahut velilerimizin âlî mertebelerinde, onların zâhîrî ve bâtinî'ye bakışlarından bizlerin muhakkak ki daha âciz bir bakışı ve anlayışı olacaktır. Bu anlamda edeb sınırlarını ne belirler? Edeb hâşâ Ahmed olmaya değilde Ahmedî olmaya bir talep ve niyetten ibarettir diyebilir miyiz?

■ Şimdi bir kere İslâmî bir bahis, İslâm ve din açısından bir bahsi işlediğimize göre en önce İslâm'ın kendi kaynaklarından tarif lazımdır. Her ne kadar bu bize akademik üslûb gibi de gelse aslolan budur. Bir kere Cenâb-ı Hakk bizim tâkat getiremeyeceğimiz şeyleri Kendisi tarafından teklif edilmediğini açıkça

Kur'ân-ı Kerîm'inde beyan etmiştir. Bu durumda insanlar idrâkenden mesûldür. Ameller'de zaten hadîs-i şerîfle sabittir idrâke göre tartılacaktır. Zât-ı âlinizin yaptığı yüz Hacc veya umre ile bir başka kişinin yaptığı yüz Hacc ve umre eşit değildir. Çünkü sizin idrâkınıza göre bu az olabilir, o kişinin idrâkine, o kişiye göre belki çoktan kendi haddini bile aşmış fevkalâde bir kabiliyet göstermiştir. Dolayısıyla âmeller idrâke göre tartılacaktır. O halde edebte de insan en önce idrâk ettiği edebten mesûldür. Yine hadîs-i şerîfte buyuruyor ki "Bir kişi idrâk edebildiği kadarıyla ilmiyle âmel ederse, Allah ona bilmediğini öğretir." diyor. Bu durumda yapmamız gereken en önce bilebildiklerimizi ve yapabildiklerimizi kendimizi tartarak yapmak. Bu hususta Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem'in herkesin dilinden meşhur olan hadîs-i şerîfleri malûmdur. İşte "Ben artık hiç uyumayacağım. Ben artık hiç evlenmeyeceğim." diyene Efendimiz'in ikaz etmesi. Hatta "Ben yemesemde rızıklandırılıyorum ve bir şekilde Cenâb-ı Hakk tarafından doyurulurum" diye ifade buyurmaları, buna rağmen yine de asgarî müşterek diyebileceğimiz saha'da belli bir ahlâkî vazifenin, cemiyetin gerektirdiği, örfün gerektirdiği âdetleri de terketmediğini görüyoruz. Burada ölçü işte tam da "Mürşid lazım" olan ölçüdür. Yani bir kişi kendi haddini ve ona lazım olacak edebi muhakkak ehlinde öğrenmelidir. O ehliyle istişare ederek bunu yapmalıdır. Çünkü öteki durumda bir bakımdan ahlâkî evliya'ya benzer amma diğer taraftan da taklîd etmeye çalıştığı şey belki müşriklere taş çıkartacak dereke'de olabilir. O halde bunun belli bir düzen ve sırât -ı müstakîm üzere oluşu yine bir terbiye sistemine ve nizamına bağlıdır, ehline müracaat etmelidir. Ehline müracaat ederse Allah Teâlâ şöyle birşey vâdediyor, o yüzden de seyr-i sülûk'a muvaffak olamasalarda, gerçekten o veliler zümresine erişemeselerde insanların o velilere ve nebîlere imtisâl etmek ve tâbi olmak için yarışmalarındaki en

Manevî muhabbet dervişin veya seyr-i sülûk'ta bulunan kişinin terbiyesi için adetâ bir kuvvettir, enerjidir.

önemli sebep şudur; Hakk Teâlâ bu yolda samimiyetle yürüyenleri muhakkak son nefeslerinde yolun sâlihlerine ve kâmillerinin katına ulaştıracaktır. Yeter ki o yolda bulunsun.

*"Tû megû bedân şehbâr nîst
Bâ kerîmân kârhâ-yı düşvâr nîst"*

Belki de *Mesnevi-i Manevî*'ye başlarken ilk başta söylenecek sözü bu röportajın sonuna denk getirmiş veya öyle tevâfuk eylemiş oldu. "Sakin ben o zâtlar gibi huzura erişemem, yakîn olamam deme. Çünkü Kerîmlerle alışveriş yapmak kolaydır." derken Hazreti Pîr bir de şuna dikkat çekiyor ki alışverişin onlarla olsun, alışverişini kesme. Dolayısı ile yolda bulunmak ve samimiyetle bulunmak, Allah için bulunmak muhakkak surette o yolun büyüklerine insanı kavuşturur. Belki buna başka bir delil sormak isteyenler varsa da Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Tûr da Cenâb-ı Hakk sâlih âmel işleyenlere diyor ki: "Zürriyetlerinde bulunan büyüklerine onları ilhâk ederiz. Ve hatta büyüklerinin derecesinden de, ulaştıkları makamdan da hiç düşürmeden ve eksiltmeden o diğer aşağıdakileri onların seviyesine çıkartırız." demesi artık nesil ve neseb olarak bile Allah Teâlâ böyle ilhâk ediyorsa, mânen o yolu tercih eden insanların haydi haydi ilhâkı mümkündür. Çünkü "*El mer'u mea men ehabbe*" (Kişi sevdiği ile beraberdir) hadîs-i şerîfince kişiler Allah için böyle bir muhabbetten asla mahrum kalmayacaklardır. İşte insanlara o yüzden yapamasalar bile hep bu yollara sülûk etmeye gayret etmişler, hiç bu yoldan da ayrılmamaya gayret etmişlerdir. İyi de yapmışlardır çünkü şu an'da en büyük tutanağımız, bizim en büyük desteğimiz işte bu birbirimize gösterdiğimiz Allah için sevgi ve muhabbettir.

Edeb-i tarikatte mürşid ve mürid ilişkisine baktığımızda sâlik'in teslimiyetle mürşidine itâatı, ve nefs-i emmâre'den kurtulma niyâzı var. Konumuz edeb olunca Müsaadenizle "Derviş olmak" hususuna da biraz

değirmek istiyoruz. Mürşid ve mürid ilişkisinden biraz bahsedebilir misiniz?

İnsanın nefs-i emmâre'den kurtulması için muhakkak bir manevî mürebbi lazım mıdır? Lazımdır. Bir kere en başta bunda anlaşmak îcâb eder. Çünkü daha evvel'de söylenildiği gibi, sıkça fakirin de zikrettiği gibi Cenâb-ı Hakk "*El hamdu lillâhi rabbil âlemîn*" diyerek kendi ferman-ı Sübhaniye'sinde âlemlerin Rabbi olduğunu beyan ediyor. 'Âlemlerin Rabbi' demek, mürebbi hakikî'nin Allah olduğunu ilân etmek ve idrak etmek demek demektir. Buna imân ederiz. Fakat Rabbü'l-âlemîn bu terbiyeyi insan'dan insan'a olacak şekilde hâk etmiş ve nizamını buna göre tanzim etmiştir. Peygamberleri göndermiş, peygamberlere vârisler göndermiş ve müteselsilen son güne kadar da bunun geleceğini beyan etmiştir. O halde insanın nefsi terbiyeye girebilmesi için veya nefsi terbiyeyi alabilmesi için bir mürebbi hakikî'ye, bir manevî mürebbi'ye, bir arkadaşa ihtiyaç duyduğu kesindir. Fakat bu insanın tercihiyle olabilecek şekillenebilecek birşey değildir. Bir kere insanın böyle bir mürşide nasıl kavuşacağı yine biraz onun nasip, takdîr ilişkisi ile olabilecek birşeydir. Şöyle ki bizler ümmet-i Muhammed olmayı talep etmedik. Ama Allah Teâlâ bizleri ümmet-i Muhammed olarak takdîriyle Efendimiz'e ümmet kıldı. Aynı bunun gibi bir kişi de bu manevî terbiyeyi nereden alacak? Kimisi celaliyle başka bir yerden, kimisi başka bir zâtan nereden alabileceksene onun da Cenâb-ı Hakk muhakkak o taliblerine ve bunu isteyenlere gösterir, hiçbir zaman mahrum bırakmaz. İşte bu ilişkiden bakarsak bir kere böyle başlarsa bu iş, ilâhi sevk ile olduğundan ve manevî cazibeyle olduğundan muhakkak bunun içerisinde bir manevî muhabbet vardır. Bu manevî muhabbet dervişin veya seyr-i sülûk'ta bulunan kişinin terbiyesi için adetâ bir kuvvettir, enerjidir. Hazreti Mevlâna Celâleddin-i Rûmî efendimiz buyuruyor ki "Bu yolun başı da aşktır sonu da aşktır." Baştaki aşk ve muhabbet kişinin cüzzî iradesi ile severek gayretidir. Sonundaki aşk baştaki aşk'a benzemez. O idâhi aşkın o

kişi'de tamam olması ve tecelli etmesidir. İşte mürid ve mürişid ilişkisinde bu safhaları yaşar esasında insan. Bu arada nefsi terbiye olmuş, kalbi tasfiye olmuş bazen haberdardır bazen hiç değildir. Netice menzil'e ve maksûd'a ulaşmaktır. Birçok şeyi hayatımızda muhabbetle yaparken ve farkında olmadan öğreniriz. Muhabbet bize meşk ettirir. Sonradan biz muhabbetimiz sayesinde zorlukları görmezden gelerek, bu zorlukları adetâ bîgâne yaşayarak sâdece muhabbetimizin peşinden gideriz. İşte mürid mürişid ilişkisinde de en aslanan bu muhabbettir. Bu muhabbete mürid kendisini kaptırır, bu arada nefsi mi terbiye olur, hasedi mi, gıptası mı iptal olur, şehveti şevkât'e mi dönüşür? Bunların hepsi bir şekilde olur. Ama bunların oluşunda ki eziyeti, bir nevi ameliyata giren kişiye narkoz verilmesi, anestezi yapılması gibi düşünün, o muhabbet morfini verilir insana ve üzerinde çatır çatır kesilir, biçilir ne amelyeler yapılır, o o anda rüya görmektedir, o anda teslim olmaktadır, baştaki teslimiyetinin farkında değildir. Baştan o teslimiyeti ile beraber neler gelebileceğini mürid görse teslim olamaz, ona hiç hissettirilmez. O geliş gidişlerle beraber mânâ aktarımı olur ve o şekildedir. İşin pratik olarak aktarımı, anlatımı budur. Diğerleri için açıkçası kitabî anlatımlardır. Doğrudur amma mutfağı göstermeyen servislerdir bunlar. İşin mutfağına bakarsak bundan ibarettir.

*"Gül alırlar gül satarlar
Gülden terazi tutarlar*

*Gülü gül ile tartarlar
Çarşı pazarı güldür gül"*

Hepsininde menşesinde Hazreti Muhammed Mustafa (s.a.v)'nin muhabbeti vardır. Tüm alışveriş bunun üzerindedir. Ne minnet ne külfet ne bir ücret vardır, sâdece muhabbetle muhabbet tartılır. Ve diğer tarafa adetâ hiç gösterilmez. Artık derviş o muhabbetten düşmekle en fazla tehdîd olunabilir. O muhabbete uyandığı zaman, o yedi başlı ejderha'nın başları çıtır çıtır ezilir.

Vaktinizi ayırdığınız için çok teşekkür ederiz efendim.

■ Bendeniz teşekkür ederim. Böyle bir muhabbeti bulan varsa Aşk olsun diyorum.

Edeb Üzerine

*Mesnevi şarihlerinden ve Nazîf
Hasan Dede'den Ta'rifü'l edep*

» **Derleyen: Yaşar Enis Diker**

*Tanrı'dan edebe muvaffak
olmayı dileyelim.*

*Edebi olmayan kimse Tanrı'nın
lûtfundan mahrumdur.
Hazreti Mevlânâ (k.s)*

Allâhî, âşık, muhakkik, ârif
Hazreti Pîr'in bu duasına
nail almak isteyenlerin ve
Allah'ın lûtfuna mazhar
olmayı niyâz edenlerin
hakiki rehberi her âyetiyle
hakikat kapısını işaret
buyuran Hazreti Kur'ân
ve onun ahlâkına tam
tâbi olan Resûlullah
Efendimizdir. Meretebe-i
Kemâl'i bulma,
Âdem olma, edeb-i
Muhammedî ve
ahlâk-ı hamideyeye
ulaşmak için yola
çıkan canlar ilk
desturu "Edep"
kapısından alır.
Kapıya varmak
idrâkında
olana, o
kapıdan
girmek,
himmet ve

aşk ile muhabbetullah'ın eşiğine yüz sürmek için bu hakikat anahtarını daim elinde tutmak zarûridir. O anahtar ki sâlik için daha nice kapılar açacak ve can'ın yoluna istikamet ve selamet sağlayacaktır. Elbette Hazret-i Kur'ân ve Resûlullah'ın nurundan haberdar olmak, o nur'a varmaya yeterli değildir. Yola düşenin bir kandili olmadan, yoluna ışık tutacak olmadan yürümesi ve istikametinden sapmaması mümkün değildir. Yolcu yine bu sayede edeb anahtarı ile kendi gönül ve akıl kapısını açar, irfân sahiplerine kulak verir. Mevlâna Hazretleri'nin Mesnevî-i Şerîfi'de edepten abdestli Mevlevî bendelerine bu yolda kılavuzluk eden bir irfân ummanıdır. Mevlevî dervişleri Allah'ın lûtfuna mazhar olabilmek , imânın gereği olarak ¹ daim bu edep ile hemhal olabilmek için her dem gayret etmişler, yazılı ve sözlü olarak edeb'i zikreyleyerek hem gönül kandillerini uyanık tutmaya çalışmış, hem de idrak sahiplerine gerek nasihat olarak, gerekse irfân meclislerinden güldesteler dererek davet buyurmuşlardır.

Geçtiğimiz asrın en önemli Mesnevî şarihlerinden Mesnevîhân Tahir'ul Mevlevî Hazretleri, yapmış oldukları Mesnevî-i Şerîf'in şerhinin birinci cildinde edeb'i tarif ederken kelime anlamı olarak 'zarâfet' ve 'hüsn-ü muâmele'ye karşılık geldiğini, edepli olmayıda 'sâhibini utandıracak şeylerden muhâfaza eden sağlam bir his ve irâde' olarak tanımlar. Mevlâna hazretleri edeb'i zâhirî ve bâtinî edep olmak üzere iki yönüyle değerlendirmiştir. Ehl-i zâhire karşı, edeb-i zâhirînin; ehl-i bâtin huzûrunda da edeb-i bâtinî'nin muhâfazası lüzûmundan bahis eylemiş ve "Ehl-i sûret indinde edeb, zevâhiri (görünen) muhâfazadan ibâretdir. Çünkü Allah, onlardan gizli şeyleri saklar. Gönül sâhibleri, yânî ârifler nezdindeki edeb ise, bâtinî hıfzylemekdir. (koruma) Zîrâ onlar, kalbdeki sırları

Allah'tan edebe muvaffak olmayı dileyelim. Edebi olmayan kimse Allah'ın lütfundan mahrumdur

keşfederler” buyurmuştur. Tahir'ül Mevlevî hazretleri Mesnevi-i şerifte bahis olunan “Kullara tevfik-i hidayet veren Allah'dan her halde edebe riayet hususunda muvaffakiyet talebi ve edepsizliğin vehâmetini beyânı” bahsinde edebın nereden öğrenilmesi gerektiğini izah ederken, dinî edebın menbaı olan ve her mü'min'in örnek alması gereken Resulullah Efendimizin ahlakını işaret buyuran âyet-i kerimeleri ve hadîs-i şerifleri delil getirmiştir. “Dini edebın esası Kur'ân ve sünnetle, urafây-ı ümmetin söz ve halleridir.”

Cenâb-ı Hak : «Peygamber size ne verdi ise onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının.» ² Âyet-i Kerimesi ile dinî edeb öğrenilmesini Rasûlullah'ın sözüne ve fî'lî ta'limâtına bırakmış;

Yânî : «Andolsun ki Resulullah'da sizin için, Allah'ı ve Âhiret gününü umar olanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir (imtisal) nümune (si) vardır.» ³ Âyetiyle de o peygamber-i Ekberin her cihetle örnek edinilmesini tenbîh buyurmuştur.

Hak sübhânehû, Habîb-i Edîbini maddî ve mânevî her türlü âdâb ile edeblenmiş olarak göndermiştir ki, bu hâl :

«Rabbim beni terbiye etti ve edebimi güzelleştirdi.» ⁴ hadîsinde beyân olunmuştur.

Rasûl-ü Ekrem Efendimize sonsuz bağlılığı bulunan evlîyâullah hazarâtı da edebe riâyet husûsunda fevkal'âde dikkat göstermişler :

«Ey âşıkklar; nefsinizi edeble tezyîn edin. Aşk yollarının hepsi de edebden ibârettdir.» demişlerdir. ⁵

Tahir'ul Mevlevî hazretlerinin'de işaret buyurdıkları üzere edeb'in şems'i Resûlullah Efendimiz, kandilleri ise Onun yolundan ayrılmayan ve tatbik eden evliyaulahtır. Şems'in nurunun düştüğü ve yandırdığı gönüller, ruhu nurun ala nur

için, o Şems'in kuytusuna düşmemek için nefis toprağından göç eyleyip, Pîr kapılarına varmışlar ve huzurlarında rıza göstererek tam bir teslimiyet'e intisab etmişlerdir.

Hazreti şârih olarak da bilinen İsmail Ankaravî Hazretleri edeb-i tarikat hususunda “sâliğe lazım olan Muhammedî meşreb olmasıdır. Ve daima mütevazı olmalı, kibirden kaçınmalıdır.” buyurmaktadır. “Sâliğin nihâyet-i hakikatte olan sırları müşahadesine nail olabilmesi için sülûkun başlangıcında da sonunda da Hazreti Peygamberin edebini ve ahlâkını tatbik etmesi gereklidir.” Burada Ankaravî Hazretleri zahiri ve batını edebın birbiriyle olan münasabetini Zünnûn-u Mısrî hazretlerinden bir vecizyle izahat buyururlar: “Zahirî ve bâtinî edepten bahisle zemmedilmiş olan kötü ahlâkın tesiri zahirî olduğu zaman bâtına, bâtinî olduğu zaman zahire akseder”. İşte bundandır ki Ankaravî Hazretleri “sâlike lazım olanın, gönül ehlinin yanında bâtinî edebe sahip olmasıdır” der, buna uymamanın tarikatın ve şer-i şerifin hilâfına faaliyette bulunmak olduğunu ve azabı gerektirdiğini sözlerine ekler ve Hazreti Pîrimizin ikazını şerh'e devam eder;

“Ten ehlinin yanında edeb, zahirî muameleden ibarettir Çünkü Allah onlardan gizli şeyleri örtmüştür Fakat gönül ehillerinin yanında edeb batını bir muameledir bâtına aittir Zira onların gönülleri gizli şeyleri anlar Allah'tan edebe muvaffak olmayı dileyelim. Edebi olmayan kimse Allah'ın lütfundan mahrumdur Edebi olmayan yalnız kendine kötülük etmiş olmaz Belki bütün dünyayı ateşe vermiş olur Kim dost yolunda pervasızlık ederse, erlerin yolunu vurucudur, nâmert olur.”

"Bir dervişin batîni olarak tasavvufî edebe, zahirî olarak ta şeriatın vaz'ettiği edebe sahip olması lazımdır. Zahirî edeb olmayınca olmaz. Sâlikin edinmesi lazım gelen birçok edeb vardır. Bunlar sırasıyla, şeriatın edebi, tarikâtin edebi, ma'rifetin edebi ve hakikatin edebidir."

Şeriatın edebine dair bir âyet-i kerimede Allah u Teâlâ şöyle buyuruyor: "Biz Resûlümüz olan Muhammed'e neyi verdiyse onu alınız. Onun nehyettiklerinden sakınınız." Yani Allah'ın tayin ettiği hududu aşmayınız. Şeriatın aleyhine olan şeylere karşı çıkınız. Emrettiği şeyleri yapınız."⁶

Edeb-i tarîkati hususunda bir başka irfân sahibine kulak verelim. 1269/1852-53 senesinde Muhammed Saîd Hemdem Çelebi'den sonra Beşiktaş Mevlevîhânesine şeyh olan Mevlevî tarîkatının âriflerinden Nazîf Hasan Dede bazı Mevlevî müridlerinin tasavvufa dair bir kısım meselelerin izahı için kendilerinden bir eser talep etmeleri sonucunda, 'Ta'rîfû's-Sülûk' adlı tasavvufî bir risâle kaleme almış ve bu risâlelerinde tarîkat edebinden, murid'in mürşid huzurunda nasıl davranması gerektiği hususuna kadar çeşitli malumatlar sunmuşlardır. Nazîf Hasan Dede, "Bir mürşid-i kâmile bağlanan mürid'in şeyhine tam anlamıyla teslimiyet ile tâbi olmasını o mürşidin emrettiği şeyleri yapması, yasakladığı şeylerden de kaçınması" gerektiğini ifade buyurmuşlardır. "Sâlik mürşidi hangi tarîkatten olursa olsun bütün tarîkat ehlini hep bir bilerek mürşidine tam anlamıyla bağlanmalıdır."

Nazîf Hasan Dede'ye göre "her tarîkatın seyr-ü sülûkte (tasavvufî eğitimde) kendine göre bir yöntemi ve yolu vardır. Bu yöntemler neticesinde tasavvufî maksada ulaşılır ve istenen asıl hedefe varılır. Ne kadar yollar ve yöntemler farklı olsa da hepsinde ortak olan şart aşkıdır ve bununla beraber sâlik sulûkünde hiç bir sebeple itiraz edemez. Caiz değildir. Mürşidine itiraz eden kimseler hiçbir şekilde

kurtuluşu bulamazlar. Zira kemal ehli cilalı bir ayna gibidir, karşısına ne türlü renk gelirse, o renkte görünür. Ama yine kendinde bir renkle sınırlı değildir. Görünen renk karşısındaki rengin aksidir ve akiste gördüğü noksanlığın kendi noksanlığı olduğunu anlamalı, kavramalı ve mütabaatı yani tâbi olmalı tam olmalıdır. Bir sâliğin her ne kadar bilgisi ve müşâhedesi açılmış ise de daha tam anlamıyla hayvâniyetten kurtulamamıştır. Nazîf Hasan Dede bunu şu örnekle açıklar: Derviş rüyasında hep bir eşek görmekteymiş. Derviş bu durumu mürşidine açıklamış ve mürşidi ona o merkebin kulaklarını tut ve: Yâ şeyh! diye gözünü aç seklinde tenbihde bulunmuş. O derviş, şeyhinin tenbih ettiği üzere yaparak gözünü açtığı anda bakmış ki tuttuğu kendi kulaklarıymış. Şeytan derviş bu şekilde aldatmaktaymış. Ama sâlike düşen görev; burada çalışıp çabalayarak hayvâniyet sıfatından kurtularak insâniyetini bulmaktır. Özetle kişi bütün dikkatini mürşidinin emrettiği hususlara vermeli ve diğer şeylerle ilgilenmemelidir. Yani mürîd mürşidinin emrinden bir adım bile dışarı çıkmayarak, "Zahir olan gizlinin göstergesidir." in faydası üzere sâlik mürşidinden gerek zâhir gerekse bâtinî terbiyeyi iyi almalı ve kensini iyi yetiştirmelidir."⁷

Ma'rifetin edeb'i ve Hakikatin edeb'i hususunda yine Ankaravî Hazretlerine kulak verelim;

"Edeb-i ma'rifet havfin recâya, recânda havfa galip gelip iki taraflı ümitsizlik veya aşırı ümitlilik olmadan dengeyi ayarlamaktır. Zira âyet-i kerimede: "Allah'ın rahmetinden kafirlerden başkası ümit kesmez" buyurulmaktadır. Onun için ye's (ümitsizlik) küfürdür. Fazlasıyla ümit etmek ise, insanı helak eder. Ma'rifetin edebine sahip olan bir sâlike düşen en önemli vazife, havf ve recâ arasında bir denge kurup kalbini Allah'tan gelecek herşeye açık tutması ve bundan zevk almasıdır."

Hakikatin edebine gelince, bu edeb, Hz. Peygamber'in, Allah(cc)'in huzurundayken ona gösterdiği edebdir. İşte bu edebi şânına binâen Allah u Teâlâ(cc) Habibi hakkında şöyle buyurdu: "Sidreyi bürüyen bürümüştü. Muhammed'in gözü

Mürîd mürşidinin emrinden bir adım bile dışarı çıkmayarak, “Zahir olan gizlinin göstergesidir.” in faydası üzre sâlik mürşidinden gerek zâhirî gerekse bâtinî terbiyeyi iyi almalı ve kensini iyi yetiştirmelidir.

oradan ne kaydı ve ne de onu aşdı.” (Necm, 17-18) Yani Hz. Peygamberin(sav) kalbi mukaddesi, mâsivadan ayırırmasına gözü Rabbisi'nin emrettiği yönden başkasını görmedi. Ve bundan sonsuz derecede lezzet aldı. İşte sâlike gereken de budur. Kalbini bütün mâsivadan arındırıp sadece ve sadece Rabbine yönelmesidir.”⁸

Mevlevî muhibbi bir baba'nın evladı olan ve çocukluğundan itibaren Mevlevî çevrelerinde ve Mevlevîhânelerde yetişerek, Mevlevî âdâb ve erkânına bizzat şahit olmuş olan Abdülbâkî Gölpınarlı Dede, Mevlevîlerin edeb'i gündelik yaşantılarına da nasıl bir incelikle nakşeydiklerini, ve tatbik ettiklerini veciz bir şekilde bize ulaştırmakta ve şu ince nakışları edeb-i beşeriyet risalesine ne de güzel dokumaktadır:

“Çocukluğumu hatırlarım, biraz hızlı yürüsem, ayağımı yere vurarak' bassam kızarak, paylıyarak değil, inandırarak, anlatarak, ne yapıyorsun Bâki derlerdi, o nasıl geziş ? Herşeyin canı var yavrum, tahta incinmez mi ? Bak, yerlere döşenmiş, bizi üstünde gezdiriyor. Bizim de ona hürmet etmemiz, onu incitmememiz lâzım değil mi?

Yemekte ağzımı fazla şapırdatamazdım, yüzüme bakmaları kâfiydi.

Çünkü yemekte kimseden ses çıkmazdı ki. Bardağı yere korken ses çıkarmak, hem ayıptı, hem günah. Bardak ve konduğu yer, incinmemeliydi. Hem de bardakla görüşmeden, yâni onun bir kenarını öpmeden su içmek, yahut içtikten sonra görüşmeden yerine koymak, ne kötü şeydi. O, derlerdi, bize hizmet ediyor, bizim de ona izzet etmemiz lâzım.

Her gece yatarken ve sabahleyin kalkarken yastığımı öper, üstüme yorganı çeker, yahut üstümden atarken onunla görüşürdüm. Evimizde bağırarak konuşulmaz, biri söylerken

sözü kesilmez, kalabalık olduğu zaman bile takım takım görüşmeler olmazdı. Kulağa söylemek, kahkahayla gülmek gibi şeyler, evimize giremezdi bizim.

Ben deyəmezdik, fakıyr derdik. Şayet ağızdan «ben» sözü kaçsa derhal ilâve edilirdi: Benliğime lânet !

Gelen müsâfirin ayakkapları, kapıya doğru çevrilmez, içeri doğru çevrilirdi. Kapıya doğru çevirmek, bir daha gelme demektir. Bir de içeriye çevrilen ayakkapları giyen, evdekilere arka çevirmeden giymiş olur ve arkasını çevirmeden kapıdan çıkardı.

Bütün bu edeplerde mihrak, herşeyin canı oluşu, bizden ayrı olmayışı ve insanın mukaddes bir varlık bulunuşuydu. Yüze tokat vurulmaz, insana, hiç bir suretle sövülmez, insanın herşeyi mukaddes sayılırdı. Tıraş esnasında yere dökülen saç bile toplanıp ayak değmez bir yere gömülürdü. Esasen Mevlevîlerle Bektâşîlerin, Yenicâmi arkasında, müşterek bir berberleri vardı: Bektâşî canlarından Hacı Hâşim, Ve o, bütün bu erkâna riayet eden olgun bir erdi.

Hâsılı bu edepler, Mevlevî softalarınca şeriat hükümlerine eklenmiş ve âdetâ farz mahiyetine gelmişti. Fakat başından sikkesini çıkarırsa hiç de yolsuz olmayacağını bilen Mevlevî rintleri de, bu edeplere insânî ve terbiyevî birer mahiyet verirler ve o yüzden riayet ederlerdi.

Bu bahse son verirken size çok canlı bir örnek daha vereceğim. Bu örnek, tarikat edeplerinin insanı nasıl insan ettiğini belîğ bir surette anlatır sanırım:

«Melâmîlik ve Melâmîler»i yazarken Hamzavîler ve Mevlevîler tarafından Hamza Bâli'nin merkadi diye ziyaret edilen merkadin, ona aidiyetine inanmıştım. Mevlevî-hâne kapısından Silivrikapı'ya giden yolun sağında ve caddeye nâzır olan bu mezarın, Kara Bâli adlı diğer bir zata aid olduğunu, İhtifalci Ziya Bey'in «İstanbul ve Boğaziçi» adlı eserinden öğrendim.⁹ Müstakimzâde, «Risâle-i Melâmîyye-i Şuttâriyye»sinde, Hamza

Bâlî'nin, Silivrikapı'dan Seyyid Nizam tekkesine giden caddenin sağ tarafına gömüldüğünü, Şâir Tıflî'nin de (1659-1660), Hamzavîlerden olduğundan yakınlarına defnedildiğini yazmaktaydı. Oralarda dolaşır, bir nişane ararken Tıflî'nin, yerde yatan ustuvanî taşını buldum. Şimdi Başbakanlık Arşivinde çalışan kitapçı sayın Ahmed Hamdi Tanyeli'yle beraber, Hamza Bâlî'nin kabrini aramaya gittik. Tıflî'nin metfenine çok yakın ve caddeye nâzır sekiz köşeli baş ve ayak taşını havi ve hiç bir yerinde yazı olmıyan bir merkat, yine Tıflî'ye yakın bir yerde ayak taşı bulunmıyan ve başında yazısız ve mustatîlî âdi, fakat büyük bir taş bulunan diğer bir mezar bulduk. Ahmed Hamdi Tanyeli, mutlaka tekkeden, Hamza Bâlî'ye, geceleri fener içinde mum yollanıyordu. Gidip soralım dedi. Tekkeye gittik ve harem dairesinin kapısını çaldık. İçeriden cırtlak bir kadın sesi duyuldu. Kadın, sesiyle âdeta azarlıyordu bizi:

—Kim o?

Ahmed Hamdi Tanyeli, bunlar mutlaka kiracı dedi. Şeyhi sorduk. Kadın yine bağırdı:

—Onlar öbür tarafta.

“Demedim mi?” dedi Ahmed Hamdi.

Selâmlık tarafına gittik. Cümle kapısından bahçeye girdik, kapıyı çaldık. İçerden mûnis bir ses «kim o» dedi. Şeyhi sorduk. «Sizler bâki, Hakka yürüdü dedi. Şeyhin oğlunu sorduk. Yine o mûnis kadın sesi, onu da sırladık dedi ve bir âh çekti. Sonra da bir müşkülünüz mü vardı ? Dedi, bahçedeki sıraya lûtfen oturun, fakıyr şimdi gelirim.

Oturduk. Az bir müddet sonra orta yaşlı bir hanım, elindeki tepside iki fincan kahve getirdi, bize sundu. Karşımıza oturup hoş geldiniz dedi. Derdimizi anlattık. Vallahi dedi, pazartesi ve cuma geceleri, Silivrikapıya giden yolun sol yanındaki bir merkade çerağ yollanırdı, fakat mezarı bilemiyorum.

Biraz daha konuşup müsaade istedik. Bizi kapıya kadar geçirdi. Arkamızdan o mûnis ses şunları söylüyordu:

- Güle güle, hayra karşı. Kademler getirdiniz. İnşaallah yine buyurun.

Ahmed Tanyeli, bana dönüp dedi ki:

- Orası şeriat, burası tarikat!¹⁰

Yukarıda zikrettiğimiz büyüklerimizin kandil nuruyla, Resûlullah Efendimizden şefaât ve Hazreti Pîrimizden himmet dileyerek, Cenab-ı Allah'dan edebe muvaffak olmayı niyâz ederiz.

- 1 “İman nedir? diye akıldan sordum. Akıl, kalbimin kulağına söyleyerek İman: edebdir dedi” (Şerh-i Mesnevi,c.1)
- 2 (Sûre-i Haşr : 7.)
- 3 (Sûre-i Ahzab : 21)
- 4 Kenz, 7:214 H. No: 18673; Münavi, Feyzül-Kadir, 1:225)
- 5 Tahir'ul Mevlevi Hazretleri- Mesnevi şerhi I.cilt 79. beyit şerhi
- 6 İsmail Ankaravî Dede. Minhacü'l Fukara adlı eserden. Merâtib-i sülûk (Sülûkun mertebeleri) ve Yüz Mertebe.
- 7 Nazîf Hasan Dede ve Ta'rîfû's-sülûk adlı eseri- Fatih Bilgin Yüksek Lisans Tezi
- 8 İsmail Ankaravî Dede. Minhacü'l Fukara adlı eserden. Merâtib-i sülûk (Sülûkun mertebeleri) ve Yüz Mertebe
- 9 Maârif-i Umûmiye Telif ve Terceme Dâiresi, adet: 84, İst. Mat., Âmire, 1336, cilt: 1, s. 105
- 10 Mevlâna'dan sonra Mevlevilik, Abdülbâki Gölpınarlı

Mevlevîlikte Zikir

Mevlâna Müzesinde bulunan

Zikir Tesbîhi

» Dr. Erdoğan EROL

Zikir hatırlamak, hatırdâ tutmak, şöhret şeref anlamları taşır.

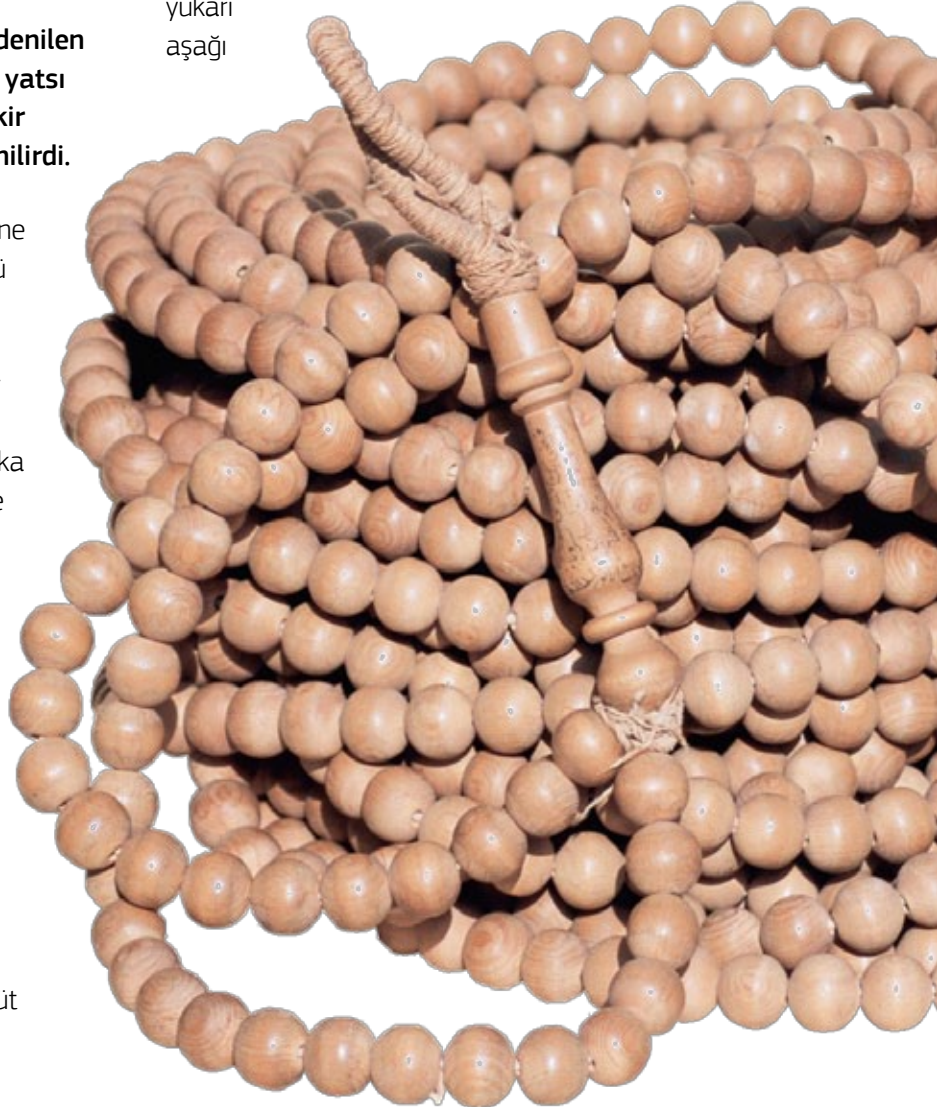
Mevlevilerde zikir sırasında esmâ yoktu. Yalnızca İsm-i Celâl vardı. İsm-i Celâl ise şöyle çekilirdi:

Sabah namazlarından sonra, ihyâ geceleri denilen pazar ve perşembe geceleri ile, kandillerde yatı namazından sonra yapılırdı. Zikirler eğer zikir tesbihleri ile yapılırsa “Halkaya girmek” denilirdi.

Zikir yapılacağı zamanlarda Şeyh, mihrabın önüne serilen kırmızı postun üzerine sırtı mihraba, yüzü dervişana dönük olarak otururdu. Dervişler ise daire şeklinde (Halka halinde) yere diz çökerek otururlardı. Oturma işlemi bitince, bir derviş zikir tesbihini getirir, imamesi ile görüşerek (öperek) Şeyh'e verir, sonra da diğer tesbih tanelerini halka halinde Dervişlerin önlerine gelecek şekilde yere sererdi. Dervişler kendi önlerinde olan tesbih tanesini öperek (görüşerek) iki avucuyla ve avuçları içeriye gelmek suretiyle ellerine alırlardı.

Zikir, Şeyh'in Besmele çektikten sonra, yüksek sesle “Allah” demesiyle başlardı. İlk defa üç kere Allah adının iki hecesi, nefes miktarı çekilerek ve iki hece arasında gayet az, adeta belirsiz bir durak yapılarak Allah denilirdi. Ondan sonra A harfi, L harfine şiddetle vurarak “AL” denir ve pek hafif bir duraktan sonra, hece biraz çekilerek “LÂH” denirdi. Her iki hecede vucüt

ve baş hafifçe hareket edip, kalkar ve hece sonunda, tabii hale gelirdi. Vücudu ve başı sağa sola çevirmek yoktu. Zikir devam ettikçe, zikir tesbihi şeyhten itibaren halka içinde sağa doğru devredilirdi. Zikir hızlandıkça “ALLÂH” kelimesinin iki hecesi arasındaki durak sıklaşır vücudun yukarı aşağı

Zikirde dervişlerin üstünü başını yırtmaları, bağırıp çağırmaları, kendilerini yerlere atmaları ... mevlevilikte edebe aykırıydı.

hareketi şiddetlenirdi. Hecelerde med kalmaz ve nihayet kelime, harfler kaybolacak şekilde adeta iki şiddetli ses haline gelirdi.

Zikirde sayı yoktu. Şeyh zikri kâfi görünce, uzunca bir "ALLÂH" çeker ve **"Allâhu ekber a'zam kebîrâ velhamdu lilâhi hamiden kesîrâ ve sübhânallâhu bükreten ve asîlâ ve sallallâhu alâ eşrefi nûri cemî-il enbiyâi vel mürselîn velhamdü billâhi rabbil-âlemin"** der ve sonra şu gülbankı çekerdi:

"Vakt-i şerîf hayrola, hayırlar fethola, şerler defola, Allahu azîmüştân ism-i zâtının nûruyla kalblerimizi pür nûr eyleye, demler, safâlar ziyâde ola, dem-i Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı Şems-i Tebrîzî, kerem-i İmâm Ali Hû diyelim" ve herkes şeyhle beraber nefes miktarınca **"Hûûû"** derdi.

Sonra şeyh tesbihle görüşür (tesbihi öper), usulünce yere koyar, diğer dervişlerde aynı yolu takip ederlerdi.

Sonra bir derviş yerde serili olan zikir tesbihini usulüne uygun olarak toplardı.

Bundan sonra şeyhle beraber herkes yeri öpüp kalkardı. Şeyh yavaş yavaş yürüyüp halkanın ortasına gelir ve baş keserdi. Aynı zamanda "Essalamu aleyküm" derdi. Gülbank'tan önce tesbihi getiren meydancı dede, yahut derviş yeri öpüp kalkarak tesbihi toplar ve yine kollarına alırken şeyhin tam karşısına gelmiş olurdu. Halkanın kapı tarafındakiler biraz yana çekilerek yolu açarlardı. Şeyh halka ortasında selam verince, tesbihi getiren aynı semahanedeki olduğu gibi şeyhin selamını alırdı. Şeyh mescid kapısına varınca geriye dönüp baş keser, onunla beraber herkeste aynı tarzda niyaz eder sonra aynı semahanedeki ve meydandan çıkıldığı gibi mescitten çıkırdı.

Zikirde dervişlerin üstünü başını yırtmaları, bağırıp çağırmaları, kendilerini yerlere atmaları vecde gelmediği halde vecde gelmek için vecidlenmiş gibi harekette bulunmaları ve bunları yapmaktan yapmaları mevlevilikte edebe aykırıydı. Onun için ism-i celal, edeple başlar ve edeple biterdi.

ZİKİR TESBİHİ

Envanter No : 363

İmame uzunluğu : 9 cm

Nişane Uzunluğu : 6.5 cm

Tane büyüklüğü : 2

Tane adedi : 1774

İp boyu : 35.30 m.

Beyaz renkli ihlamur ağacından yapılmıştır. İmamesi ve nişanesi muhtemelen orijinal değildir. İmamesi şişkince olup, armudi şeklindedir. Nişaneler kahve renklidir.

Envanter kaydında binlik yazmaktadır. Ayrıca Ulu Arif Çelebi'ye ait olduğu kaydı vardır.

9.10.1926 yılında dergahtan intikaldir.

ZİKİR TESBİHİ

Envanter No : 364
İmame uzunluğu : 14.5 cm
Nişane Uzunluğu : 5.5 cm
Tane büyüklüğü : 2.5 cm
Tane adedi : 1498
İp boyu : 36.70 m.

Beyaz renkli ıhlamur ağacından yapılmıştır. İmamesi ve nişanesi mevlevi sikkesi şeklindedir. Envanterinde binlik kaydı vardır. İmame üzerindeki mürekkeple yazılmış oldukça silinmiş olan yazıdan anlaşıldığına göre 1323 Hicri 1911 Miladi yılında yapılmıştır.

9.10.1926 yılında Konya Mevlevi Dergahı'ndan nakil.

İmame üzerindeki oldukça silik olan yazının okunuşu şöyledir.

Niyâz-ı daiyanem (dileyici) üzerine Hazine-i Hasse Nazırı Hacı Feyzi Bek efendi Topkapu Sarayı Hümayunundan kesilen servilerden çektürüp padişahımız Sultan Reşat Mevlevizade efendimiz hazretleri namına ihda (hediye) kılınmıştır.

Eddaî postnişin-i Hazret-i Mevlana, Mesnevihan Mehmet Nayi Veledü'l eseri el ebedi. 1323 Kanun-i Sani – 1330 Rebiülevvel (Mart 1912 – Şubat 1907)

ZİKİR TESBİHİ

Envanter No : 365
İmame uzunluğu : 14.50 cm
Nişane Uzunluğu : 6 cm
Tane büyüklüğü : 1.8
Tane adedi : 1782
İp boyu : 34.40 m.
Siyah renkli ahşap, Osmanlı,

9.10.1926 yılında Konya Mevlevi Dergahı'ndan nakil.

Tesbih siyah renkli olup envanterinde binlik kaydı vardır.

ZİKİR TESBİHİ

Envanter No : 366

İmame uzunluğu : 11 cm
Nişane Uzunluğu : -
Tane büyüklüğü : -
Tane adedi : 576
İp boyu : 12.60 m.

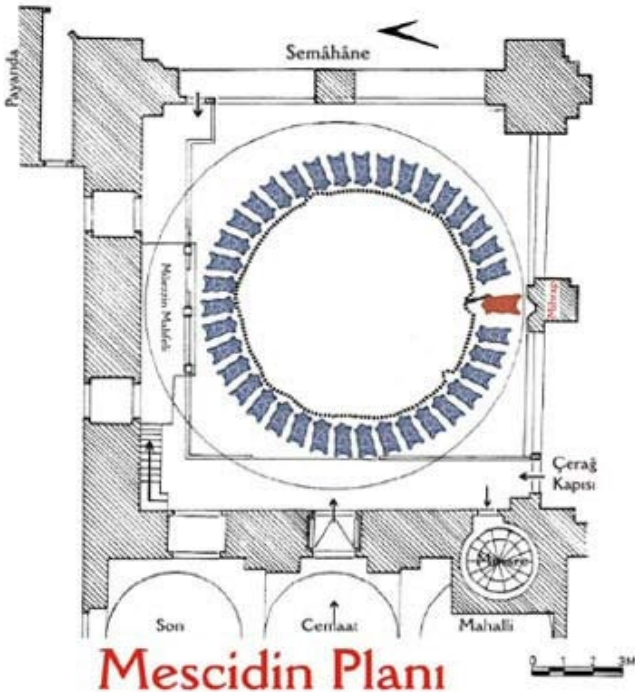
Siyah rengi beyazlaşmış olup ahşaptan yapılmıştır. İmamesi ahşap olup beyzi gövdesinin üzerindeki bilezik boğumunun bir miktarı kırıktır. Nişaneye benzer 5 cm uzunluğunda 6 adet tanesi vardır.

9.10.1926 yılında Konya Mevlevi Dergahı'ndan nakil.

Mevlana Müzesi eser envanterinin 363 -364 – 365 ve 366 nolarında kayıtlı olan 4 adet zikir tesbihinin incelenmesinden sonra, şu üç husus dikkatimizi çekmektedir.

1-Zikir tesbihlerinin eski kayıtlarında binlik kaydı vardır. 4 tesbihin adetlerinin de bin ile uzaktan yakından hiçbir alakası yoktur. Buradan hareketle zikir tesbihlerinin bir ikinci adının da binlik tesbih olduğunu söyleyebiliriz.

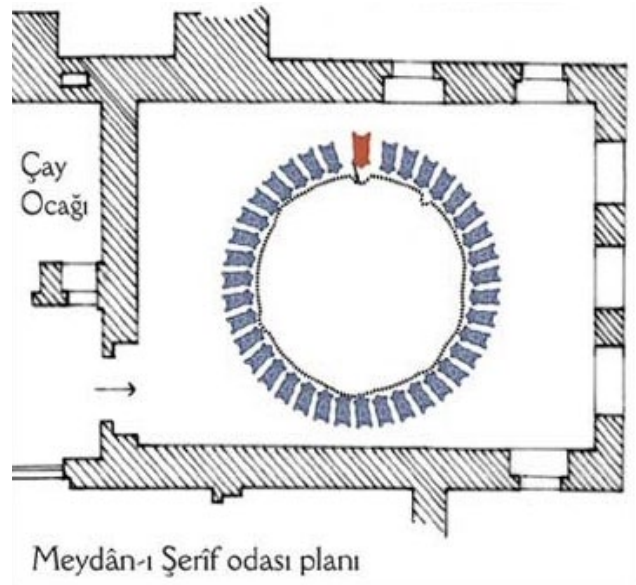
2-Konya Mevlana Müzesinde bulunan zikir tesbihlerinden 363 envanter no'da kayıtlı olanın ip uzunluğu 35.30 m. , 364 envanter noda kayıtlı olanın ip uzunluğu 36.70 m. , ve 365 envanter noda kayıtlı olanın ip uzunluğu 34.40 m. dir.

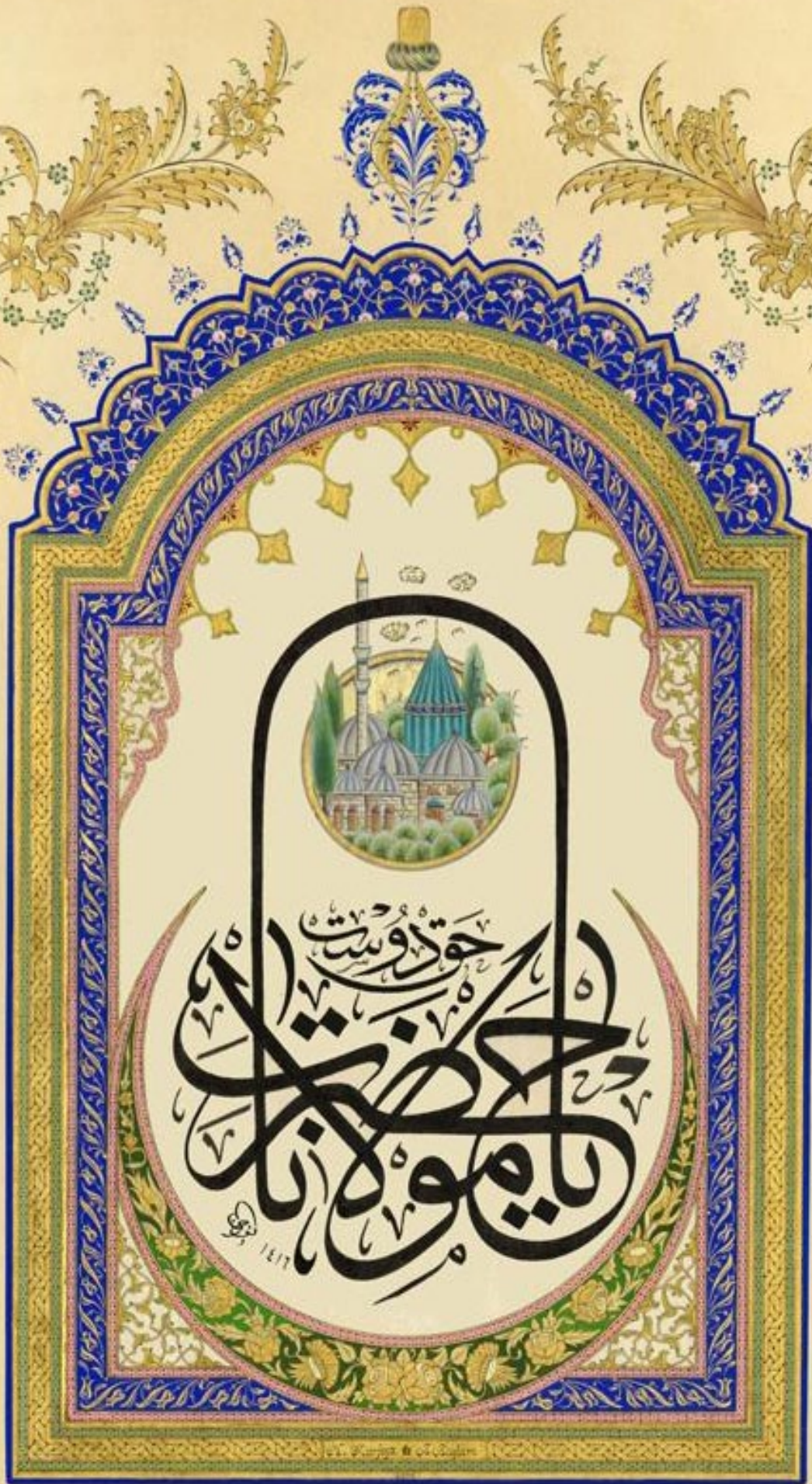

Yani zikir tesbihlerinin ip uzunlukları birbirlerine oldukça yakındır. Bu ip uzunluklarının hepside Konya Mevlevi dergahında zikir yapılan yer olarak bilinen "Mescid" in ortasına çizilecek bir dairenin çevre uzunluğu ile uyum içerisindedir. Bu ölçülerden ve zikir tesbihlerinin üç tanesinin adetlerinin bin sayısından fazla olmalarından, bir tanesinin tesbih tanelerinin binden çok az olmasından hareketle Zikir yapılacak olan meydan, alan, mescit ve benzeri yerlerin önce ortalarına bir daire çizilir, sonra dairenin çevresi ölçülür ve bu ölçüden biraz fazlası zikir tesbihinin ip ölçüsü olarak kabul edilirdi. Sonra zikir tesbihinin ipine yeteri sıklıkta tesbih tanesi geçirilirdi. İpin uzunluğu ne kadar tesbih tanesi alırsa, o kadar tesbih tanesi takılırdı. Zikir tesbihine tanelerin takılmasından sonra mümkünse küçük bir oynama ile mümkünse 99'un yani Esmâül-Hüsna 'nın veya Mevlevilerce mukaddes rakam olarak kabul edilen 18'in katsayılarına denk getirilirdi.

Örnek olarak verirsek 366 no'da kayıtlı zikir tesbihin adedi 576 dir. 576, 18'in 32 tam katıdır. Yine 365 noda kayıtlı zikir tesbihinin adedi 1782 dir. 1782 rakamı ise 99 ile 18'in çarpımına eşittir.

3-Konya Mevlana Müzesi 366 noda kayıtlı olan zikir tesbihinin ip uzunluğu 12.60 m. dir. Bu ip boyunun uzunluğu da dergahta bulunan Meydan-ı Şerifin ortasına çizilecek bir dairenin çevresine uyum sağlamaktadır. Buradan hareketle özellikle kışın soğuk günlerinde Meydan-ı Şeriflerde de zikir yapılıyordu şeklinde bir tezi de ileri sürebiliriz.

“Dergâh-ı Hazret-i Mevlâna ve Mevlevîlik”

» **Veled Çelebi İzbudak**

Dergâh-ı Hazret-i Mevlâna'nın Konya'da bulunduğu, herkesin malumudur. Ben de çelebilerdenim. Mevlevîlik tarihi hakkında büyük bir eser de hazırladım: Atalarım Horasan illerinden Konya'ya gelmiş Müslüman Oğuzlarındandır. Mevlevîlik tarikatını kuran, şarkın en büyük şairlerinden Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'dir.¹

Hazret-i Mevlâna'nın babası, Mevlâna Bahaeddin Veled'dir. Hatiboğulları diye anılırlardı. Mevlâna Bahaeddin Veled asil bir aileye mensuptu. Anası, Harezmsenelerinden Alâeddin Hürrem Şah'ın kızı Emetullah Sultan'dı.²

Bahaeddin Veled'in şöhreti, hanedana mensubiyetinden ziyade ilim ve irfanından ileri geliyordu. Kendisine “*Sultanü'l-ulemâ*” unvanı verilmişti. Bahaeddin Veled, halk çok seviyordu. Yaz günlerinde namazgâhta vaaz ederdi. Binlerce halk namazgâha dolar, Sultanü'l-ulemâ'nın yüksek sözlerini dinlerdi. Fakat bu nüfuz, Harezmseneler hükümdarı Sultan Kutbüddin Mehmed'i³

korkuttu. Günün birinde Bahaeddin Veled'e memleketin anahtarlarını göndererek şu sözleri de ilâve etti

“*Bir ülkede iki hakan olmaz. Halk sizin etrafınızda toplanıyor, buyurunuz saltanat ediniz!*” Bu hükümdara karşı Bahaeddin Veled, “*Biz bu davada değiliz!*” diyerek, Horasan illerinden göç etmeye karar verdi. Fakat kendisiyle beraber beş yüz kadar kimse gelmeye kalkıştı. Bunun üzerine namazgâha gide rek kendisiyle gelmek arzu edenlere:

“*Ben yalnız ailem ve adamlarımla terk-i diyar edeceğim. Siz kalınız!*” dedi. Halkın bir kısmı bu sözlerine rağmen kendisiyle yola düzdü.

Bahaeddin Veled'in eşi, Belh emiri Sultan Rükneddin'in kızı Mümine Hatun'du. Bahaeddin yola çıktığı zaman oğlu Celâleddin henüz beş yaşında bulunmaktaydı. Celâleddin-i Rûmî, Hicrî 604, Miladî 1207 yılında Belh şehrinde doğmuştu.⁴ Bahaeddin Veled, ailesi ve oğlu

¹ Genel kabûle göre doğumu 1207, vefatı 17 Aralık 1273'tedir. Mevlâna'nın Türk olup olmadığı meselesi, çok tartışılan bir konudur.

² “*Büyük Efendimiz*” manasında “*Mevlânâ-yı Buzurg*” diye anılırdı. Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlâna Celâleddin, 4.baskı, İstanbul 1985, s. 34. Bedüzzaman Furûzanfer'e göre, “*Herkesçe bilinen cihet, Bahâeddin'in anasının Harzemşahlar hanedanından olduğudur. Lâkin hanedanın hangi sultanına nispet olduğu malûm değildir.*” (Bu ve benzeri konular için bkz. Furûzanfer, Bedüzzaman, Mevlâna Celâleddin, (trc. F. Nafiz Uzluk), İstanbul, 1961, s. 8 vd).

³ Bahaeddin Veled (1149-1231) zamanında, Hârezmseneler hükümdarı 1172- 1200'de Alâeddin Tekiş, 1200-1220'de Alâeddin Muhammed, 1220-1231'de son hükümdar ise kahramanlığıyla ünlü Celâleddin idi. Bkz. C. E. Bosworth, İslam Devletleri Tarihi, (trc. E. Merçil-M. İpşirli), İstanbul 1980, s. 135-137. Furûzanfer, Alâeddin Muhammed'in de “Kutbüddin” lakabını kullandığını söylüyor. (Bkz. Mevlâna Celâleddin, s. 11).

⁴ Mevlâna'nın doğum tarihi, soyu, ailesi, göç edışı vb. hususlardaki tartışmalar için bkz. Gölpınarlı, Mevlâna Celâleddin, s. 34 vd.

“Şimdiye kadar Sultan Bahçesi idi; bundan sonra insan bahçesi olacak!”

ile İran yoluyla hareket ederek, Nişabur'a geldiği zaman Feridüddin Attâr ile görüştüğü sıralarda, Celâleddin'in zekâsına hayranlık gösterip, kendi eserlerinden biri olan Esrâmâme'yi armağan etti. Bir müddet Bağdat'ta kaldılar. Sonra da Hicaz'a gittiler. Oradan Şam yoluyla Azerbaycan'a vardılar. Bu uzun seyahat Mevlâna'nın fikrî inkişafına yardım etmişti. Muhyiddin-i Arabî, Şam'da iken Mevlâna'nın zekâsını görerek şu sözü söylemişti:

“Fesubhanallah; koca bir derya, küçük bir gölün arkasından gidiyor!”

Bahaeddin Veled, Azerbaycan'da bir müddet kaldıktan sonra Karaman'a geldi. Yedi sene orada kalarak, oğlunun tahsil ve terbiyesiyle meşgul oldu. O zamanlar Konya'da Selçuk hükümdarı I. Alaeddin Keykubad bulunmakta idi. Bahaeddin Veled'in şöhretini duyup onu Konya'ya davet ederek istirahatini temin etti. Bahaeddin Veled, Alaeddin Camii civarında bir medresenin yanındaki bir evde oturmakta idi. Medresede derslerine başladı. Dergâh-ı Mevlâna'nın bulunduğu arazi, Alaeddin zamanında Sultan Bahçesi imiş. Bir gün Mevlâna bu bahçenin önünden geçerken, *“Şimdiye kadar Sultan Bahçesi idi; bundan sonra insan bahçesi olacak!”* demişti. Bu sözü hükümdara söylemişler; o da bu arsayı hediye etmişti.⁵

Bahaeddin Veled ölünce, Sultan Bahçesine gömülmüştür. İşte şimdi burası Mevlâna Dergâhı'nın bulunduğu mahaldir. Mevlâna babasının ölümü üzerine Hicrî 628, Miladî 1231 yılında müderrisliğe başlamıştı. Mevlâna çok kere bu medrese civarındaki bir hendek kenarında

kitap okumuş. Müderrisliğe başladığı zaman yirmi dört yaşlarında bulunuyordu. Medresede fıkıh dersleri vermekte idi.⁶ Devrinin bu zeki genci herkesi hayrette bırakıyordu. Az zamanda o kadar büyük bir şöhrete sahip oldu ki, etrafında daima dört beş yüz talebe ve dinleyici bulunuyordu. Evine giderken ve gelirken dahi etrafına toplanarak musâhabelerde bulunuyorlardı. Sokaktan geçerken çocuklar gelip elini öperdi.

Mevlâna'nın hayatı üzerinde en müessir şahsiyet Şemseddin-i Tebrîzî'dir. Şemseddin, Tebriz'den kalkarak Mevlâna ile tanışmak üzere Konya'ya gelmişti. Tebrizli Şemseddin mutasavvıf bir şahsiyetti. Yüksek fikirlere ve kuvvetli bir telkine sahipti. Mevlâna Celâleddin'i teshir etti. Birbirlerine çılgınca bağlanıp, baş başa ve gönül gönüle verip bir vecd âlemi içinde yaşadılar. İplikçi ve Karatay medreselerinde halka ve esnafa ders veren Mevlâna, şimdi tasavvufun bâtınî âlemine dalmış, gözleri etrafını görmez olmuştu. Tebrizli Şemseddin ile sahralarda gezip, tasavvuf [bahislerini] görüşürlerdi. Bunun üzerine Şemseddin'in aleyhinde bulunmaya başladılar. Bu dedikoduların çoğalmasından dolayı iki defa Konya'dan kaçmış, bunun üzerine Mevlâna Şemseddin'i aramaya çıkmıştır.

Artık Mevlâna bir vecd hayatı yaşıyor, ney üflüyor⁷, semâ ediyor, bir taraftan da âlemşümül olan yüksek eserlerini hazırlıyordu. Eserleri: *Fîhi Mâ Fih*, *Mecâlis-i Seb'a*, *Mektubât* ve *Dîvân-ı Kebîr*'dir. Bundan sonra da en büyük eseri *Mesnevî*'dir. Altı ciltte 4000 küsur beyit ihtiva eden⁸ Fârisî dille yazılmış manzum bir eserdir. Mesnevî

⁵ Burası “Gül Bahçesi” adıyla meşhurdur.

⁶ Mevlâna bazı eski kaynaklarda ünlü hanefi fakihleri arasında gösterilmektedir. Ömrü boyunca da fetva verdiğinden dolayı cüzî bir maaş almıştır. Furûzanfer, hadis, fıkıh, edebiyat ve felsefede üstad olduğunu söylemektedir; bkz. Mevlâna Celâleddin, s. 53.

⁷ Kaynaklarda Mevlâna'nın ney üflediğine dair bir rivâyet yoktur; ancak eserlerinde, rebap çalmayı bildiğine dair

işaretler vardır. Bkz. Gölpinarlı, Mevlâna Celâleddin, s. 215; Mevlevîlik Âdâb ve Erkânı, 2.baskı, Konya tarihsiz, s. 37. Kanaatimizce yazar, *“Meclisinde ney üfleniyordu”* demek istemiştir.

⁸ Mesnevî'nin beyit sayısı, muteber nüshalara göre 25600 civarındadır. Nitekim en eski kaynaklardan biri olan, Mevlâna Dergâhı'nda sergilenen Hicri 677 tarihli nüshada 25614 beyit vardır. Reynold Nicholson'un, ilmî esaslara göre hazırlanmış dünyaca ünlü Mesnevî

Mevlâna kırk gün kadar hasta yattıktan sonra Hicrî 672, Miladî 17 Kânûn-i evvel 1273 tarihinde Konya'da bu fani âleme gözlerini yummuştur. Türbesi Konya'daki Mevlâna Dergâhı içindedir. Oğlu Sultan Veled, hal tercümesini yazmıştır. Mevlâna Türbesinin kubbesi on iki terkli, yeşil çinkolarla süslüdür.⁹ Üzerinde ayetelkürsî yazılıdır. Mevlâna'yı sevenler, Mevlevî namıyla anılmaktadır.

Zamanla Mevlevîlik bir tarikat haline gelmiştir. Selçukîler ve Osmanlılar devrinde Mevlevîlik tarikatı devam etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin bütün zaviye ve tekkeleri kapattığı 2 Eylül 1925 tarihinden¹⁰ sonra da

metninde (The Mathnatwi of Jalalu'ddin Rumi, I-VIII, London 1925-1940) beyit sayısı 25632'dir. (Birinci defter 4003, 2, 3810, 3.4810. 4.3855, 5.4238, 6.4916 beyit. Bkz. Mesnevî, (trc. Adnan Karaismailoğlu), Ankara 2004, I/36) Dolayısıyla yazar, her ciltte 4000 civarında beyit bulunduğunu ifade etmek istemiştir.

9 Mevlâna Türbesi'nin "Kubbe-i Hadrâ: Yeşil Kubbe" diye anılan kubbesinin gövdesi ve külâhı 16 dilimlidir ve yeşil çinilerle kaplıdır. Çinko, bilinen element veya bu elementten yapılmış şeyin adıdır; ancak TDK Türkçe

Hazret-i Mevlâna zamanında semâhane yoktu. Türbe'nin yanına semâhaneyi yaptıran oğlu Sultan Veled'dir. Anadolu'daki Mevlevî dergâhlarını da Sultan Veled açtırmıştır. Sultan Veled'den sonra da oğlu Ulu Arif Çelebi, makâm-ı Mevlâna ya geçerek Çelebi olmuştur. Bu suretle Çelebilik babadan oğula geçmiştir. Mevlevîlik tarikatının âdâp ve merasimini kuran Sultan Veled ile oğlu Ulu Arif Çelebi olmuştur.

Sultan Veled, Karaman da Hicrî 623 senesinde doğmuştur. Makâm-ı Mevlâna'da postnişîn olan Hüsametdin Çelebi'nin vefatından sonra yerine Sultan

Sözlük'üne göre halk dilinde çinke, sağlam, sert taş demektir.

10 Tekke ve zâviyelerin faaliyetleri, 2 Eylül 1925 tarihinde hükümet kararıyla yasaklanmıştır. 30 Kasım 1925 tarihinde yürürlüğe giren 677 sayılı Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlar ile Bazı Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun ile de tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması kabul edilmiş ve bazı geleneksel unvanların kullanılması yasaklanmıştır.

Veled geçmiş, 712 yılının Recebi'nin onuncu Cumartesi gecesi [11.11.1312] vefat edip, babasının türbesindeki lahid içine defn olunmuştur. Baba ile oğlunun birbirine bitişik sandukaları ziyaretgâhtır.

Hazret-i Mevlâna'nın bütün hayatı istiğrakla geçmiş, Şems-i Tebrîzî ile sohbet eylemişti. Şems-i Tebrîzî'nin üçüncü kayboluşu¹¹ üzerine Mevlâna, Şeyh Salâhaddin-i Zerkûb'u¹² birinci halife olarak bırakmıştı. Onların da vefatında Hüsameddin Çelebi halife olmuştur. Bunun da vefatında makama Sultan Veled gelerek, uzun yıllar makâm-ı Mevlâna'ya gelen aşıkların terbiyesi ile meşgul olmuştur.

Mevlevîlik tarikatını kuran, matbah ve binbir gün çile ve sonra hücrenişîn olarak Mevlevî dedesi olmak usullerini ve sâir bütün tarikat usullerini hep Sultan Veled meydana getirmiştir. Zamanında birçok vilayetlerde mevlevîhaneler açmıştır. Uzun seneler *Mesnevî* okutup Mevlevî tarîkini sâiklere anlatmıştır. Kezâlik Hazret-i Mevlâna'nın altı cilt *Mesnevî*'sine bedel, kendisi de üç cilt mesnevî yazmıştır ki *İbtidânâme*, *İntihânâme*, *Rebâbnâme*'den ibarettir. Yine Hazret-i Pîr'in o cesîm *Dîvân-ı Kebîr*'ine karşılık kendileri de büyük bir *Dîvân* vücuda getirmişlerdir.

İbtidânâme'de, aktâb-ı seb'a-i Mevleviyye'nin –ki Sultânü'l-Ulemâ, Seyyid Burhâneddin, Hazret-i Mevlâna, Hazret-i Şems, Şeyh Salâhaddin-i Zerkûb-ı Konevî, Hüsameddin Çelebi ile kendileridir- kerâmât ve makâmâtından bahseylemiştir.¹³ Bu sebeplerdir ki Sultan Veled, Mevlevî tarikatının müessisi sayılmıştır. Sultan Veled'in yazdığı *Dîvân-ı Veled* on dört bin beyittir.

Tarikat-i Mevleviyye'yi kuran zâtın unvanı Mevlâna olduğu için bu tarikata 'Mevlevîlik' adı verilmiştir. Selçukî

11 Şems-i Tebrîzî, Mevlâna ile Konya'da 1244 yılında görüşmüş, 16 aylık bir beraberlikten sonra bir kısım insanlarca kendisine karşı takınılan olumsuz tavırlardan dolayı 1.3.1246'da Konya'dan kaçmış; Mevlâna, 15 ay sonra nihayet bir gün Şam'da olduğunu haber alınca oğlu Sultan Veled'i, kendisinden özür dilemek ve Konya'ya davet etmek üzere bazı yakınlarıyla birlikte Şam'a göndermiş ve tekrar Konya'ya getirtmişti. Bir müddet devam eden sulh ve sükûnet döneminden sonra, Hicrî 645, Milâdî 1247-48 yılında Mevlâna'nın müridlerinden ve yakınlarından bir grup Şemsi öldürmek üzere harekete geçmişler ve onu gizlice öldürerek cesedini kaybetmişlerdi, ya da diğer bir ihtimale göre Şems Konya'dan kaçmış ve bir daha da kendisinden haber alınamamıştı. Bkz. Gölpınarlı, Mevlâna Celâleddin, s. 66

Türkleri zamanında Konya'da kurulmuştur. Mevlevîlik tarikatı, '*Mevlâna'nın yolu*' demektir.

Hazret-i Mevlâna'yı pederleri Bahaeddin Veled, Medrese-i Saâdet'te yetiştirmişlerdir. Bundan sonra makâm-ı Mevlâna postnişînleri, Mevlevî dedelerini hep ilim ve irfanla yetiştirip terbiye etmişlerdir. Sultânü'l-Ulemâ Bahaeddin Veled'in medresesinin o zaman adı Medrese-i Saâdet idi. Şimdi ise Dergâh-ı şerîf'tir. Bahaeddin Veled, ailesini, ecdadından kalma gaza malıyla geçindirirmiş. Oğlu Celâleddin-i Rûmî ve evlatları, evkafından müstefid olmuşlardır. Mevlevîlik yolunu bilmek isteyenlerin, *Mesnevî-i şerîf* okumaları lazımdır. Bununla beraber bu tarîkin mezhep ve meşreplerini anlamak isteyenler de *Maârif-i Sultânü'l-Ulema ve Makâlât-ı Seyyid Burhâneddin ve Mesnevî-i Şerîf*, *Dîvân-ı Kebîr*, *Makâlât-ı Şems-i Tebrîzî*, *Sultan Veled'in eserleri ve Dîvân-ı Ulu Arif Çelebi ve Menâkıb-ı Sipehsâlâr ve Eflâkî ve Minhâc-ı şerîf* gibi Mevlevî eserlerini okumalıdır. Bu eserin mütalaa ve tetkiki Mevlevîlik tarîkini öğrenmeye kâfidir.

Mevlevîliğe nasıl girilir; âdet ve merasimleri nelerdir ?

Çile çıkarmak ve binbir gün:

Mevlâna Dergâhı'nın iki zâbiti vardır. Birincisi, Tarikatçı Dede, ikincisi de Aşçı Dede'dir. Bunların fevkinde Mevlâna Dergâhı'nın Çelebi'si vardır. En büyüğü Çelebi, ikincisi Tarikatçı Dede, üçüncüsü de Aşçı Dede'dir. Çelebiler, Mevlâna'nın sülâlesidir. Mevlevî dervişi olmak isteyen bir köylü heybesini omuzuna vurur ve Konya'ya gelir. Mevlevî Dergâhı'nı arayıp bulduktan sonra, Mevlâna Dergâhı'ndan içeri girer, ilk rast geldiği dedeye sorar:

vd; Furûzanfer, Mevlâna Celâleddin, s. 75 vd.

12 Zerkûb, Farsça bir terkip olup "kuyumcu (altın döğen)" demektir. Mevlevîlik tarihinde önemli bir yeri olan bu zâtın ismi metinde bazen Salâhaddîn-i Zerkûb, bazen de Salâhaddîn-i Zerkûbî şeklinde geçmektedir. Biz, ilmî çalışmalarda ol-duğu gibi, gramer açısından daha uygun olan birincisini tercih ettik.

13 Metinde, Mevlevîliğin yedi kutbu arasında Şeyh Kerîmüddin'in de adı geçiyor. Furûzanfer'den tercüme edilen Mevlâna Celâleddin adlı eserde (s. 234) Mevlevîliğin 7 veya 9 kutbu bulunduğu; 9 sayanlarca yukarıdaki listeye Şeyh Kerîmüddin ve Ulu Ârif Çelebi'nin de katıldığı söylenmektedir.

“Birtakım şehvânî ve nefsânî hallerden vazgeçeceksin. Beş vakit namazına ve niyazına devam ederek terbiyeli bir şekilde vakit geçireceksin.”

“Buranın dedesi kim?”

Dedelerden birisi onu Tarikatçı Dede'ye götürür. Tarikatçı Dede bu köylüyü karşısına alır, dünyadan bîhaber, kaba saba bir adam olan köylüye önce şu sualleri sorar:

“Baba ne istiyorsun?”

“Ben derviş olacağım”

“Senin köyünde işin yok mu?”

“Var efendim?”

“İşini bırakıp, niçin derviş olmak istiyorsun?”

“Dervişlik hoşuma gidiyor da ondan!”

“Fakat dervişlik pek zordur. Mevlevî Dergâhi'nda binbir gün çile çıkarmak vardır.”

“Olsun efendim!”

“Olsun diyorsun ama, sonra çileyi kırarsan, büyüklerin vebâli üstüne kalır.”

“Ben çileyi kırmam, derviş olacağım!”

“Sonra köyünde çiftin, çubuğun geri kalır; vaktine yazık olmaz mı?”

“Olmaz efendim, ben böyle istiyorum. Her şeye razıyım.”

Köylünün ısrarı üzerine, Tarikatçı Dede, dedelerden birini çağırır:

“Bunu alınız, saka postuna oturtunuz!” der. Köylüyü alıp saka postuna oturturlar! Saf ve temiz ruhlu bu köylü, mütevekkil [olarak] bu posta diz çöküp çilesine başlar.

Saka postu, Dergâh Matbahı'nın içinde daracık bir merdiven altında taşlık bir mahaldir.

Taş üstünde bir post vardır. Köylüyü bu posta oturtmadan önce hemen götürürler, temizce yıkarlar; fakat dede elbisesi vermezler. Kendi elbisesiyle bu postta üç gün oturur. Matbah-ı şerîfte çalışan dedeleri seyretmekle gününü doldurur. Yalnız başına bir arakiye giydirirler. Üzerine de âdi bir hırka verirler. Yeni dervişi üç günü dolunca Aşçı Dede bunu alır, siyah bir tennûre giydirir

başına da bir sikke geçirir. Dervişi alıp odasına götürür. Karşısında bulunan bir posta oturtarak nasihat eder, Mevlevîlik tarikati hakkında malumat verir. Der ki:

“Mevlevîlik büyük bir tarikattir. Devletin büyükleri bile Mevlevîlere saygı gösterirler. Bunun için senin de gayet terbiyeli olman lazımdır. Birtakım şehvânî ve nefsânî hallerden vazgeçeceksin. Beş vakit namazına ve niyazına devam ederek terbiyeli bir şekilde vakit geçireceksin. Evlenmeyeceksin; hayatını Dergâh-ı Mevlâna'ya vakfedeceksin. Birçok hizmetler edeceksin... Bunlara razı isen kalınız!” Köylü:

“Hepsine razıyım. Ben ibadet ile vakit geçireceğim!” deyince, dervişi matbaha alırlar. Dedelere yemek pişen matbaha 'Matbah-ı şerîf derler. Burası, Dergâh'ın Sultan Selim Camii'nden girince sağ tarafındadır. Sol tarafında da hücreler vardır. Burada büyük bir ocak bulunmaktadır. Bu ocak mukaddestir.

İşte bu can, bu âleme dalar. Burada binbir günü tamamlar. Bu, üç sene sürmektedir. Binbir günü tamamlayan can, ancak Mevlevî dedesi olur. Binbir günde on sekiz hizmet vardır. Birincisi 'süpürgecilik' hizmeti, ikincisi 'ayakçılık', üçüncüsü 'pazarçılık', dördüncüsü 'bulaşıkçılık', beşincisi 'dolapçılık', altıncısı 'tahmişçilik' -yani dedelerin kahvesini döğmek hizmetidir- yedincisi ise 'meydancılık' hizmeti olup dedelerin ileri geri hizmetlerine bakmaktır, sekizincisi 'kandilcilik' yani dedelerin kandillerini yakmak hizmeti, dokuzuncusu 'somaççılık' yani sofrayı kurmak hizmeti, onuncusu 'çamaşırçılık', on birincisi yataklık hizmeti, on ikincisi 'kahvecilik' hizmeti ve diğer hizmetleri de görerek on sekiz hizmeti tamamlar. İlk hizmetler pek ağırdır. Fakat derviş buna tahammül eder. Bu ana **“Küfr-i yâr, imân-ı yâr!”** derler. Yani zâbitinin her emrine itaat etmek manasındadır. Bu, dervişlerin kelime-i şهادeti gibidir. **“Yârin küfrü, yârin imanı gibidir”** manasına gelmektedir. Derviş her emre itaat eder. Her şeye iman eder. Bu emir hak mıdır, bâtil mıdır? Hiçbir işe karışmaz. Bu hizmetlerin ifasına iki meydancı bakar. Bu meydancılara 'içeri meydancı', 'dışarı meydancı' derler. Dışarı meydancı, dervişlerin işlerini görür. Dükkanlardan öteberi alır. İçeri meydancı ise, dervişlerin iç işlerini görmektedir.

Derviş matbah[taki ilk] dokuz günden sonra, Matbah-ı şerîf'te Mevlevîlik semâni, yani dönmesini talim [etmeye başlar]. Burada bir yer vardır; yassı bir demir yere çakılır. Derviş sol ayağının başparmağını bu çiviye sıkıştırır. Buna 'çivi' derler. Sol ayağa 'direk', sağ ayağa ise 'çark' derler. Evvelâ sol ayağının başparmağı çivide, sağ ayağını muavvec bir şekle koyar ve bir çark yaparak dönmeye başlar. Bu dönmeyi sıklaştırdınca 'semâ' olur.

Derviş binbir gün, on sekiz hizmetini görerek çilesini doldurduktan sonra, meydancı bir akşam üzeri elinde bir şamdan olduğu halde dervîşi namaza götürür. Ve sonra hüccesine girer. Mevlâna Dergâhı'nda dedelere mahsus küçük odalara hücre derler. Bu odalarda dedeler iki veya üç kişi beraber yatarlar. Dedeler hücrelerini pek temiz tutarlar. Burada yatakları, döşeli sedirleri, öteberilerini koymak için de ayrıca dolapları vardır. İşte bu köylü, binbir günü tamamladıktan sonradır ki Mevlevî dedesi olur. Köyünden cahil ve kaba bir şekilde gelen köylü terbiyeli, mûti ve mütevekkil bir hal alarak, nur yüzlü bir adam haline gelir. Evlenmez; daima vaktini ibadetle geçirir. Bu zamanda muhakkak surette kendisine bir de okuma ve sanat öğretilir. Mevlevîler içinde gayet güzel yazı yazar hattatlar, saatçiler, ebrucular, hakkâklar, maktacılar yetişmiştir. Şiire merakı olanların içinden büyük şairler de çıkmıştır. Mûsikiyi merak edenler ney üflerler; kudüm, kanun ve sâire alaturka mûsiki aletlerini öğretirler. Güzel sesli olanlar ise âyîn-i şerîf ve türküler söylerler. Velhâsıl dedeler dergâhlarında güzel sanatlardan birini elde ederler. Dergâh cahil insanların bir mektebi olmuştur. Bilhassa Mevlevî dedeleri terbiyeleri ile halk üzerinde çok iyi tesirler bırakmışlardı. Dedeler binbir günü tamamladıktan sonra istediği vilayete gitmekte serbesttiler. Müslüman diyarının neresinde bir Mevlevî dergâhı varsa oraya giderler ve derhal kabul edilirdi.

Mevlevîliğin diğer tarikatlerden başlıca ayrı vasfı, semâ etmektir. Semâ, okunan şeyleri işitmek olduğundan, bu âdete semâ denilmiştir. Semâ, kolları havada semâhanede dönmektir. Diğer tarikatlar buna 'devran', Mevlevîler de 'mukabele' derler. Hazret-i Mevlâna semâ için: "*Semâ âşıklar canının istirahatidir. Canın canı olan, yani hayât-ı maneviyeyi kazanan, bunun sırrına erişebilir*" diye buyurmuşlardır.

Semâ[hanedeki] dairede [dönmek], tıpkı Kabe'nin etrafında tavaf etmek gibidir. Müdevver semâhaneye '*şekl-i kavsi*' derler. Kur'ân-ı Kerîm'de, "*(Fe-kâne) kâbe*

kavseyni ev ednâ" buyuruldu.¹⁴ Bu âyet-i kerîme, Makâm-ı Muhammediye'nin ind-i ilâhîde ne mertebede olduğunu beyan buyurur. '*Kâb*' miktar, '*kavseyn*' iki yay, '*ev ednâ*' ziyade yakın demektir. Çünkü bu daireyi ortasından bir çizik ile çizersek, iki taraf birer yay gibi olur. Bir tarafına, '*kavs-i imkân*' derler ki ayinde '*taraf-ı Muhammedî*' olur; diğer tarafına '*kavs-i vücûb*' derler ki, ayinde '*taraf-ı ilâhî*' olur. '*Ev ednâ*' buyruğu, yani sûfiyece "*bütün bütün Hak kesildi, 'Allah!' oldu*" demek olur.

Mukabele nasıl olur?

Eyyâm-ı mahsûsada yapılan ayine '*Mukâbele-i şerîf*' deriz. Cuma günü öğle namazı kılınır, camiden çıkıldıktan sonra semâhaneye gelinir. Bütün dedelerin başlarında devetüyü renginde, kalıplı uzun bir külâhları vardır ki buna '*sikke*' derler. Üzerlerinde etekleri ve kolların yenleri beyaz renkte '*tennûre*' denilen elbise vardır. Bellerinde '*kuşak*' ve üzerinde '*destegül*' denilen kollu bir yelekleri vardır. Üzerlerinde de ayrıca abadan haydariye yakalı 'dede hırkası' denilen cübbeleri vardır. Kunduralarınada '*paşmak*' derler. Semâhaneye gelir; bu cübbelerini, paşmaklarını çıkarırlar; semâhaneye yalın ayak girerler. Semâhanenin etrafında ziyaretçiler için kenarı parmaklıklı yerler, ayrıca kadınlar için kafesli bir mahal vardır.

Dedeler, önde zâbitleri olduğu halde teker teker sıra ile gelirler. Herkesin bir makamı vardır; oralara diz çöküp otururlar. Semâhaneye gelirken en önde Tarikatçı Dede,

daha da yakın oldu" meâlinededir.

¹⁴ Necm Sûresi'nin 9. âyetidir; (Miraçta Allah ile Peygamberi arasındaki mesafe) "iki yay kadar, yahut

onun arkasında ise Aşçı Dede vardır. Bunları da dedeler takip eder. Matbah'ta hizmet edenlere 'derviş', diğerlerine 'hücrenişîn dede' adı verilmektedir. Biraz sonra Çelebi Efendi semâhaneden içeri girer. Başında sikkesi ve sikkenin kenarında yeşil bir sarık sarılı olup, bir yandan ise taylesanı sarkar; üzerinde cübbesi vardır. Ağır ağır yürür. Bütün dedeler ayağa kalkarlar. Çelebi Efendi postuna oturur. Bu zamanda dedeler de diz çökerler. Bir sükuttan sonra semâhanenin yukarı katından, yani

Mutribler Mahalli'nden güzel sesli bir dede bir aşr-ı şerîf okur. Bundan sonra bir ney taksimi başlar. Ney taksimini müteakip bir mutrib dede ayakta bir na't-ı şerîf okur. Bu Dîvân'dan bir gazeldir. Bunu müteakip bütün dedeler yeri öperler. Sonra hepsi ayağa kalkarlar.¹⁵ Sıra ile Çelebi Efendinin önüne gelip elini öperler. El öpenler çaprazvarî bağlı kollarını açarak, semâa başlarlar. Buna, 'baş kesme' derler. Sağ elin avucu göğe doğru açık olup, sol elin ayası yere doğrudur. Bunun manası sağ el gökten alır, sol el aşağıya doğru olup beşeriyete verir. Yani feyzi semâdan alır, insanlığa verir. Dedeler kendi etraflarında, aynı zamanda semâhanenin etrafında dönerler. Boyunları sağa doğru eğilmiş ve gözleri kapalıdır. Durmadan dönerler. Tennûreleri bir şemsiye gibi bembeyaz açıdır. Çelebi Efendi'nin yanında Tarikatçı Dede ile Aşçı Dede de, gözleri yerde mütevekkil bir halde diz çökmüş otururlar.

15 Na't-ı şerîfin ardından bir ney taksimi yapılır; ardından ilk peşrev çalınmaya başlar ve semâzenler, başlarında şeyh efendi olduğu halde semâ yapılacak alanda üç defa, ağır ağır ahenklice, müziğin ritmine uyarak dönerler; buna "devr-i veledî" denir. Bkz. Gölpınarlı, Mevlâna 'dan Sonra Mevlevîlik, s. 370 vd.

16 Mevlevî âyinlerinin güfteleri, ekseriyetle Mevlâna'nın şiirlerinden alınmıştır. Tekkeler kapanana kadar

Mutripler sazlarını çalarlar. İlâhî bir ses bu dedeleri vecde verir; durmadan, mütemadiyen güneşin etrafında dönen seyyâreler gibi dönerler. Mutripler segâh, dügâh, yegâh makamlarından çalarlar.

Dergâh'ta çalınanlar 'ney', 'kudüm', 'daire' dir. Bazı yerlerde kanun ve kemence de çalarlar. Neylerin muhtelif [boy]ları olan girift, nisfiye hep birden çalınır. Kudümlerin büyüğü ve küçüğü vardır. Kudümzenin kudümü büyüktür. Diğerleri ona uyarlar. Çalınan daire zilsizdir. Bunlara neyzenbaşı, kudümzenbaşı, dairezen adları verilmiştir. Musiki durunca bir Dede Âyin-i şerîf okur. Âyin-i şerîf dörde taksim edilmiştir. Buna 'dört selam' derler. Birinci mukâbelenin duracağı zaman mutriplerden biri:

"Sultân-ı menî!" der¹⁶, semâ durur. Yani dönen dedeler semâi keserler, selâm verirler. Bu yer duraktır. Âyin-i şerîfte buna 'selâm' tabir ederler. Semâ dört selam ile sona erer. Sonunda semâ eden dervişler otururlar. Bir aşr-ı şerîf okunur; onu dinlerler. Aşr-ı şerîfin okunması bittikten sonra Çelebi Efendi, [Tarikatçı Dede], Aşçı Dede ayağa kalkarlar. Bütün dedeler ayağa kalkıp, kolları göğüslerinde çapraz olarak boyun keserler ve Çelebi'yi [sıra] ile takip ederek semâhaneden çıkarlar. Mukâbele-i şerîf sona erer; herkes de dağılır.

Mevlevî sikkeleri Konya'da yapılır. Deve veya diğer hayvanların yününden yapılmaktadır. Bu Uygur Türklerinde de vardı. Tennûrenin etekleri geniş olur ve baştan geçirilir. Bunun üzerine kısa kollu deste gül denen bir yelek giyerler. Bellerinde bir kuşak vardır. Buna 'elif-lamet' tabir ederler; doğrusu ise 'elifî nemed', yani elif şeklinde keçeden kuşak demektir.¹⁷

Semâ nasıl başlamıştır?

Bir gün Hazret-i Mevlâna medreseye giderken, bir kuyumcu dükkânının önünden geçiyormuş. Bir kuyumcunun çırağı çekiç ile bir şey döğüyormuş. Mevlâna bu dükkânın içinden gelen "tik, tak!" sesinden bir vecd duymuş. Derhal kollarını havaya kaldırarak sokakta

mevlevihanelerde okunmuş olan ve bugün güfte ve besteleri elimizde bulunan 40 küsur âyinin çoğunun ikinci ve dördüncü selâmlarında Mevlâna'nın "Sultân-ı menî: Benim sultanımsın" diye başlayan beyti okunmuş-tur. Buna işaret edilmektedir.

17 Metinde "Ayakkabılarına da 'paşmak' derler. Cübbelerine de 'dede hırkası' adı verilmektedir" cümleleri vardır. Tekrar olduğu için çıkarılmıştır.

dönmeye başlamış. Kuyumcu, Hazret-i Mevlâna'nın sokakta durmadan döndüğünü görünce:

“Salâ ey ahali, mallarımı yağma ediniz!”

demiş ve ahali de kuyumcu dükkânını yağma etmiş. [Kendisi] Mevlâna'nın arkasına takılarak ona derviş olmuştur. Bu zâtın adı Şeyh Salâhaddin-i Zerkûb'dur. Artık Salâhaddin-i Zerkûb, Mevlâna'nın yanından ayrılmamış, ona âşık olmuştur.

İşte semâa bu suretle başladılar. Müteaddit Mevlevîler arasında bu rivayet dolaşmaktadır. Bundan sonra semâhanede semâ başlamıştır. Mevlâna'nın sandukaları da semâhaneden görünerek, onlara ayrı bir huşu vermektedir. Ayrıca mutriplerin çaldıkları hazin nağmeler ve okudukları parçalar da dedelerin ruhlarını coştururdu.

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'den sonra oğlu Sultan Veled, daha sonra Ulu Ârif Çelebi, bunlardan sonra da zükûr evlatlardan ehil olanlar, [onun makamına] gelmişlerdir. Bunlara **‘Çelebi’** adı verilmiştir. Çelebilerin geçimini **‘Evkâf-ı Celâliye’** temin ederdi.

Mevlâna Dergâhı'nda her perşembe akşamı, merasimle bir pilav pişirilmektedir. Matbah-ı şerîf'teki mukaddes ocakta yakılacak odunların boyu, kalınlığı ve sayısı muayyendir. Dokuz odun ocakta yakılır; dokuz rakamı mukaddestir. İçeri meydancısı ocağa odunları çaprazvari bir usul üzere koyar; sonra ateşlenir. Dedeler ocağın etrafına dizilip, niyazda dururlar. İçeri meydancısı, odunları yelpazeler. Odunların üzerine konulan kazan da mukaddestir. Büyük bir kazan olup, iki kulpu vardır ve üzeri nakışlarla süslüdür. Üzerinde bir de kapağı bulunur. Bunda pilav pişirilir. Pilav kıvama gelince, ateşin de harı bitmiş olur. Derhal kazanı bir kilim ile bürürler. O zaman Kazancı Dede bir gülbank çeker:

“Vakt-i şerîf hayrola. Hayırlar feth ola. Şerler def'ola. Niyazlar kabul ola. Muradât husul bula. Demler, safalar ziyade ola. Dem-i Hazret-i Mevlâna, sırr-ı Şems, kerem-i İmâm-ı Ali, hû diyelim hû!” deyince bütün matbah canları bir ağızdan:

“Hu!”

18 A. Gölpinarlı, ism-i celâl zikrinin zamanı konusunda: **“İsm-i Celâl, sabah namazından sonra, dergâhların mescitlerinde çekilir. İhyâ (yani kandil ve bayram**

derler. El birliğiyle kazanı ocaktan yere indirirler. Kazanın kapağı açılır. Önce Çelebiler'e mahsus olan bakır sahanlara pilav konur. Sonra da dedelerin sahanına taksim edilir. Çelebiler'e mahsus sahanları dedeler alırlar; Çelebi'ye ve erkek evlatlarına, bir de ilk kız evlatlarının evlerine götürürler. Matbah canlarından birisi Çelebi'nin evine gelince:

“Yâ Hû” diye bir bülend âvâz eder. İçeriden kadınlar:

“Matbah canı pilav getirdi!” diye bağıışırlar ve pilavı alırlar. Bu pilavın içinde kuş üzümü ve fıstık vardır. Bu pilavın lezzetine doyum olmaz. Bu pilavı pişirecek bir Türk aşçısı yoktur. Bu pilav Konyalılarca mukaddes olduğundan birer kaşık alıp evlerine götürürler. Hastalarına yedirerek şifa bulacağına inanırlar. Bundan sonra bir de **‘pâlûze’** pişirilir. Nişastadan yapılır; bir nevi tatlıdır.

Dedeler de pilav ile pâlûzeyi hücrelerine götürüp meşin sofraları üzerinde lezzetle yerler. Bu pilav da bu suretlerle merasimle Dergâh'ta pişirilir. Mevlevî dedeleri pazar ve cuma geceleri mescitte binbirli büyük tespihi alırlar; Allah diyerek, halka olup bunu çekerler. Buna **‘ism-i Celâl’** derler¹⁸. Bu gün[lerde], büyüklere ve ölmüşlere dedeler dualarda bulunurlar.

Mevlevîliğin esasları

Mevlevîlere mahsus vasıflar ve esaslar şunlardır:

1- İnsanlığa hizmet etmek.

2- Başkalarına hüsn-i misâl olmak.

3- Mesnevî okuyarak mutasavvıf olmak.

4- Akl ü hikmet ashabından olmak.

5- Kalbini daima temiz tutmak.

6- Dindar olmak.

7- Hazret-i Mevlânayı Pîr tanımak.

8- Mesnevî ve menâkıbları okumak ve Mevlâna'nın yolundan gitmek.

arefeleri) gecelerinde de namazdan sonra ve mukâbeleden evvel ism-i celâl çekilir.” demektedir. Bkz. Mevlevî Âdâb ve Erkânı, s. 109, 131.

9- Tanrı, Hz. Muhammed'den sonra Mevlâna'ya inanmak.

Mevlevîliğin bu dokuz esası hemen en mühimlerindedir. Mevlevîliğin terbiyesi hakkında şârih-i Mesnevî Rusûhî Dede'nin Minhâcü'l-fukarâ adlı eseri vardır.

Dedelerin mürşitlerden istifadesi şu esaslarda toplanmaktadır:

1- Mürşidin sûrî ve manevi hizmetinde bulunmak.

2- Sohbetleri kemâl-i ihtimamla dinleyip istifade etmek.

3- Sohbet[ler] müyesser olmazsa, [en azından] şeyhin sohbetinde bulunmak. O da müyesser olmazsa, onların sözleriyle yani eserleriyle meşgul olmak. O da müyesser olmazsa ibadet ve iyilik etmekle meşgul olmak.

4 - Gönlünü bütün kötülüklerden temizleyerek ibadetle meşgul olmak.

5- İlim ve irfan yolundan gitmek.

gibi esaslar olup, bir de güzel sanatlardan birini elde ederek, sanat sahibi olmak lazımdır. Bütün Mevlevîler bu esaslara riayet ederek terbiyeli ve çelebi insanlar olmuşlardır. Mevlevî dedelerinden birisi kabahat işlerse Kazancı Dede çelik ile onu döver; daha büyük kabahat işlerse paşmağını çevirir¹⁹ ve der ki: *"Erenler sana seyyah var!.."*²⁰ Dede de eline teberini ve keşkülünü alır, seyahate çıkar. Bu, Dergâh'tan kovulmak cezasıdır. Dedelere para dağıtmaya da *'niyaz'* adı verilmektedir.²¹ Şeyhlik alanlar, dedelere para dağıtırlardı.

19 Mevlevilikte eve, hücreye, dergâha gelen misafirlerin ayakkabılarını, alışık olduğumuz şekilde, dışarıya çevirmek yoktur. Ayakkabılar içeri doğru çevrilir; böylece misafir ayrılırken de yüz yüze ayrılmış olur. Paşmak çevirmek, bir kabahat sebebiyle ayakkabıları dışarı doğru çevirmektir ki bu, *"Git, bir daha gelme"* anlamındadır. Bkz. Mevlevî Âdâb ve Erkânı, s. 41.

20 Mevlevilikte bu dergâhtan uzaklaştırma cezasına, "seyyah vermek" veya "seyahat vermek" denir. Ağır uzaklaştırma cezasında, mevlevînin başından sikkesi de alınır ve buna "ser-pâ etmek" tabir edilir.

21 Dergâha, şeyhe, dedeye ve canlara hediye olarak verilen para veya armağana niyaz denir. Niyaz, nezir (dokuz ve katları) adedince verilir. Dergâha bir bağışta bulunmak veya şeyhe yahut dedelere yardım etmek isteyen kişi, bu sayılardaki kuruş veya lirayı ilgili kişiyle görüşürken, yani mevlevî usulünce birbirlerinin elini öperken gizlice avucuna koyar; ya da usulünce selâm verirken kimse görmeden o mevlevînin postunun altına bırakır. Bkz. Gölpinarlı, Mevlevî Adâb ve Erkânı, s. 38-39; Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik, s. 436-437.

Konya Mevlâna Dergâhı'ndan başka Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok yerlerinde mevlevîhaneler açılmıştı. İstanbul'da beş mevlevîhane vardı. Galata Mevlevîhanesi, Yüksek Kaldırım'da idi. Bahâriye Mevlevîhanesi Eyüp'te idi. Bir de Üsküdar Mevlevîhanesi ile Kasımpaşa Mevlevîhanesi vardı; bunların en büyüğü de Yenikapı Mevlevîhanesi [idi]. Bu da surların haricinde Merkez Efendi Camii civarında idi. Burada yatan meşhur Mevlevîler şunlardır: Sadrazam Bayram Paşa konağında mukîm iken Sabûhî Dede zamân-ı meşîhatinde 1052 [1638] tarihinde vefat edip konaktan getirilerek Dergâh'a defnedilen Ebubekir Çelebi bin eş-şeyh Ferruh Çelebi; bundan başka Abdülahad Çelebizâde Veled Çelebi, Alaeddin Çelebi, Hacı Zeynelâbidin Çelebi, Ebubekir Çelebi bin İshak Çelebi, Necib Çelebi ki pederim[dir], yatmaktadır.

İstanbul Mevlevîhanelerinden sonra Afyon, Bursa, Eskişehir, İzmir, Gelibolu, Manisa, Sivas, Kayseri, Kastamonu, Medine-i Münevvere, Halep, Şam, Mısır, Selânik, Manastır Mevlevîhaneleri de mevcuttu.²² Bunların hepsinin evkâfı olup, onun varidatı ile geçinirlerdi. Selçukîler zamanından Osmanlı İmparatorluğu'nun inhitatına kadar Mevlevîlik tarikatı mevcuttu.

22 Veled Çelebi'nin 1912 tarihinde hazırlayıp neşrettiği listeye göre o zamanki faal Mevlevîhanelerin sayısı 74'tür. Bkz. Yakup Şafak, "*Veled Çelebi'nin Menâkıbına Göre 1912'de Faal Olan Mevlevîhaneler ve Şeyhleri*", Sanat Tarihi Araştırmaları — Prof. Dr. Haşim Karpuz'a Armağan-, Konya 2007, s. 341-346.

23 "İçimizdeki maneviyat adamları yok olup cahiller irşadın en yüksek göğüne çıkınca tekkelerimiz kapandı. Boşuna feryat etmeyelim, [böyle olması] lâyıktır; boş idiler, [ondan] kapandı."

24 Tekkeler kapandıktan sonra Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in girişimleriyle Mevlâna Dergâhı'nın, 1

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Ankara'da kurulduktan sonra Vekiller Heyeti 2 Eylül 1925 tarihinde 'tekkelerin, zaviyelerin kapatılmasına' karar verince, hükümetin bu kararını duyduğum zaman şu şiiri yazmıştım:

Hak ehli olunca içimizden mefkûd

Cahiller edince arş-ı irşada suûd

Beyhûde figân etmeyelim lâyıktır

Dergehlerimiz boş idi oldu mesdûd²³

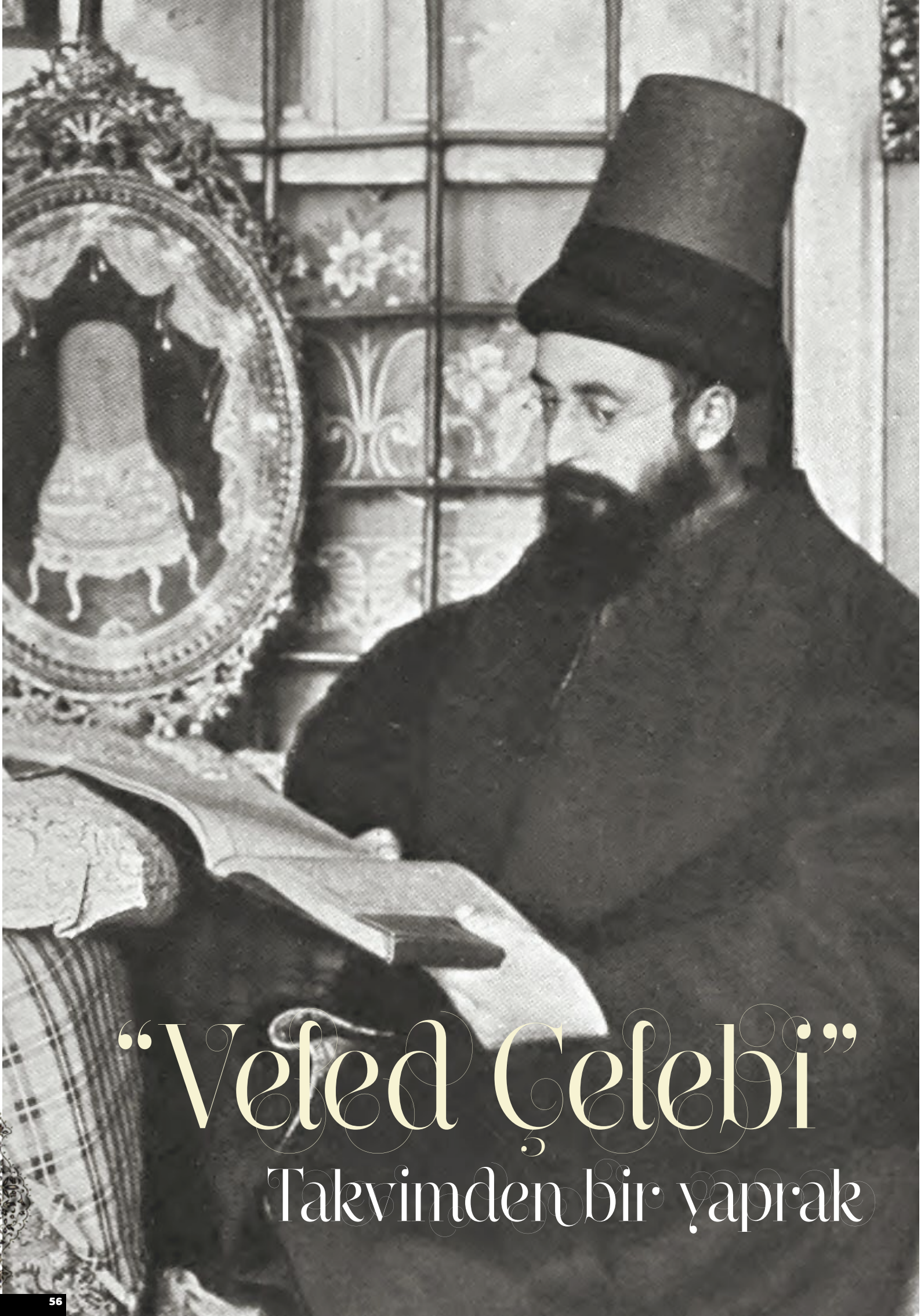
Konya Mevlâna Dergâhı lağvedilip Şark'ın en büyük âlim ve şairi olan Mevlâna Celâleddin-i Rûmî Türbesi kapatılmayarak Dergâh, Konya Müzesi hâline konuldu.²⁴ Bu sırada Dergâh'ta 35 dede vardı. Tarikatçı [sertarık] Âdil Çelebi, Aşçı Dede [sertabbâh] Nizameddin Çelebi olup son Çelebi Abdülhalim Çelebi idi.²⁵ Dedelerin bir kısmı köylerine, bir kısmı da Halep'e gittiler. Yalnız Ankaralı Mehmet Dede müzede memur kaldı. Bundan böyle Mevlevîlik tarihin malı olmuştur.

Tekke'den Meclis'e – Sıra Dışı Bir Çelebi'nin Anıları
Yayına Hazırlayan: Yakup Şafak – Yusuf Öz – İstanbul 2009

Eylül 1926 tarihinden itibaren "*Asâr-ı Atîka Müzesi*" olarak faaliyete açılması kararı alınmış; hazırlıklar tamamlandıktan sonra 2 Mart 1927'de törenle hizmete açılmış; 1954 yılında yeniden gözden geçirilip modern müzecilik anlayışına göre tanzim edilmiş ve adı "*Mevlâna Müzesi*" olarak değiştirilmiştir. Bkz. Mehmet Önder, "*Konya'da Mevlâna Dergâhı Merkez Arşivi ve Mevlevîhaneler*", Osmanlı Araştırmaları, İstanbul 1994, XIV, 138; Hasan Özönder, "*Konya'da Müzeciliğin Tarihiçesi*", Müze Dergisi, Konya 1982, s. 11.

25 Tekkeler kapandığında Konya Mevlâna Dergâhı'nda bulunan mevlevîlerin listesi için bkz. Şafak, "*Mevlâna Dergâhı'nın Son Görevlileri*", s. 51-53.

“Veled Çelebi”

Takvimden bir yaprak

Mevlevîdir san o şâdırvân-ı ruh efzâsı kim Hem döner, hem eşkini eyler sefâsından revân!

» Refi Cevad Ulunay
07.05. 1953 - Milliyet

Hazret-i Mevlâna sülâlesinden ve Konya dergâh “postnişin”lerinden amcamız Veled Çelebi efendi Ankara’da irtihal eyledi. Âlîm, fâdil, gayet nâzik bir zattı.

Meşrutiyetin ilânına kadar Galatasaray lisesinde fârisi muallimliğinde bulunduğu cihetle üzerimde hocalık hakkı da vardır.

Birinci Dünya Harbinde vatanım Konya’da ikamete memur bulunduğum sırada billhassa hakkımda iltifat ve teveccüh göstermişti. Türbe-i celîle’nin giriş kapısı karşısındaki camekânlı höcrede ziyaretçileri kabul eyler ve türbenin kapısında;

**“Kâ’bet-ül-uşşak based in mekâm
Her ki nâkis amed ineâ süd tamâm”**

(Bu makam âşıkların kâbesidir, Buraya nakıs gelen tamam olur.)

hakikatının derin mânası huzurunda mest olan üşşakin hatırlarını tatyib ederdi.

**Neyem an şâh ki zi taht be tâbut revem
“Halidin ebedâ” şüdü rakam-i menşurem**

(Ben tahttan tabuta giden hükümdarlardan değilim. Benim menşurumun yazısı “halidine ebedâ”dır.)

diyen maneviyat âleminin sultanının huzûruna girerken yüzünün rengi daima limon gibi sararır ve sanki bütün hüviyeti bu aşk güneşinin karşısında erir gibi olurdu;

Bir gün “mutribde hizmet edenleri genç istidatlarla kuvvetlendirmek arzundayım. Bu hususta himmet buyrulsa...” temennisini izhar buyurdular. Minnetle kabul ettik. O zaman “kudümzen başı” Bahaettin Çelebi idi; mansur akordunda tiz nevaı su gibi içen Aşçı Dede Nizamettin Çelebi, dairezen Şahabettin Çelebi, ihtiyar Ömer Dede, Arap Mehmet Dede gibi âyinhanlar mutribde

bulunuyorlardı. Güzel sesli genç elemanlar da mutribe katıldılar; höcrelerden biri meşkhane ittihaz edildi, ilk olarak Mustafa Dede’nin (beyâti) Âyin-i şerifi geçildi.

Konya’da sıcaklar başlayınca halk (Meram) sayfiyelerindeki köşklerine giderler. Dergâhın da (Meram) da (Dede Bağı) denilen asırdide ağaçları, akarsuları, geniş çayırıklarıyla büyük bir malikânesi vardı. Yazın (mukabele)ler bu çayırıkta yapılır; bütün sema’zen dervişler, dedeler beyaz tennureler giyerek yeşil çimenlik üzerinde ilâhi papatyalar gibi açılırlar. Eflâke ser çeken ağaçlardan bülbüller neylerin kudumlerin feryadına dem tutarlar; sular tatlı zemzemlerle mutribin âhengine katılırlar. Doyulmaz, kanılmaz bir hâlettir.

Beyati âyininin yeni mutribe ilk okunması (Dede Bağı) nda oldu. Birinci ve ikinci selâmlardan sonra üçüncü selâmın

**Ey ki hezâr aferin bu nice Sultan olur
Kulu olan kişiler Hüsrev-ü hakan olur**

beyitlerine geçilince Veled Çelebi dayanamadı...Sema kalktı, Mevlevî âdâbı üzere sıra bütün yeşil destarlılara geldi. Dayım tarikatçı Adil Çelebi Mesnevihan Sıtkı Dede, o esnada Konya’da misafireten bulunan diğer postnişinler hep kıyam eylediler. Mevlâna âşıkları, gözler yarı kapanmış, eller yaşlı ağaçlardan sarkan dallarla (kubbe-i hadra) yı tanzir eden semaya uzanmış, tennurelerin beyaz temevvüçleriyle Kur’ân-ı Kerimdeki “Nereye dönersen Allahı görürsün” sırrının remzini temsil ediyorlardı.

Mukâbeleden sonra Veled Çelebi’nin elini öptüğüm zaman hâlâ sarılığını muhafaza eden simasında göz yaşlarının izlerini gördüm. Şair ne güzel söylemiş:

**Mevlevîdir san o şâdırvân-ı ruh efzâsı kim
Hem döner, hem eşkini eyler sefâsından revân!**

بشوین فی چمن مشکین میکند از جسد ایها حکایت میکند
 کز تپستان امرا بیرون از خنجرم مردان ایوانه
 بنده غمگشته حشودن عشق کاکلوم صبیح ۱۰۰۱ اشتیاق
 رنگینی گوید ۱۰۰۱ که از اصل خویش باز بود در کار و وصل خویش
 من هر چه صفتی اندم شدم بخت به حالان فواید صفت
 رنگینی در عشق غمگشته دارم از دهان من بخت اسپ دارم
 سر من از کدم من ۱۰۰۱ نیست یک چشم کوش را آن تو نیست
 تن جان جانان من مستو نیست یکت کس را بد جان من نیست
 داشت این یکت ای دوست با هر که این آتش در دست با
 عشق عشقت کادری فاد عشق عشقت کادری فاد
 فی در جنت هر که از یاد سپرد ۱۰۰۱ اینس برده ای نادره
 بمانی در صلا و ترائی که ای بمانی در صلا و ترائی که ای
 فی جنت را در بختن میکند قصای عشق جسدن میکند
 هم روزی چشمش را در بختن میکند زبان مشتری را در بختن میکند
 در چشم از صلا و ترائی که ای بمانی در صلا و ترائی که ای
 روزی گرفت که در بختن میکند تو جان ای نگار چون تو بگفت
 هر که در ای آتش بر دست هر که در ای آتش بر دست
 در نیاید حال بخت صبیح خام پس کن کادری فاد

Tâhirü'l-Mevlevî'den Mesnevî Derstleri

*Tû megû mârâ bedan şeh bâr nîst,
Bâ kerîman kârhâ düşvâr nîst.*

**« KULLARINA TEVFİK-İ (cenab-ı hakkın kuluna yardım etmesi) HİDÂYET VEREN
ALLAH'DAN HER HÂLDE EDEBE RİÂYET HUSÛSUNDA MUVAFFAKİYET (başarı)
TALEBİ VE EDEBSİZLİĞİN VEHÂMETİNİ (tehlike) BEYÂNI »**

79

« Cenâb-ı Hakdan bizi edebe muvaffak (*başarılı*) kılmasını dileyelim. Çünkü edebi olmıyan, Allâh'ın lûtfundan mahrûm kalır.»

Edeb kelimesi lûgatde: zarâfet (*kibarlık*) ve hüsn-ü muâmele demektir. İstîlâhda (*terim, deyim*) ise: Sâhibini, utandıracak şeylerden muhâfaza eden sağlam bir his ve irâdedir ki, (Edebüdders) ve (Edebünnefs) diye ikiye ayrılır.

Bir insanın; sözünde olsun, özünde olsun kibarlık bulunması ve utanacak şeylerden uzak olması ancak edeb sâyesindedir. Pekî, edeb nereden öğrenilir?

Dünyevî edeb : her milletin kendisine göredir. Meselâ bizde büyük bir zâtin huzurunda elleri önüne kavuşturmak terbiye îcâbı idi. Garblılarda ise arkasına bağlamak âdâbdan sayılıyor.

Dînî edeb ise: onun esâsı, Kur'ân ve sünnetle, urafây-ı (*irfan sahibi kimse*) ümmetin (*cemaat*) söz ve halleridir. Cenâb-ı Hak : «Peygamber size ne verdi ise onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının.» (Sûre-i Haşr : 7) Âyet-i Kerimesîle dînî edeb öğrenilmesini Rasûlüllâhın sözüne ve fî'lî ta'limâtma bırakmış; «Andolsun ki Resulullah'da sizin için, Allah'ı ve Âhiret gününü umar olanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir (imtisal) nümune (si) vardır» (Sûre-i Ahzab: 21) Âyetiyle de o peygamber-i Ekberin her cihetle örnek edinilmesini tenbîh buyurmuşdur.

Hak sübhânehû, Habîb-i (sevilen) Edîbini (edebli) maddî ve mânevî her türlü âdâb ile edeblenmiş olarak göndermiştir ki, bu hâl : «Rabbim beni terbiye etti ve edebimi güzelleştirdi.» Hadîsinde beyân olunmuştur.

Rasûl-ü Ekrem Efendimize sonsuz bağlılığı bulunan evlîyâullah hazarâtı (hazret) da edebe riâyet husûsunda fevkal'âde dikkat göstermişler : «Ey âşıklar; nefsinizi edeble tezyîn (süsleme) edin. Aşk yollarının hepsi de edebden ibâretedir.» demişlerdir.

Din büyüklerinden (Ebû Hafs-ı Kebîr) kudde sırruhû, tasavvufu edeble tefsîr etmiş ve : «Tasavvuf temâmiyle edebdir. Her vaktin, her hâlin, her makaam edebi vardır.» demiştir. Hazret-i Mevlânâ ise :

«Âyet âyet hemegî ma'ni-i Kur'ân edebest.»

mısra'ıyla, Kur'ân âyetlerinden hepsinin birer edeb târifi olduğunu beyân etmiştir. Biz de o mısraı ihtivâ eden gazel-i âlfîyi teberrüken (bereket mevzuu ederek) okuyalım :

Hâce deryâb ki can, der ter-i insân edebest,
Hâce envâr-ı dil û dîde-i merdân edebest.

«Efendi; bilmiş ol ki edeb, insanın bedenindeki ruhdur. Efendi edeb; Allah adamlarının gözü ve gönlü nûrudur.»

Âdem ez âlem-i ulvîst, ne süflî der yâb
Revnak-î gerdîş-i günbed-i devrân edebest.

«İnsan; süflî (aşağı) âlemden değil, ulvî (yüce) âlemdendir. Yânî bunu anla. Şu dönen feleğin dönüşündeki güzellik de edebdendir.»

Ger tü hâhî ki kadem ber ser-i iblîs nehî,
Dîde büşkâ vü bibîn kaatil-i şeytân edebest.

«Eğer şeytanın başını ezmek dilersen, gözünü aç ve gör ki, şeytanın kaâtili edebdir.»

Çünkü edepsizlik ondan zuhûr etmiş, «Yâ Rabbî; beni azdırışın hakkı için» diyerek azdırmayı Cenâb-ı Hakka isnâd (birine nisbet etmek) eylemişti.

Âdemî zâde eğer bî edebest, âdem nîst,
Fârk der cism-i benî âdem ü hayvân edebest.

«İnsan oğlunda edeb bulunmazsa; o, İnsan ve İnsan oğlu değildir. Çünkü ceddimiz olan Hazret-i Âdem, uğradığı küçük bir hatâ husûsunda: «Yâ Rabbî; biz, emrinin, hilâfı olarak yasak ağacdan yemiş olduğumuz için nefsimize zulmeyledik.» demiş, o hatâyı nefesine isnâd eylemişti. İnsan ile hayvan cisimleri arasındaki fark, edeb iledir.»

*Çeşm, bikşâ vü bibîn cümle kelâmullah râ,
Âyet âyet hemegî ma'ni-i Kur'ân edebest.*

«Gözünü aç da baştanbaşa Allah kelâmı olan Kur'ân'a bak!. Kur'ân'ın bütün âyetleri edeb taliminden ibâretdür.»

*Gerdem ez âkl süâlî ki çi bâşed îmân,
Âkl der gûş-i dilem gûft ki îmân edebest.*

«İman nedir? diye akıldan sordum. Akıl, kalbimin kulağına söyleyerek iman: edebdir dedi»

*Şems-i Tebrîz hamuş kün ki tuiyî sırr-ı Hudâ,
Enver ü efdalü in şem'-i şemistân edebest.*

«Ey Şems-i Tebrîzî; sen sırr-ı İlâhîsin, sus. Dünyâ gecesini aydınlatacak ışıkların en parlağı edebdir.»

Hazret-i Mevlânâ, evvelce Hâmûş mahlâsını (*nam, lakab*) kullanırdı. Şems-i Tebrîzî ile görüştüğden sonra, ona kemâl-i muhabbetinden, şiirlerinde *Şems* mahlâsını kullandı. Külliyyât-ı Şems-i Tebrîzî denilen, muazzam ve hacimli dîvân; Şems-i Tebrîz'in değil, Hazret-i Mevlânâ'nındır.

Yine Hazret-i Mevlânâ, Mesnevî'sinin diğer bir yerinde edebi: (Zâhirî) ve (Bâtinî) diye ikiye ayırıyor. Ehl-i zâhire karşı, edeb-i zâhirînin; ehl-i bâtin huzûrunda da edeb-i bâtinînin muhâfazası lüzûmundan bahsediyor ve: «Ehl-i sûret indinde edeb, zevâhiri (*görünen*) muzâfazadan ibâretdür. Çünkü Allah, onlardan gizli şeyleri saklar. Gönül sâhibleri, yânî ârifler nezdindeki edeb ise, bâtinî hıfzıdır. (*koruma*) Zîrâ onlar, kalbdeki sırları keşfederler.» diyor.

Hazret-i Mevlânâ, Allah'dan dâimâ edebe muvaffak kılmasını temenni etmek lâzım geldiğini söyledikten sonra, edepsizliğin vehâmeti ve zararı bahsine geçip buyuruyor ki :

80

« Ededsizin zararı, yalnız kendisine dokunmaz; belki bütün âfâka ateş vermiş olur. »

“Bir de öyle bir fitneden sakının ki, o içinizden yalnız zâlimlere münhasır kalmaz, (umumî belâlar hâlini alır). Bilmiş olun ki Allâh azabı çetin olandır” (Sûre-i Enfâl: 25) buyrulmuştur.

Bir orman tutuşunca içerisinde ne yaş ağaç kalır, ne de kuru, hepsi yanar. Bunun gibi, Allah bir kavme, bir millete belâ gönderince, o belâ zâlimleri de mahveder, mazlûmları da! Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de: *“Bir de zulmedenlere meyletmeyin.*

Sonra size ateş çarpar” (Sûre-i Hud: 113) buyrulmuştur.

Demek ki bir edepisizin zararı, ufukları kaplayacak kadar yaygınmiş!

Hazreti Mevlâna, bu hakikati, tarihî bir misal ile ispat için diyor ki:

81

« Zahmet ve baş ağrısı olmaksızın; alım-satım yorgunluğu bulunmasızın gökden sofrayı iniyordu.»

“Onları üstlerindeki bulutla gölgelendirdik; onlara kudret helvası ile bildircin indirdik. Size rızık olarak verdiğimiz en temiz ve güzellerinden yiyin (dedik).” (Sûre-i A'râf: 160) Âyet-i Kerîmesiyle beyan buyrulan kerem-i ilâhîye işârettir.

Mâlûm ya, Hazreti Mûsâ, Beni İsrâil'i Mısır'dan çıkarmış, Şap denizinden selâmetle Sîna tarafına geçirmişti. Oralarda ise, çok mîktarda bildircin kuşu, bir de ağaçlar ve çalılar üstünde “Menn” denilen kudret helvası bulunuyordu. Yahûdîler, bunları avlamak ve toplamak sûretiyle geçiniyorlar, tuzlusuyla, tatlısıyla karınlarını doyuruyorlardı.

82

« Mûsa'nın kavmi arasında bir kaç edepsiz; hani sarımsak, hani mercimek? Diye diye edepsizce söylendiler. »

83

« Semâdan gelen sofrayı ve ekmeği, kesildi. Bildircin kuşuyla kudret helvası bulunmaz oldu. Bize zirâat, çapa ve orak meşakkati kaldı.»

Bu iki beyit ile yine Sûre-i Bakara'daki: *“Hani siz: Ey Mûsa! Bir çeşit yemeğe (Kudret helvasıyla bildircin etine), mümkün değil dayanamayız. O halde bizim için Rabbine dua et de, yerin bitirdiği şeylerden sebze, acur, sarımsak, mercimek ve soğan çıkarırsın demiştiniz (Mûsa da): O hayırlı olanı şu daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? (Öyle ise) bir şehre inin, çünkü (orada) size istediğiniz (sebzeler) var, demişti” (Sûre-i Bekara: 61) Âyet-i kerîmesine telmîh ediliyor.*

Evet. Yahûdiler -semâvî bir sofrayı demek olan- bildircin ve kudret helvasıyla zahmetsizce ve mükemmel sûrette karınlarını doyurup dururken, içlerinden bir kaçının salatalık isteriz, sarımsak isteriz diye edepsizliğe kalkışmaları üzerine, o kerem sofrası kesildi. Birkaç edepisizin arsızlığı diğerlerinin de kısmetine mânî oldu.

84

« Tekrar Hazret-i İsa şefâat edince Allah, sofrayı ve tabak içinde ganîmet gönderdi.»
Bu beyit ile de: *“Meryem oğlu İsa, dedi ki: Ey bizim Rabbimiz olan Allah! Bize gökten bir sofrayı indir ki evvelimize de, âhirimize de bayram olsun ve senden bir âyet*

(mucize) olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızık verenlerin en hayırlısıdır” (Sûre-i Mâide : 114) Âyetini ima ediyor.

İsa Aleyhisselâm'ın duâsı üzerine, mûcize olarak gökden bir sofraya geldi. Lâkin ondan bir şey alıp saklamaları men edilmişti.

85

«Küstahlar tekrar edepsizlik ettiler. Yasak hilâfına çıkın çıkın yeyinti alıp saklamaya başladılar. »

86

«Hazret-i İsa onlara yalvarırcasına dedi ki : bu sofraya dâimîdir. Arz üzerinden eksilmeyecektir. »

87

«Büyük bir zâtin sofrasında bulunub da doyumlayacak diye sû'-i zanna düşmek ve hırs ve tama gösterip aç gözlülük etmek, küfrân-ı nî'met olur. »

Evet. Kerîm ve ganî bir kimsenin misâfiri olup da, doyumlayacak yâhud akşama, ertesi güne sofraya çıkmayacak endîşesine düşmek, o endîşe ile birkaç lokma fazla göçürmek için çiğnemedi yutmaya kalkışmak yâhud birazdan acıkırsam yerim diye sofradan öteberi kaldırmak, münâsebetsizlikte bulunmak olur.

Allah, Ekrem-ül Ekremî'nin. İhsan sofrası, mahlûkata açıktır. Şeyh Sadî'nin dediği gibi: “Yer yüzü, Allâh'ın umûmi bir sofrasıdır. Hem de o sofrada dost, düşman ayırt etmez.”

Böyle bir Rabb-i Ekrem'in, İsa gibi bir nebiyy-i â'zama mucize olarak gönderdiği semâvî bir sofraya oturup da, onun yetişmeyeceğinden yâhud kesileceğinden endîşeye düşmek, elbette ve elbette edepsizliğin katmerlisi olmak îcâbeder.

88

«O dilenci suratlı, görmemiş adamların hırsı yüzünden, kendilerine, o ilâhi Rahmet kapısı kapandı. »

Küfrân-ı nîmet küstahlığına cür'et eyliyen birkaç edepsizin uğursuzluğu, başkalarına da te'sîr etdi. Onları da nâmet-i Rabbâniyeyi tatmak saâdetinden mahrum bıraktı.

Hazret-i Pir, yine bu bahsi genişletmek için bir Hadîs-i Şerifin meâline telmihan buyuruyor ki:

89

«Zekât verilmediği içindir ki: bulut gelib yağmur yağdırmaz. Zinâdan da etrafta vebâ zuhûr eder. »

Hadâs-i Şerîfte: “Beş cürme mukaabil, beş cezâ vardır:

- * Bir kavim ahdini bozarsa, Allah onlara düşmanlarını musallât eder.
- * Allâh’ın emrileri hilâfına hüküm verirlerse, aralarında fakr-u zarûret yayılır.
- * İçlerinde fuhuş yayılırsa, ölüm de çoğalır.
- * Kileyi, terâziyi eksik ölçer ve eksik tartarlarsa, memleketlerinde bitki bitmez; kıtlığa uğrarlar.
- * Zekât veremeyecek olurlarsa, beldelerine yağmur yağmaz.” buyrulmuştur.

Yine bir Hadis-i Şerîfte, meâlen:

“Yağmurun yağmadığını görünce, insanların zekât vermediklerini; Allâh’ın da hazîne-i ilâhiyesindeki rahmeti göndermediğini anlayınız. Kezâ vebâ gibi bulaşıcı hastalıkların yayıldığını görünce, zinâ rezâletinin meydanı aldığını bilmiş olunuz” buyrulmuştur.

90

«Zulmetden gamdan, kederden sana her ne ârız olursa, onun sebebi kayıdsızlık ve küstahlıktır. »

İnsanın bâzen nûrâniyeti, zulmâniyete; kalbî safası, gam ve kedere tahavvül eder. Diğer tâbirle, kalbinde sebepsiz bir sıkıntı peydâ olur; insanı mânevî bir sıkıntı kaplar. İşte o hâl Allâh’ın yasaklarından kaçınılmamış, kötülüklerden birinin irtikâp edilmiş olmasından husûle gelir ki, o hâle vicdan azâbı denilir. Böyle bir hâle uğrayan kimsenin hemen sıdk-u ihlâs ile günahlarına tevbe etmesi lâzım gelir. Nitekim Mesnevî’nin diğer bir yerinde:

“Kendinden gam hisseyleyince hemen istiğfar et. Gam, emr-i ilâhî ile müessir olur” denilmiştir.

Bundan başka, bir kimsenin ilâhî emir ve yasaklara karşı kayıdsızlık göstermesi kabâhati, nefsine de münhasır kalmaz. Nitekim:

91

«Dost yolunda kayıdsızlık eden, başkalarının da yolunu vurmuş olur. Öyle bir şahıs merd değil nâmerddir. »

Evet... Bir kimsenin ilâhî emir ve yasakları mühimsememesi başkaları için kötü örnek teşkil eder. Husûsiyle o kimse, hoca ise talebesinin; şeyh ise, dervişlerinin; âmir ise, maiyetindeki me’murların âile reîsi ise, ev halkının yol kesicisi olur. İnsanın tabîatında taklît hassası vardır. Hem de en ziyâde büyük tanınmış olanları taklît etmek ister. Bunun için reis olanların, şef olanların maiyetlerini ve kendilerine tâbî olanları düşünmesi, onların taklîde yeltenecekleri hareketlerini islâmî esaslara tatbik etmesi lâzım gelir. Aksi halde hem sapık, hem de sapıtılmış olur.

92

«Felek; edebi dolayisiyle, nurlu melek de, yine edebi yüzünden mâsum ve temiz olmuştur. »

Cenâb-ı Hakk; feleği de, meleği de, sâir mahlûkaatı da yaratmış; onların devâmı ve bekaası için de, ilâhî bir nizam koymuştur. İnsandan başka hiçbir mahlûk, o nizam hâricine çıkmak ve Allâh'ın emrine karşı koymak edepsizliğinde bulunmamıştır. Binâenaleyh, emre itâat ve edebe riâyet; felekleri nurlu, melekleri temiz bir hâle getirmiş ve melekler hakkında: “Allâh'ın kendilerine olan emirlerine isyân etmezler” medhi sâdîr olmuştur. (Sûre-i Tahrîm : 6)

93

«Güneşin tutulması, küstahlık netîcesidir. Azâzîl, yânî, şeytanın rahmet-i ilâhiye kapısından kovulması da edepsizce olan cür'etindedir. »

Buradaki küstahlık, güneşten ziyade insanlarda, hususiyle onu mabut tanıyıp doğarken, zevale gelirken ve batarken yerlere kapanıp secde eyleyen insanlarda olsa gerektir. Güneşin tutulması da, ona tapanlara, “Mabut diye tapıtığınız güneşi görüyor musunuz? Ay küresinin araya girmesi, sizi onun ziyasından mahrum etti. Onu da, sizin nazarinizde sönük bıraktı” mealinde manevi bir ihtar olmalıdır.

Bazı şarihler:

Bed zi güstahti kûsuf-i afitab

mısrasına “Güneşin parlaklığına güvenmesi ve kendisini beğenmesi küstahlığından tutulur da, bir müddet ziyasından mahrum kalır.” diye mana vermişlerse de, uzak bir tevcih yapmışlardır sanırım. Çünkü güneş tutulmasının fennî sebebi malumdur. Ayın, güneş ile dünya arasına girmesinden olur. Kûsuf esnasında, güneşin ziyası sönmez; ayın mani olmasıyla o ziya, ya kısmen, ya tamamen dünyaya vasil olmaz.

Azazil'in merdudiyetine gelince... Melekler, Halifetullah olan Adem Aleyhisselama, aldıkları emre uyararak, secde ettikleri hâlde, şeytan kibir ve gururundan secde etmemiş, taraf-ı ilahîden sebebi sorulunca da: “Beni ateşten, onu topraktan yarattın. Şu halde ben ondan hayırlıyım” diye bir mantık kıyası yapmıştı. İlahî emre karşı ilk defa kıyas yapanın şeytan olduğunu Hazreti Mevlâna beyan eder.

Şeytan, bu cevabından sonra:

“Ya Rabbi! Beni azdırışın Hakkı için” (Sure Hicr: 39) diyerek sapıtma fiilini Allah'a isnat etmek küstahlığında bulunmuştu. İşte o itaatsizlik ve o küstahlık, kendisinin ebedi reddedilmiş ve lanetlenmiş olmasını icap etti.

Devam edecek

Mesnevî'den hikâyeler

Odunculuk Yapan Derviş

» Prof. Dr. Mehmet Demirci

Geçmiş zamanlarda yaşamış yoksul dervişin biri şu ilgi çekici hikâyeyi anlatır:

"Rüyamda Hızır aleyhisselamın dostu olan erenleri gördüm. Helâl olan ve hiç vebâli, sorumluluğu bulunmayan rızki, yiyeceği nerede bulayım? diye sordum.

Birileri elimden tutup beni dağlara ormanlara götürdü, ormanlardaki meyveleri silkelediler:

-Bunları istediğin kadar yiyebilirsin, bunlar mânen tertemiz ve zahmetsizce elde ettiğin, helâl şeylerdir, dediler.

Onları yedim içim açıldı, sözlerimde öylesine güzellikler ve feyizler tecellî etti ki, dediklerim herkesi hayran bıraktı. Bunun üzerine şöyle duâ ettim:

"Rabbim bana halktan gizli özel bir ihstanda bulun," dedim. Bunun üzerine söz söyleyemez bir hale geldim. Fakat öylesine hoş bir gönüle sâhip oldum ki anlatılması mümkün değil. İç dünyam alabildiğine zenginleşti. Kendi kendime: "Cennette bundan başka bir zevk olmasa bile buna razıyım," dedim.

Bir gün şehre inmem gerekti. Ağaçtan topladığım birkaç meyveyi cübbemin cebine

koydum, şehre doğru yürüdüm. Yolda odunculuk yapan derviş kılıklı birini gördüm. Bir yığın odunu yüklenmiş ormandan geliyordu:

"Mâdemki, ben böyle kolay bir rızka eriştim, şunlardan bir kaç tanesini de bu zavallı dervişe vereyim o da bu sıkıntıdan kurtulsun" diye düşündüm. O derviş benim yanıma yaklaştı sanki düşüncemi okumuştur. Sırtındaki odun demetini önüme indirdi, dervişin heybetinden titremeye başladım. Şöyle dediğini işittim:

-Yarabbi duâları kabul olan has kulların hürmetine bu odun yığınını altına çevir!

Bir anda odunlar altına dönüştü. Bunu görünce kendimden geçtim. Bir hayli zaman baygın kalmışım. Uyandıktan sonra o derviş bu sefer de:

-Yarabbi ulu kulların yüzü suyu hürmetine bu odunları eski haline getir! deyip duâ etti ve o sâniye odunlar eski haline geldi. Derviş de odunları yüklenip şehre daldı. Peşinden gitmek istedim fakat cesâret edemedim.

(Mesnevî, c. IV, beyit: 678 vd)

Açıklama

Hikâyemizde Hızır'ın dostlarından söz edilir. Hızır'ın adı Kur'an'da geçmez. Fakat Kehf suresinde Hz. Mûsa ile arkadaşlık edip bir takım olağan üstü hadiselere karışan kimsenin Hızır aleyhisselâm olduğu kabul edilir. Allah ona kendi nezdinden özel bir ilim, ilm-i ledün vermiştir. (Kehf,18/65) İlâhî vahiy ve ilham bilgisine sâhip olduğundan, kıssada Hz. Mûsa'dan üstün bir mânevî konumda görülür.

Halk inançlarına göre Hızır ve onun dostları, darda kalmış olanlara yardım eder, sıkıntıya düşenleri ferahlatır.

Hikâyemizin kahramanı da böyle bir mânevî desteğe mazhar olur.

Kolay ve helâl geçim yolu arayan birinin dağlarda kendi kendine yetişmiş, sâhipsiz yabani meyvelerle beslenmesi söz konusu ediliyor. Karın doyurmak için bunlar elbette yenebilir. Ağaçlara zarar vermeden bu tür yabani meyvelerden herkes faydalanabilir.

Hikâyemizdeki kimse, biraz kısa görüşlü olmakla berâber, son derece saf ve iyi niyetli birisidir. Kendi

dar dünyası içinde bir takım güzelliklerin peşindedir. Hem kolay hem de saf helâl yiyecek aramaktadır. Böylece yolu ormana düşmüştür. Ona bu iyi niyeti ve temiz kalbi dolayısıyla, ödül olarak bir iç ferahlığı ve gönül aydınlığı bağışlanmış olabilir. Kudsî hadiste Yüce Allah şöyle buyurur: *“Bana bir karış yaklaşıp bana ben bir arşın yaklaşırım, yürüyerek gelene koşarak gelirim.”*

Saf adam o kadar iyi niyetli ki karşılaştığı bir oduncunun da aynı imkândan faydalanmasını ister.

Buraya kadar düz bir anlayışla karşı karşıyayız. Bundan sonrası ise daha ideal ve daha değerli olan bir durumu simgeler. Saf adamın karşılaştığı oduncu sıradan birisi değilmiş. O pejmürde görüntüsüne rağmen, mânevî bakımdan kendisinden kat kat üstünmüş. Gerçekten böyle kimseler olabilir. Sevgili Peygamberimizin şöyle bir hadisi vardır: *“Nice dağınık saçlı, toz toprak içinde basit giyimli kimseler vardır ki, kendilerine ilgi gösterilmez; fakat bir konuda yemin etseler Allah onu gerçekleştirir.”* (Tirmizi, menakıb, 55)

İşte oduncunun en azından böyle birisi olduğu anlaşılıyor. O bu durumundan haberdirdir, ama elinin emeğiyle geçinmeyi tercih etmiştir. Odunların altına dönüşmesi bir kerâmettir. Ama o bundan istifâdeyi düşünmez. Kerâmet Allah’ın kendine yakın kullarına bir takım olağan üstü imkânlar sunması demektir. Birçok örneğine rastlarız.

Hikâyemizin asıl konusu, olağan üstülükler peşinde olmamak gerektiğidir. Esas mesaj sünnetullah dâiresinde, tabiî hayatı yaşamaktır. Ne kadar zor olursa olsun, çalışıp çabalamak, elinin emeği, alınının teri, beyninin

gücüsüyle rızkını temin etmektir. Hikâyemizde zahmetsizce karın doyurup, üstelik saf ve iyi niyeti sayesinde mânevî ikramlara sâhip olan kimseden, kan ter içinde odunculuk yapan bir kimsenin mânen daha üstün olabileceğini görüyoruz.

Hadîs-i şerifte şöyle buyrulur: *“Allah’a yemin ederim ki, sizden birinizin bir ip alıp sırtında odun taşımaması; verilsin veya verilmesin, bir kimseye gidip bir şey istemesinden daha hayırlıdır.”* (Buhari, zekat, 50)

Dînimizde çalışmak, üretimde bulunmak önemlidir. Halka hizmet Hakka hizmetir.

“Külle yevmin hüve fi şe’n” (Allah her an bir iştedir). (Rahman,55/29)

O’nun tecellîleri sonsuzdur ve hiçbirisi ötekinin aynı değildir. Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanmak bizim görevlerimizdendir. Çalışma konusunda da kul seviyesinde O’na benzemeye gayret etmeliyiz.

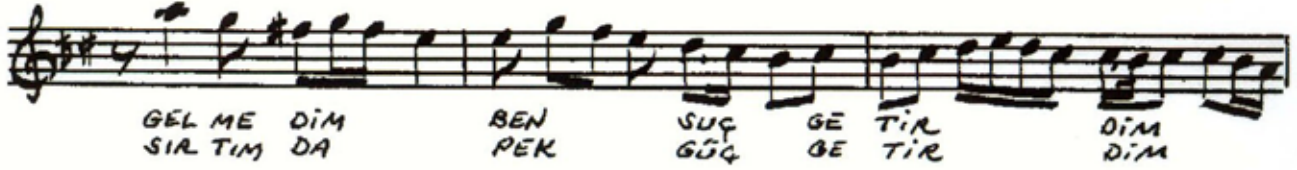
Kültür tâarihimizde görüyoruz ki gönül erleri, bir yandan mânevî gelişmelerini gerçekleştirirken, bunun bir parçası olarak bir yandan da bir işle, bir zenaatla uğraşmışlardır. Büyük pirlar, işsiz güçsüz aylak takımını öğrenci olarak kabul etmemişlerdir.

Mevlâna’dan sonra teşkilatlanan Mevlevîlik’te eğitim aracı olan “çile” bin bir gün sürerdi. Bu sırada aday hem tasavvuf eğitimi görürdü hem de yeteneğine göre mûsikî, hattatlık, ciltçilik ve benzeri işlerden birini veya bir kaçını öğrenir ve icra ederdi.

Usulü. Düğsek

HICAZ İLÂHİ
204

BESTE = KÂNİ KARACA
GÜLTE = TÂHİR'ÜL MEVLEVİ

Vakıf'da Kâni Karaca'nın kendi okuduğu
Kasetten 21.5.1993 İsmail Karal

Eli boş gidilmez gidilen yere
Boş gelmedim ya Rab ben suç getirdim
Dağlar çekemezken o ağır yükü
İki kat sırtımla çok güç getirdim

Ankaravî Dede'den hadislerle
Tasavvuf ve Mevlevî erkânı

İnsanları Ayıplamanın Yanlışlığı

Tercüme: "Sizden biriniz din kardeşinin gözündeki çeri çöpü görüp, kendi gözündeki direği unutmur." **1**

Şerh: "Sizden biriniz kardeşinin gözünde olan çöpü görür ama kendi gözündeki direği görmez." Yani başkasının zatında olan en düşük seviyedeki ayıbı görür, ama kendi zatındaki çokça ayıbı ve büyük günahı görmez. Tezkiretü'l-evliyâ'da bu anlamda bir rivayet aktarılır:

Hatem-i Asam, zengin bir alimin yanında abdest aldı. Azalarını iyicene yıkamak için dört kez yıkadı. O alim "bu, suyun israf edilmesidir ve israf haramdır" deyince, Hatem "benim bu birazcık israfımı görüyorsun, ancak senin birkaç evin, hizmetkârların var, çok sayıda mal mülk toplamışsın, her gün türlü türlü yemekler yiyorsun. Bunca israfını görmemen, kendi kusurlarına bakmaman şaşılacak şey doğrusu" dedi. **2**

Nitekim Hz. Mevlana (k.s.) Mesnevî-i şerif 'in yedinci defterinde bu konuyla ilgili olarak buyururlar. Mesnevi:

Hâce kusurumu iki gözle görür
Kişi kendi ayıbını pek görmez.
Senin arka mahrem yerin açık
Ancak bana baldırını namahreme karşı ört diyorsun.

Saadet, kendi ayıbını görmekle meşgul olup, insanların ayıbını görmezlikten gelenidir. Nitekim Hazret-i Nebiyy-i Mükerrerem, "İnsanların ayıplarını bırakıp, kendi ayıplarıyla uğraşana ve erdemli konuşana müjdelers olsun" **3** buyurmuştur. Mesnevi:

Ne mutlu o kişiye ki kendi ayıbını görür. Kim birisinin ayıbını görürse, o alınır, o ayıbı kendisinde bulur.**4**

Tanrı bir kimsenin ayıbını örtmek isterse, o kimse ayıplı kimsenin ayıbı hakkında ses çıkaramaz olur. **5**

Tanrı bir kimsenin perdesini yırtmak isterse onu, temiz kişileri ta'n etmeğe meylettirir. **6**

Halk kendisinden gafildir babam, gafil. Onun için birbirlerinin kusurunu görürler.**7**

Hz. Peygamber'in, "Başkasının ayıbını dile getirmeyi istediğinde, kendi ayıbını dile getir" **8** hadisinin anlamınca, bir kimsenin, başkasının ayıbını zikretmek üzereyken, kendi ayıplarını ve günahlarını zikretmesi, zorunlu olarak başkasının ayıbını zikretmesine engel olur. Hz. Hakk'ın hayr murad ettiği kul, kendi ayıplarını gören ve dünyayı terk edebildir. Nitekim Aleyhi's-salâtü ve's-selâm, "Allah bir kulunun bir iyiliğini isterse, onu dünyada zahid kılar ve ona ayıplarını gösterir" **9** buyurmuştur.

Bir çok insan kendisi pür ayıp iken bir miktar dedikodu ilmini tahsil etmekle o ilim onun ayıbını örtmüştür. Nice kuyruksuz hayvan ve baştan ayağa akrep olan kimselerin nefisleri, pür günaha batmış iken bu kimselerin kazandıkları bir miktar meta ve mal, onların günah ve

kabahatlerini güya örtmüştür. Bu konuda Peygamber Efendimiz, "İlim ve mal her ayıbı örter. Cehalet ve fakirlik ise her ayıbı açığa çıkarır" **10** buyurmuştur. Mesnevi:

Zengin, kulağına kadar ayıp içine dalmıştır; fakat mal vardır ve mal ayıbını örter.**11**

Tamahkâr tamahı yüzünden zengin ayıbını görmez. Tamahkâr bütün gönülleri kaplar. **12**

Mal ve para, başta külâh gibidir. Külâha sığman keldir.**13**

Yoksul, halis altın gibi sevilsen, yine kumaşı, dükkana yol bulamaz, sözünü kimse dinlemez.**14**

1 İbnü'l-Mübârek, Kitâbü'z-Zühd, s. 70, 508; Buhârî, el-Edebü'l-müfred, I, 207; İbn Hibbân, XIII, 73; Ebû Nu'aym, Hilyetü'l-evliyâ, IV, 99; Münâvî, Feyzü'l-kadîr, VI, 456, 457; Adûm, Kegfu'l-hafâ', I, 351, II, 525.

2 Ferîdüddin Attar, Tezkiretü'l-evliya, 328.

3 Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I, 358; Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, VII, 35; Ebû Nu'aym, Hilyetü'l-evliyâ, III, 203; Münâvî, Feyzü'l-kadîr, IV, 278, 281.

4 Mevlana, Mesnevi, II, 232.

5 Mevlana, Mesnevi, I, 65.

6 Mevlana, Mesnevi, I, 65.

7 Mevlana, Mesnevi, II, 67.

8 Ebû Nu'aym, Hilyetü'l-evliyâ, IX, 292; Münâvî, Feyzü'l-kadîr, I, 272; Aclûnî, Keş'u'l-hqfâ\\, 81.

9 İbn Ebû Şeybe, el-Musanef, VII, 193; Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, VII, 347; Deylemî, el-Firdevs, I, 242; İbn Hacer, Fethu'l-bârî, II, 337.

10 Deylemî, el-Firdevs, III, 71 Münâvî, Feyzü'l-kadîr, IV, 391.

11 Mevlana, Mesnevi, I, 188.

12 Mevlana, Mesnevi, I, 189.

13 Mevlana, Mesnevi, I, 188.

14 Mevlana, Mesnevi, I, 189.

Gelibolu Mevlevîhânesi

» Yrd. Doç. Dr. Gülgün Yazıcı

ÇOMÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü Öğretim Üyesi.

Mevlevîlik, büyük düşünür, mutasavvıf ve şair Hz. Mevlânâ'nın fikirleri doğrultusunda Anadolu topraklarında şekillenen ve Türk toplumunu derinden etkileyen bir tarikattir. Hz. Mevlânâ'nın düşüncelerinin şiirle, musikiyle, sanatla yoğrularak geliştiği Mevlevîhaneler ise geniş Osmanlı coğrafyasının her köşesinde yüzyıllardır Türk kültürünün en önemli merkezleri olmuşlardır.

Mevlevî kültüründe Mevlevîhaneler iki kısımda değerlendirilir: İçlerinde çile çıkarılan, derviş yetiştirilen tam teşekküllü Mevlevî âsitâneleri ve sadece buldukları yerlerde Mevlevîliğin temsilciliğini yapan Mevlevî zaviyeleri. "Âsitâne-i aliyye" denen Konya'daki Mevlânâ Dergâhından başka Osmanlı Devletinde 4'ü İstanbul'da olmak üzere 13 âsitâne kurulmuştur:

Bursa, Eskişehir, Gelibolu, Halep, Karahisar, Kütahya, Manisa, Mısır Mevlevîhâneleri ile İstanbul'da Galata, Yenikapı, Beşiktaş / Bahariye, Kasımpaşa Mevlevîhaneleri, Mevlevîlik tarikatının önemli merkezleri olan bu âsitânelerden başka Osmanlı Devleti coğrafyasının Anadolu'dan Balkanlara, Arap topraklarına kadar hemen her köşesinde Mevlevî zaviyeleri kurulmuş ve bunlar en uzak köşelerde Türk kültürünü temsil eden merkezler olmuşlardır. Mevlevî zaviyeleri, içlerinde çile çıkarılmayan dolayısıyla derviş yetiştirilmeyen, fakat sema meşk edip ney üfleyen, âyin okuyan Mevlevî dervişlerinin bulunduğu ve Mevlevîlik kültürünün yaşatıldığı dergâhlardır, toplam sayıları 117'dir.

Mevlevîhaneler arasında en geniş araziye ve semahaneye sahip âsitâne olmak bakımından önemli bir yere sahip bulunan Gelibolu Mevlevîhanesi, mimari yapısı ve tarih içinde yetiştirdiği âlim, şair, hattat ve musikişinaslarla bütün âsitâneler içinde istisnâî bir konuma ulaşmıştır.

17. yüzyılda Gelibolu'nun Hamzakoy mevkiinde kurulmuş olan ve Ağazâde Dergâhı adıyla da anılan Gelibolu Mevlevîhanesi'nden bize ilk bahseden Evliya Çelebi'dir. Evliya Çelebi, Gelibolu'da pek çok derviş tekkesinin varlığını haber verdikten sonra hepsinin içinde en mamur ve süslüsünün Celaleddin-i Rûmî Âsitâne tekkesi olduğunu ve Anadolu'da bir benzerinin bulunmadığını söyler. Evliya Çelebi'ye göre bu dönemde Gelibolu Mevlevîhanesi, yetmiş seksen derviş hücre, mutfak, kiler ve semahanedan oluşmaktadır .

Sultan III. Mustafa döneminde Mevlevîhanenin tamiri için hazırlanan keşif raporuna göre ise semahanenin bir yanında kadın mahfeli, divanhane, ocaklı köşk, diğer yanında, cephesi abdest musluklu altı derviş hücreyle şeyhe mahsus sofalı iki oda, kütüphane ve divanhane yer almaktadır .

Mevlevîhane'nin son dönemleri hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayan bir başka kaynak, Münevver Ayaşlı'nın "Pertev Bey" isimli romanıdır. Romanda "bağlar bahçeler içinde meşhur ve muazzam Gelibolu Mevlevîhanesi" olarak kendisinden bahsedilen Mevlevîhane için şu tasvir yapılır:

"Burası kapalı, fakat daha bozulmamış, harem dairesi, matbah dairesi, derviş hücreleri, bağı, bahçesi hepsi duruyordu ve bunların ortasında muazzam bir malikâne gibi asil Mevlevîhane..."

Ayaşlı'nın asil Mevlevîhane olarak ifade ettiği, semahane binası olmalıdır. Mevlevîhane'nin 20. yüzyıl başlarında çekilen bir fotoğrafının bulunduğu kartpostal da bu yazılan satırları doğrular mahiyettedir. Bu kartpostalda çatısındaki Mevlevî sikkeli alemiyle semahane binası, bugüne ulaşmayan üçgen alınlığı ve ihata duvarı ile birlikte batıdaki taç kapı, mescidin minaresi, hâmuşân ve diğer yapılar açıkça görülmektedir.

En geniş haliyle semahane, türbe, çilehane, mescit, harem dairesi, selamlık dairesi, derviş hücreleri, matbah, meydan-ı şerif, hâmuşân olmak üzere 10 bölümden oluşan Mevlevîhaneler, çoğunlukla geniş bir bahçe içinde kurulmuş olup bu bahçenin ortasında semahane binası ve semahaneye yakın bir yerde mescit yer alır.

33.000 m²lik bir alan üzerine kurulan , bütün bu unsurlara fazlasıyla sahip olan Gelibolu Mevlevîhanesi külliyesinden bu güne ulaşabilenler ise Hamzakoy'daki askeri alan içinde kalan semahane-türbe binası ile iki taç kapı, bir de ihata duvarının köşesinde yer alan ve bugün malzeme deposu olarak kullanılan bir taş binadan ibarettir. Varlığını kaynaklardan öğrendiğimiz Mevlevîhane kütüphanesinde bulunan 483 adet kitabın listesi, Burhaneddin Dede tarafından düzenlenerek Konya Mevlânâ Dergâhına gönderilmiştir, ancak kitapların akıbeti meçhuldür. Kitapların yanı sıra demirbaş eşya arasında sayılan 4 avize, 2 piring şamdan, Ağazâde'nin iplikten mamul kemeri, Kadir geceleri ziyaret edilen lihye-i saadetin de ne olduğu bilinmemektedir . Yıkılan mescitle diğer müstemilatın yerine ise askeri hastane ve hizmet binaları inşa edilmiştir.

İki ayrı kubbe altında yer alan semahane ile türbe bölümleri içten ahşap korkulukla ayrılmış olup, kuzeyde semahane giriş kapısı, güneyde ise türbe kapısı olmak üzere iki kapısı mevcuttur. Semahane kısmının kubbesinde hemen hemen bütün Mevlevîhanelerde bulunan Mevlânâ'nın semaa dair "Dânî semâ çi büved" (sema nedir bilir misin?) diye başlayan Farsça gazeli ta'lik hatla yazılmıştır.

Türbe bölümünde Mevlevîhanenin ilk şeyhi Ağazâde Mehmed Dede'nin mezarı bulunmaktadır. Güney duvarında 7.74 m. yüksekliğinde büyük bir mihrap ve dışarıdan çift kollu iki beyzî merdivenle çıkılan asma mahfili bulunan semahane, en büyük semahane olma özelliğine sahiptir

Mevlevîhanenin kurucusu ve aynı zamanda ilk şeyhi Ağazâde Mehmed Dede'dir. Yeniçeri ağalarından Hasan Ağa'nın oğlu olan ve bu sebeple Ağazâde lakabıyla anılan Mehmed Dede, iyi bir tahsil görerek aklî ve naklî ilimlerde ilerledikten sonra tarikat yoluna girmiş, genç yaşında gördüğü bir rüya üzerine 1019 / 1610-11 yılında bütün malını kardeşi Asaf Ağa'ya bağışlayarak Konya Mevlânâ Dergâhında Bostan Çelebi'nin dervîşi olmuştur. Uzun süre burada hizmet ettikten sonra 1024 / 1615-16 yılında kendisine garip bir hal gelerek şeyhinin izniyle hacca gidip Mekke, Medine ve Kudüs'ü ziyaret eden, Kudüs, Mescid-i Aksâ ve Hacer-i Mualla'da bir süre inzivaya çekilen Ağazâde, deniz korsanlarınınca esir alındığı maceralı bir Malta seyahatinin ardından Gelibolu'ya dönmüştür.

Gelibolu'ya dönüşünde büyük bir ilgiyle karşılanan Mehmed Dede'yi herkes kendi evinde misafir etmek istemiş, o da bazılarını memnun bazılarını mahzun etmemek üzere ve herkesi memnun etmek mümkün olmadığı için Ahi'd-devle zaviyesine yerleşmiştir. Bazı kaynaklara göre Ağazâde, evinde Mesnevi dersleri verip Mevlvî âyini icra eder, ancak bir süre sonra derse devam edenlerin sayısının artıp evin dar gelmesi üzerine dostlarından Abdürrahim bin Muhammed Ağa tarafından şehir dışında geniş bir tekke bina edilir. Bazı kaynaklara göre ise bu Mevlvî dergâhı, ihvanın ve Mevlvî âyinine müştak olanların sayısının artması üzerine kardeşi Asaf Ağa'nın iade ettiği malların yanı sıra pek çok ahbabının malen ve bedenen yardımıyla yapılmıştır. Burhaneddin Dede'nin anlattığına göre Ağa-zâde'nin Gelibolu'ya dönmemesinin ardından Solak-zâde Mehmed Ağa isimli bir hayır sahibi, mescidi bitişiğindeki iki odayı Ağazâde'ye tahsis etmiş, bundan sonra âyinler bu mescidde icra edilip kendisi de dervişleriyle birlikte odalarda kalmıştır. Değişik kaynaklarda farklı ve birbirleriyle çelişiyor gibi görünen bütün bu ifadeler Mevlvîhanenin yapılış aşamalarını anlatıyor olsa gerektir. Muhtemelen Ağazâde, önce evinde, sonra Ahi Devle Zaviyesi'nde,

ardından Solakzâde'nin mescidinde ders vermeye başlamış, tüm bunların yetmemesi üzerine de müstakil bir Mevlvîhane bina edilmiştir.

Kim tarafından ve ne şekilde yapıldığı konusu ihtilafli olan Mevlvîhanenin vakfiyesi ve inşa kitabesi bulunmadığı için yapım tarihi de tam olarak bilinmemektedir. Evliya Çelebi'nin Mevlvîhaneden "evkâfı kavî" bir tekke olarak bahsetmesi, Sahih Ahmed Dede'nin ise Mevlvîhane vakfiyesinin 1033/1624'de yazıldığını bildirmesine rağmen mevlvîhanenin bir vakıf eser olduğu konusunda elimizde belge yoktur. Söz konusu bu vakfiye, günümüze ulaşmadığı gibi 1033 yılının Mevlvîhanenin ilk kuruluş tarihi olması da mümkün değildir, çünkü Sefine'de anlatılanlara göre Mevlvîhanenin Ohrili Hüseyin Paşa'nın sadrazam olduğu 1030 /1621 tarihinden önce bina edilmiş olması gerekir .

Vakfiyesi ele geçmediği için vakıf eser olduğunu kesin bir şekilde söyleyemesek de kaynaklardaki ifadeler ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki kayıtlar, en azından Mevlvîhanenin masrafları için vakıflar kurulmuş ya da mevcut vakıflardan karşılanmış olduğunu göstermektedir.

Hemen hemen bütün kaynaklar, hem ilmî birikimi hem de manevî olgunluğu dolayısıyla Mevlvîhânenin kurucusu ve ilk şeyhi Ağazâde Mehmed Dede'den büyük bir takdir ve övgüyle bahsederler. Mevlvîlerin büyüklerinden, şeyhlerin âlimlerinden, şairlerin ariflerinden ve ariflerin kutbu kabul edilen Ağazâde'nin Arapça ile aklî ve naklî ilimlerdeki derinliği, Mesnevi'yi anlamak ve anlatmaktaki yetkinliği, ifade gücü ve sohbetlerinin halk ile dervişler üzerindeki etkisi, keşif ve keramet sahibi bir mürşid oluşu bu çerçevede en çok övgüye konu olan özellikleridir. Hatta o kadar cezbeli bir mürşiddir ki onun sohbetinde bir kez bulunanlar tamamıyla cezbesine kapıldıkları için şeyhliği zamanında halkın büyük bir çoğunluğu Mevlvî külâhı altına girmiştir.

Mevlevî âyini icra edilen büyük bir dergâh olmasına, hemen her dönemde pek çok dervişi ve gelen gideni bulunmasına rağmen bir vakfiyesinin/vakfının olmaması dolayısıyla Gelibolu Mevlevîhanesi'nin düzenli ve devamlı bir geliri yoktur. Başlangıçta Ağazâde'nin kardeşine devrettiği paralar ve Mevlevî muhiblerinin desteğiyle inşa edilen dergâh, stratejik önemi dolayısıyla devlet tarafından daima gözetilmiş, iâşe ve tamir masrafları zaman zaman devlet adamları ile padişahlar tarafından sağlanmıştır. Sultan III. Mustafa, Sultan III. Selim, Sultan Abdülmecid, Sultan II. Abdülhamid zamanında olmak üzere toplam 6 kez tamir edilen, bu tamirlerin çoğunda genişletilerek yenilenen Mevlevîhânenin tamir masrafları devlet hazinesinden karşılanmıştır.

Tamir masraflarının karşılanmasının yanı sıra padişahlar Mevlevîhaneye bazı arazilerin gelirlerini de tahsis etmişlerdir. Sultan IV. Mehmed zamanında Güreci karyesi, Sultan II. Mustafa zamanında Bayramderesi mezraası, Sultan Abdülmecid zamanında Câmhâs mukataası ile Çeltikçi tımarının gelir fazlaları, Mevlevîhane dervişlerinin yemek masrafına tahsis edilmiştir. Burhaneddin Dede'nin verdiği bilgiye göre bütün bu desteklerden dolayı adı geçen padişahların isimleri âyinler esnasında yâd edilmiştir .

Mevlevîhanenin tahminî kuruluş yılı olan 1620'den tekke ve zaviyelerin kapatıldığı 1925 yılına kadarki 300 yıllık süre zarfında Ağazâde Mehmed Dede'yle birlikte dergâhta toplam 18 şeyh posta oturmuştur:

Ağazâde Mehmed Dede
Sâbir Mehmed Pârsâ
Siyâhî Mustafa Dede
Kalender Mahmud Dede
Abdülkâdir Dede Efendi
Rahmetullah Dede Efendi
Mehmed Dede Efendi bin Rahmetullah Dede
Abülkerim Dede Efendi
(Bosnevî) Mehmed Dede Efendi
Şeyh Süleyman Efendi
Mustafa Dede Efendi bin Bosnevî Mehmed
Hüseyin (Bedreddin) Dede Efendi bin Mustafa Dede
Ali İzzet Dede Efendi bin Mustafa Dede
Hüseyin Azmî Dede bin Ali İzzet Dede
Ali Efendi bin Hüseyin Azmî Dede
Mehmed Hüsâmeddin Dede Efendi bin Ali İzzet Dede
Mustafa Dâniş Dede Efendi bin Hüsâmeddin Dede
Mehmed Burhâneddin Dede

Gelibolu Mevlevîhanesi, tıpkı diğer Mevlevîhaneler gibi kurulduğu 17. yüzyıldan itibaren kültür hayatımıza renk katacak pek çok önemli sanatkâr yetiştirmiştir.

Gelibolu Mevlevîhanesi 19. yüzyıl kültür ve sanat hayatında önemli bir yer sahibi olup, pek çok tanınmış şair, musikişinas ve hattatın yetişmesinde etkili olmuştur.

Mevlevîhanelerin çok yönlü birer sanat merkezi olmalarına paralel olarak buralardan yetişen Mevlevîler de çok yönlü birer sanatkâr olarak yetişmişlerdir; dolayısıyla bu sanatkârları şairler, musikişinaslar, hattatlar, müzehhipler olarak tasnif etmek mümkün görünmemektedir.

Gelibolu Mevlevîhanesi'nden yetişen sanatkârların başında Mevlevîhane'nin 5 şeyhi gelir. Ağazâde Mehmed Dede, şair; Sâbir Pârsâ, şair, münşi, hattat, musikişinas, bestekâr; Rahmetullah Dede şair; Hüseyin Azmî Dede, şair, musikişinas, neyzen, naathan, âyinhan; Mehmed Hüsameddin Dede musikişinas ve kudümzen olarak sanat ve kültür hayatının içinde olmuşlardır.

Bu sanatkâr şeyhlerin yanı sıra Neşâtî Dede, Ahmed Celaleddin Dede, Ali Ziya Dede, Neyzen Aziz Dede, Ahmed Çerkes Dede ve Mehmed Dede gibi Mevlevîhane'den şiiir ve musiki alanında pek çok başka sanatkâr da yetişmiştir.

Özellikle 19. yüzyıl kültür ve sanat hayatında önemli bir yere sahip olduğunu gördüğümüz Gelibolu Mevlevîhanesi, bu dönemde pek çok padişahın iltifatına mazhar olup defalarca tamir ve ziyaret edildiği gibi Mevlevîhaneden 19. yüzyılın en meşhur şair ve musikişinasları (neyzen, kudümzen, naathan ve âyinhan) yetişmiştir.

Oğlu Ahmed Celaleddin Dede'nin bildirdiğine göre Hüseyin Azmî Dede'nin şeyhliği zamanında Gelibolu Mevlevîhanesi kültür ve sanat açısından tarihinin en hareketli dönemini yaşamıştır. Bu dönemde İsmail Dede Efendi ile Sultan II. Mahmud, ayrıca Sultan Abdülmecid, Gelibolu'ya birkaç defa gelerek tekkede misafir olmuşlar, Mevlevî âyini icrasında bulunmuşlar ve Azmî Dede'ye birçok iltifatlar etmişlerdir. Yine Azmî Dede'nin şeyhliği döneminde 1260/1844 tarihinde Edirne'ye silaya giden Kahire Mevlevîhanesi şeyhi Mustafa Nakşî Dede, bu seyahati esnasında Gelibolu'ya da uğrayarak

bir süre Gelibolu Mevlevîhanesi'nde kalmış ve kısa bir zaman önce Mısır'da bestelediği, ilk olarak Kahire Mevlevîhanesi'nde okunan Şedaraban Mevlevî Âyini ikinci kez bu dergâhta dervişlere meşk etmiştir. Bu Mevlevî âyininin Kahire, Gelibolu ve İstanbul'da yayılmak suretiyle Türk musikisine kazandırılması, Hüseyin Azmî Dede ile oğlu Ahmed Celaleddin Dede sayesinde olmuştur.

Mevlevîhaneler, şiiir ve musiki dışında hat sanatının da hem geliştiği hem en güzel örneklerinin sergilendiği mekânlar olagelmışlerdir. Gelibolu Mevlevîhanesi de yetiştirdiği yegâne hattat Sâbir Pârsâ bir tarafa, günümüze ulaşan pek az bölümünde bile pek çok hat sanatı örneğini barındırmaktadır. Her iki taç kapısıyla, semahane ve türbe giriş kapılarında, mihrapta, semahane kubbe eteklerinde Hulusi Efendi, Ali Haydar gibi devrin usta hattatlarının yazdığı kitabeler, hat sanatının müstesna örnekleridir.

Mevlevîhane'nin tarih içindeki gelişim seyri sosyal, siyasi hadiseler ve tasavvufî hayatın tarihî seyri ile de paralellik arz etmektedir. 17. yüzyıl ortalarında zuhur eden Kadızâdeliler hareketi Gelibolu Mevlevîhanesi'ni de olumsuz etkilemiş; Ağazâde Mehmed Dede sataşmalara muhatap olduğu gibi, sema âyininin yasaklanması Sâbir Pârsâ'nın şeyhlikten ayrılması sonucunu doğurmuştur. 19. yüzyılda hem padişahların Mevlevîliğe ve Mevlevîlere gösterdiği teveccüh hem o dönem şeyhi Hüseyin Azmî Dede'nin kişisel dostluk ve gayretleriyle dergâh devrinin en parlak günlerini yaşarken yüzyılın sonlarına doğru tekkelerin kapatılmasını gerekli kılan tasavvufî hayattaki bozulmalar, dergâh şeyhlerinin resmî yazışmalara yansıyan zorbalıklarıyla söz konusu dergâhta da kendini göstermiştir. 1925 yılında tekkelerin kapatılmasını öngören kanunla kapatılan Mevlevîhane, savaş yıllarında cephanelik olarak kullanılması dolayısıyla günümüze kadar askerî alanda kalmıştır. 2005 yılında tamamlanan restorasyonun ardından dergâh, nihayet müze olarak hizmete açılmıştır.

Kudum-ü Şerif

» **Mehmet ÖZTORUN**

Kudum-ü şerif' ten önce ritim kavramından bahsetmekte fayda vardır.

RİTİM kavramı daha doğrusu ritim olgusu evrenin varoluşundan beri vardır. Ritim' den bahsederken;

- Tabiattaki ritim ki onun sahibi yüce ALLAH' tır.
- İnsanların ürettikleri...
- İnsan bedenindeki...
- Müzikteki...

Ritim olgularını değerlendirmek gerekir.

Tabiattaki ritim derken yaratanın evreni var derken, "OL" deyişinden itibaren başlar. Gezegenlerin, yıldızların, güneş sistemlerinin, Dünyamızın ve her gün şahit olduğumuz gece ile gündüz periyodunun, bir matematik, fizik, ritim düzeni içinde şaşmadan devam ettiğini müşahade ederiz. Tabiattaki ALLAH' ın muhteşem ritmini izaha destek olsun diye İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi ve Uzay Bilimleri bölümü internet sitesinden bir paragrafı olduğu gibi naklediyorum.

Güneşimiz de hareket eder. Çoğu yakın yıldızın ortalama hareketine göre güneş, yaklaşık olarak saniyede 16.5 km bir hızla, veya başka bir deyişle, 50 ışık yılı mesafeyi bir milyon yılda kat eder. Güneşin yörüngesi galaksi düzlemine göre 25 derece eğiktir. Güneş yaklaşık 230 ışık yılı bir genlikle her 33 milyon yılda bir, galaksi düzlemi içinden

geçerek salınım yapar. Güneşin yerel yıldız çevresine göre hareketiyle, galaksi merkezi etrafındaki hareketini birbiriyle karıştırmamak gerekir. Çünkü güneş te dahil tüm güneş civarı, galaksi çevresinde bir turunu 250 milyon yılda tamamlar.

*Ney kuru,
Değnekler kuru,
Kudüm üstüne gerilmiş deri kuru
O halde bu "ALLAH" sedası nereden geliyor.*

Görüldüğü gibi ilahi kudretin büyüklüğü yaratanın biz beşere müsaade ettiği ölçüde tespit edebildiğimiz kadarıyla, nasıl havsalamızı zorluyor. Yukarıdaki paragrafta bahsedilen, bir matematik, fizik, ritim olayı değil de nedir?

Bu gözlemi Dünyamız noktasında değerlendirirsek; gece ve gündüzün birbirini takibi, mevsimlerin oluşumu, ağaçların bir dönem açıp meyve vermeleri hep bir döngüden bir periyottan yani bir ritimden ibaret değil midir?

Biz insanların da tabiatta ALLAH' ın yarattıklarını örnek olarak yaptığımız bir çok şeyde ritim vardır. Uzayda belli bir yörüngede dönen uydular ve onların hareketleri,

Dünyamıza gönderdikleri sinyaller, belirli bir sistematik içinde yaşanması gereken zamanı ölçmede kullandığımız saatler, bilgisayar sistemleri ve belli zaman dilimlerinde önceden programlanmış işlemler zinciri ve daha binlerce örnek verebileceğimiz cihazların temelinde de ritim olduğu gözlenir.

İnsan bedenindeki ritme gelince; "KALP" ten bahsedeceğiz. Bu organımız vücudumuz içinde belirgin hareket eden, bir özelliğe sahiptir. Bir kuvvetli bir zayıf darbeleriyle vücuda kan pompalayıp yaşamın devamını sağlar. Başka bir açıdan bakılırsa insan vücudundaki ritim durursa hayatı sona ermiş demektir. Zaten ritmin veya Türk müziğinde ki tabiriyle usûl(îka), kuvvetli ve zayıf darbelerin belli zaman dilimlerinde ve belirli bir düzen içinde icra' ından başka bir şey değildir. O halde insan nerede olursa olsun bedenindeki usûl hep onunladır.

Allah insanı halk ederken, ona eşref-i mahluk (mahlukatın en şerefli) demiş ayrıca insanı akıl, şuur, düşünebilme nimetleri ile bezemiş ve dünyanın sonsuz nimetlerini onun istifadesine sunmuştur. İnsan, bedenine hayatiyet veren kuvvet yani ruh verildiğinde; hissiyat, merhamet, aşk, sevgi, şefkat, vicdan hasletleri de kendisine verilmiştir. İşte bu hasletleri onu diğer mahlukattan ayıran duygu yüklü bir varlık haline getiriyor. İnsanlar yaratıldığından itibaren bu duygularını değişik yöntemlerle ifade edecek araçlar buldular. *Tarihöncesi devirlerde kuşların ötüşünden, suların şırıltısından, yağmurun sesinden, rüzgârın ve kıyıya vuran dalgaların uğultusundan esinlenen ilk insanlar, içi boş bir kütüğe deri geçirip vurarak, hayvan bağırsaklarından yapılan ipleri çekerek, boynuz, kemik ya da odundan boruları üfleyerek doğadaki sesleri taklit etmeye başladılar.

Başlangıçta işaret vermek amacıyla kullandıkları bu sesleri sonraları hoşlarına gidecek biçimde düzenleyerek kendi ilkel müziklerini yarattılar. Eski zamanlardan beri müziğin, dinsel törenlerde önemli bir yeri oldu. Günümüze ulaşabilen en eski müzik

yazmaları Hindistan'da 3.000 yıl öncesinden kalma Veda ilahileridir. (*Kaynak: www.muziktarihcesi.com). Nihayeti müziğin müzik olabilmesi için duygu faktörünün ihmal edilmemesi ve alıcısının insan, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olduğu unutulmamalıdır.

Allah'ın halifesi ifadesini izah babında şu ayet mealini yazmadan geçemeyeceğim. Secde suresi 9. Ayet "Yarattığı her şeyi güzel yaratan, insanı başlangıçta çamurdan yaratan, sonra onun soyunu, bayağı bir suyun özünden yapan, sonra onu şekillendirip ruhundan ona üfleyen Allah'tır. Size kulaklar, gözler, kalpler verilmiştir. Öyleyken, pek az şükrediyorsunuz." buyurmaktadır. İşte insanı diğer bütün varlıklardan ayıran ve şerefli kılan bu "ilahi ruh"tur. İnsan böyle bir ilahi kaynağa sahip olduğu için Allah'ın yeryüzündeki halifesidir.

Ritimle ilgili bu genel girizgahtan sonra Türk Müziği İcra'nın temel ritim sazlarından olan Kudüm-ü şeriften artık bahsedebiliriz. Kudüm özel sehпасına yandaki resimde görüldüğü gibi yerleştirilir. İcra' eden Sağ tarafına "DÜM" sesini veren tekneyi, sol tarafına da "TEK" sesi veren tekneyi koyar. Burada hemen aydınlatalım sağ kudüme vurulunca telaffuz edildiği gibi "DÜM" sesi duyulmaz. DÜM, TEK, TE KE, TA HEK, DÜ ME, gibi ifadeler kudüm eğitimi için Türk Müziği terminolojisinde olan ifadelerdir. Türk Müziği nazariyatında da Kudüm darları bu kelimelerle ifade edilir. Öz de "KUVVETLİ" ve "ZAYIF" zamanı tespit etmekten başka bir şey değildir. Hepsini bu kadar mı? Diye aklımıza bir soru gelebilir. Unutmayalım ki girmedikleri bir yer kalmayan bilgisayarda sadece "0" ve "1" rakamını bilir. Kudümde "᠒ARB" diye ifade ettiğimiz başka bir deyişle bir vuruşu elin yukarıda iken, bir masa kenarına vurup tekrar aynı konumuna gelmesi şeklinde tarif edebiliriz. Bu müzikte ( ) dörtlük diye okuduğumuz notanın da zamanını ifade eder. Usul eğitimine yeni başlayan veya bir müzik eserini meşk etmeye çalışan kimse, dizlerini kudüm gibi kullanarak eksersiz yapabilir. Kudüm icra' eden kişiye "KUDÜMZEN" denir. İyi bir kudümzen olabilmek için olmazsa olmaz çok sağlam bir

ritim kulağına sahip olunması gerekir. Tabii bu tek başına yeterli değildir, ayrıca edepli, terbiyeli, mütevazı, sazını seven ve benimseyen, onu vücudunun bir parçasıymış gibi ilgilenen bir kişi olması gerekir.

Kudümde diğer sazlar gibi akort edilebilir. İlk yapılan kudümlerde akortla ilgili pek bir mekanizma düşünülmemiş, sadece bir şekilde ısıtmak suretiyle akort edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra bir çok kudümde boncuklu akort sistemi geliştirildi. İplerin içinden geçirilmiş boncukların yukarı çekilerek gerdirme işlevi,

aşağı itilerek de gevşetme işlevi yapıldı. Gerdirmekle akordun dikleşmesi, gevşetmekle de akordun pesleşmesi sağlandı. Düm ve Tek arasında 4 ses hatta 5 ses fark olması daha makbuldür. Burada Pes perde veya başlangıç perdesi icra' edilecek makamın karar perdesi olmalıdır. Fakat uygulamada değişik makamlardan icra' söz konusu olduğunda anında akort edilemeyeceği için makul bir akort en başta çekilir.

Diğer bir akort sistemi de somunlu vidalarla yapılanıdır. Bu akort sistemi değişik iklimlerde icra' yapılıyorsa daha sağlıklıdır. Çünkü kudüm tabii bir malzeme olan deriden yapıldığı için hava şartlarından çok çabuk etkilenmektedir. Şahsen kendi tasarladığım akort sistemi bu şekildedir. Ama daha pratik ve kolay akort edilebilir hale getirilebilir.

Kudüm sazında bir diğer önemli konuda rezonanstır. Kudüme vurulduktan sonra sesin makul sürede kesilmeyip devam etmesi pek makbul değildir. Darpların belirgin ve kesin olması yeğlenir. Çünkü icra' bazen oldukça giderli olabileceği için darpların birbiri içine girmesi engellenmelidir. Bu amaçla yine kendi sazımda iptidai ama etkili bir yöntemle rezonansı önemli ölçüde kesmişimdir. Bu "TEK" sesini aldığımız tarafın üzerine lastikle bir baskıdan ibarettir.

Kudüm-ü Şeriften kısaca genel anlamda bahsettikten sonra şimdi onu icra' edilir halde olması için diğer unsurlarından söz edelim.

Kudüm-ü şerif dört ana unsurdan oluşur.

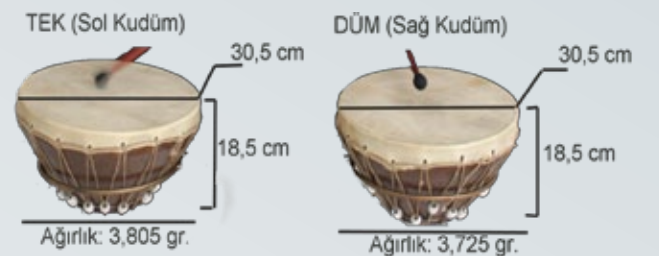
- Bakır Gövde
- Deri
- Zahme
- Simitler

BAKIR GÖVDE

Kudümü oluşturan teknelerin bakırdan olması tercih edilir. Tabaka halinde bir bakırın el yordamıyla çekiç ile dövülerek gerekli eğimlerin verilmesi şeklinde yapılan tekneler makbuldür. Burada bakırın ısıyı ve elektriği en iyi ileten madde olmasının bir esprisi var mı bilmiyorum. Fakat ecdat bu sazı bu şekilde yapmış, bize de aslını korumak düşer.

Bir çok kaynakta bakır gövdeler için muhtelif ölçüler verilir. Hatta bakır gövdeleri yani çorba kasesine benzeyen teknelerin ahşaptan yapılanı bile vardır. Belki ses istenilen noktada olabilir ama bence otantiğini bozmamak gerekir. Daha ötesi bu dijital çağda kudümden aldığımız sesi elektronik olarak bile üretmek mümkündür. Bugün dijital teknolojiyle bütün sazların seslerini üretebiliriz. O zaman da onları yok olmaya mahkum ederek kültürümüze yapılabilecek en büyük darbeyi vurmuş oluruz. O halde bu türlü tarihi geçmiş olan sazlarda, orijinal halini bozmadan daha güzel sesi nasıl yakalarız telaşı olmalı ve yönde yatırım yapılmalıdır. Hele hele içinde "Kültür" kelimesi geçen kurumlar ve orada icra' ı sanat eyleyen kişiler bunun için ayrıca sorumludurlar diye düşünüyorum.

Ben severek kullandığım ve dostum Süha SAĞBAŞ' ın yapımı bir kudümle icra'da bulunuyorum. Kendi sazımın ölçülerini sizlerle paylaşayım.

Kudümzen zahmeleri öylesine kullanmalıdır ki rutin, tekdüze bir hareketmiş gibi değil de, icra' edilen melodinin yapısına, rengine, makamına, usulüne göre darplarda farklılıkları yakalamalıdır.

Yukarıdaki ölçüler farklı kudümlerde değişkenlik gösterebilir. Ama bariz farklar söz konusu değildir. Kudümün benzeri fakat hacim olarak küçüğü mehter musikisinde kullanılır ve ismi "NAKKARE" dir. Ayakta omuza alınarak yine iki adet zahme maharetiyle icra' edilir. Birde hacim olarak bayağı bir büyüğü vardır ki onun adı da "KÖS" dür. Mehter musikimizde önemli bir sazdır. Ayakta özel sehpa üzerinde icra' edildiği gibi Osmanlı döneminde Deve üzerinde icra' edildiği de bilinmektedir.

DERİ

Kudüm-ü Şerif üzerinde gerilmiş halde olan derilerin, Deve hayvanının karın bölgesinden olması makbuldür. Bu derinin "DÜM" dediğimiz sağ tarafta icra' edilen kudümün deri kalınlığı (kuturu) yaklaşık bir ölçü vermek gerekirse 2 mm. olmalıdır. Bazen iki kat deri kullanıldığı da görülür. Çünkü duymak istediğimiz ses "KUVVETLİ" zamanı yani pes perde temsil eder. Derinin "TEK" dediğimiz icra' cının solundaki tekne "ZAYIF" zamanı temsil ettiği için ince olmalıdır, yani dik perdeye tekâmül etmelidir.

Uygulamada farklı hayvanların derisinden de yapıldığı görülür. Görseliğini ve otantiğini bozmamak kaydıyla istenilen ses elde edilebiliyorsa denenebilir diye düşünüyorum.

ZAHME

Kudüm-ü Şeriften ses alabilmek için kullanılan, ağaçtan yapılmış çubuklarıdır. Biri sağ diğeri sol elde tutulmak üzere iki tanedir. Uzunlukları 28-29 cm arasında değişir. Muhtelif ağaç türlerinden yapılabilir ama an makbul olanı yılan ağacı veya gül ağacıdır. Bu ağaçların hem sağlamlıkları hem de kendi ağırlıkları olduğu için adeta kudüm üzerinde, başka bir enerji sarf etmeden rahat bir tutuş ve ona bağlı icra' oluşturur. Zahme uçları yuvarlak veya ovaldır. Bu uçlar çıplak kullanılabileceği gibi derinin özelliği ve alınacak sesin daha kaliteli olabileceği düşüncesiyle bazen keçe, yumuşak lastik, güderi, sünger veya deriyle temasta ekstra bir ses çıkarmayan bir madde ile sarılıp kullanılabilir.

Zahmeleri tutuş biçimi keser veya çekiç tutuyormuş gibi değil oldukça nazik daha doğrusu bir gül guncasını sevdiğimizize nasıl tutup veriyorsak o şekilde olmalıdır. Zahmeleri tutuş biçimi, elde edilecek sesi bire bir etkilemektedir. Zahmeleri kudüme can havliyle vurmak da iyi ses almamızı sağlamaz. Kudümzen zahmeleri öylesine kullanmalıdır ki rutin, tekdüze bir hareketmiş gibi değil de, icra' edilen melodinin yapısına, rengine, makamına, usulüne göre darplarda farklılıkları yakalamalıdır. İcra' edilen eserde diğer sazlar kadar nüanslara dikkat etmeli ve hareket eden sadece ellerimiz gibi görünse de kudümzen bütün hücreleriyle icra' ya eşlik etmelidir. Zahmeler Kudüm üzerinde adeta raks etmelidir. Nihayeti sahnede yapılan güzel bir şeydir ve ayrıca estetik ve pozitif enerjili olmasının icra' ya önemli katkısı olduğu inancındayım.

SİMİTLER

Kudüm, özellikle sahne icra'sında yerden 50 cm yükseklikte özel yapılmış sehpa'sında kullanılmalıdır. Bu sehpa ahşap veya metal olabilir. Hangi maddeden yapılırsa yapılsın kudümün sehpa ile irtibatını kesmek ve istenmeyen tınlama veya rezonansları ortadan kaldırmak için simitler kullanılır. Simitlerin kalınlığı Kudüm teknelerinin sehpa ile temasını önlemelidir. Genel olarak icra' da sehpanın mikrofona ayaklığı, nota sehpa'sı veya başka bir şeyle teması kesinlikle olmamalıdır.

Kudüm-ü Şerif Türk Müziği ritim sazları içinde ağırlığı ve vakârı olan bir sazdır. Dolayısıyla ileri geri her tür müzik icra' ında kullanılmaz. Ama Klasik Türk Müziği, Tasavvuf Müziği ve Mevlevi Ayinleri icra' ının temel sazıdır. İcra' esnasında zeminde duyulan kudüm darpları için selameti için adeta sigortadır. Mevlevi Ayini icra' edilirken ayrıca SEMA mukabelesinin kontrolü Kudümdedir. Bu kontrolü yapanın unvanı kudümzenbaşı' dır. Bugün nedense kullanılmasından imtina edilen, Mevlevi kültürü ve Sema

hadisesinde önemli yeri olan unvanlardan bahsediyorum. Bunlar Postnişin, Semazenbaşı, Ayinhan, Naathan, Neyzenbaşı, Kudümzenbaşı gibi unvanlar. Birkaçı kullanılıyor ama bazıları neredeyse unutuldu. Hülâsa Kudüm sazı Klasik Türk Müziği, Tasavvuf Müziği icra'ında bir şekilde kullanılmıyorsa o icra' kanaatimce başından lezzetsiz ve eksik bir icra'dır.

Burada Hazretin dediği gibi "sözü kısa kesmek gerekir vesselam" derken, Hazretin Kudüm hakkında söylediklerini yazmadan geçemeyeceğim.

**Ney kuru,
Değnekler kuru,
Kudüm üstüne gerilmiş deri kuru
O halde bu "ALLAH" sedası nereden geliyor.**

Duamız, Kudüm-ü Şerif icra' ederken onun darplarıyla "ALLAH" dediği bilincinde nice icra' larda bulunmak olsun.

Aşk Olsun...

Mevlevî Mektupları - V

23/24 Aralık 1962 Tarihli Mektup

» Ali Işık

a:

Bismihî

Esselamü Aleyküm

Erenköy23-24/ Kânunuevvel/ 1962

Leyletülmiraç

Ya Sultan;

Himmet-i Cenab-ı Pir ile diyar-ı İslambol'a vasıl olduk. Refii Cevat Bey'in tasarrufu neticesi arz-ı veda edemediğimizden yollarda bir miktar üzüntü baş gösterdi ise de bunları yazmak doğru değildir, şikâyet olur. Allah muhafaza buyursun. Lütfu da, kahrı da, cümlesi hoş.

Bu seneki ihtifal, diğer yıllara mukayese edilir ise, daha ruhanî ve muntazam oldu denilebilir. Hele son gecenin ruhaniyeti tarif ve tavsife sığmaz. Bizler, bir nebze dergâhı gördüğümüzden o zamanki mukabeleler ile bu zamanki Şeb-i Arus'u, söyle bir düşündüm de, birçok mahrumiyete rağmen bu senekinin daha ruhanî olduğuna hükmeyletim ve dün gece Seniha Hanımefendilerin evinde keyfiyeti Mithat Beyefendi'ye arz eylediğimde, müsarünileyh de aynı kanaatte olduklarını beyan buyurdular. Bununla beraber usul ve adap bakımından pek çok noksanlar, hatta affedilmez hatalar, fena bidatler müşahede edilmiştir ki bunlardan bir nebze bahseylemek lazım.

1- İlk defa semaa iştirak edenlerin, sema dedeleri yani muallimleri delaletiyle ve semazenbaşı marifetiyle Mithat Bey'in önünde diz çökerek el öpmeleri ve hayır dua almaları iktiza ederdi.

2- Keza ayin-han olarak yeni katılanların da meşk hocaları tarafından kudümzenbaşı efendiye takdim edilerek mumaileyhin delaletiyle Mithat Beyefendi tarafından kabulleri niyaz edilmeli idi.

3- Yine nayzenler zümresine iltihak edenlerin de taraf-ı aciziden aynı usulün yerine getirilmesi iktiza ederdi. Bu üç maddedeki kabahatimiz müşterektir. Bundan hepimiz mesulüz. Bundan baska muayede de, lazimürriaye olan protokol yapılmamıştır. Mevlevîliğin bünyesinde olan merasim ve adap, hiçbir cemaatte ve cemiyette bu kadar ince teferruata sahip değildir. Mevlevilik bir zarafet ve adap yoludur. Gerek Şeb-i Arus muayedelerinde, gerek diğer ihya meclislerinde veya mukabele günlerinde makamda bulunan zatın elini öpmek iktiza eyledikte, postnişinden sonra var ise destar sahipleri, kıdem sıralarına tevfikân, yok ise evvela neyzenbaşı ve kudümzenbaşı, bilahare de semazenbaşı el öpüp, bilahare kıdem sırasıyla neyzenler, kudümzenler ve semazenler aynı tazimatı icra ederler. Bu cihet Rusuhi Bey'in cinnet hâlinden midir, nedendir bilmem, riayet edilmedi. Bir de destar mevzuu vardır ki bu cihet tamamen bozulmuş. Na-ehil kimselerin adeta oyuncağı olmuştur. Destarı ancak makam çelebileri tevcihe salahiyetlidirler.

یا سلطانہ :

هت مناب یرایله دیار امر بولم واصل اولده . زنج جواد بکث تصرفی نیمی عمره دواع
ایره مدکنیز ده یولرده بر مقدر او زونو بک کورستی ایسه ده بونری بازونه طوغری رگلدن ،
شایت اولور . الله جانقله بر برینه . لطفی ده ، قهری ده ، جمله سی فوسه .
بوسنی اغفالک ، دیگر بیلره مناب ایدیلر ایسه ، داهار روحانی و تنظیم اولدی دینیل بیلر .
هله صولت کیم نکت روحانی تعریف و توصیفه صیغات . بولر ، بونزه درگاه کور دیکونزه
امز مانی مقابل لر ایله بوردغنی شب عمری ، حمله و دوستونم ده ، برینه محو
رفقا بوسنی کینت داهار روحانی اولدینه کلم ایلم و دونه کیمه سنج فاقم اؤند بولت اؤنزه
کینتی مدعت بل اؤنزه به عمره ایلدیمده . سار ایله ده فیه فنا عمده اولدورنی بیله بوردور
بوتقله بولر اصول و آداب با تمینده بلک حقه نعماندر ، حتی عنو ایدیلر خطا لر ، فنا بولر
شاهده ایستکل . بوندورده ده بونزه بنت ایلمک لازم .

- ١- ایله دفعه سماعه اشراک ایدنلک ، سماع ده ده لری یقی تعلیمی دلالتله وسماغنه
باشی معرفتله مدعت بک اؤکنده دین بولمک اؤل او بولری و غیره اؤللی اقتفا ایدردی .
- ٢- کذا آیمه خواجه اولدوره یقی قایتلا نلرک ده ستمه خواجهی طرفنده قدومزه باشی اؤنزه
تقدیم ایدیلر بلک موی الیهک دلالتله مدعت بل اؤنزه طرفنده قبولی نیاز ایدلی ایدی .
- ٣- بینه نایندر نمره القامه ایدنلک ده طرف عاجزیده فیه اصولک برینه کیرلمسی اقتفا
ایدردی . بر اویم ماردده ده کی بناغمز متکرر . بوندنه هیز مسولن . بوندنه بقم
عابیه ده ، لازم الرعایه اولدنه یروتوقول با بیلیم مشر . مولوی لگلت بنیه سنه اولدنه
مراسم و آداب ، هجج بر جماعته و جمعیده بر نادر اینجه نقرماته صاهب رگلدن . مولوی لک
بر طرافت و آداب بولیدر . کرک شب عمری ساید لوند ، کرک دیگر احیا مجلسنده و یا
فنا بل کولونده منامه بر نمانه ذانت الی او بولک اقتفا ایلدکده ، یوست نشینده صوگره
دار ایسه ده سنا صاهبلی ، قدم صیره لرینه توفیقاً ، یوست ایسه اولک نیزه بهی و قدومزه
باشی . بالذخره ده سماغنه باشی ال ایدی . بالذخره قدم صیره بیلر نیزند ، قدومزند
سماغنز فیه تعظیمای ابر ایدر لر . بر جهت - سومی بکث هفت هالنده میدر ، نندر بیلیم
رعایت ایدردی . بوده ده سنا مرضوی وارد کرکه بر جهت تماماً بونرلمه . نا اهل کلم بولت
عاده نا او بونجانی اولتدر . ده سنا آخجه فاقم بیلیدی توجیهیم صلا هیلیدر لر .

b:

Her çelebi destar itasına salahiyetli olaydı güruh-ı Mevleviyan'da dal sikkeli kimse kalmazdı.

Konya'dan mufarakatımızda Turizm Cemiyeti'nden bir ferd-i aferide bizleri uğurlamadı, belediye reis-i sabıkı Sıtkı Bey bu nezaketi daima ibzal buyurmakla gönüllerde yer tutmudur.

Aman hocam: Mehmet Bey'den gelen kartı bir türlü bulamıyorum. Nereye koyduğumu bilemiyorum. Avdetimden beri aradım, taradım, yok. Kendisine mektup yazacağım fakat adresi yok. Şimdi senden ricam bu mektup eline vasil olunca hemen Mehmet Bey'in adresini fakire lütfetmelidir.

Hululüyle müşerref olduğumuz Leyletülmirac mübarek ve cümle ümmet-i Muhammed hakkında müteyemmen olsun. Asman-ı Mesnevi'den ayrılışımızın haftası olmasına rağmen hasret yine ber-devam. İlk fırsatta yani ahd-i karibde tekrar gelmek nasip olur inşaallah.

İstanbul'a kar yağdı, hayli soğuk var. Her taraf beyaza büründü. Bunun ayrı bir zevki var. Burada da bir ihtifal tertipliyorlar amma bilmem icrâ edilebilecek mi? Kendilerini teşhirden zevk alan benlikçi kimselerin bu tesebbüslerine iştirak etmemek niyetindeyim. Dün Sadettin Bey'le görüştüm, kendisinin katılmayacağı bir toplulukta bulunamayacağımı söyledim. Birçok genç semazenler ile nayzenler de aynı fikirdeler.

Artık hatm-i kelim sırası geldi. Yengemize candan hürmetler, yavrularımıza selam ve muhabbetler. Bizim bacı da mektuba ilaveler yapacağını söyledi ise de meşguliyet-i daimeden fariğ olup arzusunu ifa edebileceği bekler isem, bu yazı daha bir hayli zaman ortada kalır. Bu sebepten fakir bunu postaya vereyim de o başka zaman yazsın.

İhvan, her sene olduğu gibi bu yıl da Arif Dede için niyaz toplamıştı. Saim kardeşimiz yedi yüz küsur lira olan meblağı size teslim edecek idi. Havanın soğukluğunu gördükçe zavallı Arif Dede'nin yakacağı olup olmadığını, diğer fakir fukara meyanında düşünmekteyim. İnşaallah bugüne kadar mahrukat tedariki neticelenmiştir.

Eh! Hazretim, cümleten Hakk'a emanet olalım. Aşk niyaz eder, ellerinden öperim. Kemal Bey ve diğer canlara, Faik Efendi'ye selam ve muhabbetler, Hû diyelim Hû...

Seg-i der-i Mevlâna
Halil Can

هر هلی دستار اعطاسه صلاحتی اولدی کرده فولیانه وال سکله گلمه قالز ایدی
 قونیه ده مفارقتی ده توریزم جعفریه برنرد آفریده بزی اوغورلادی بدیه رکیس سابق صدق بد
 بو نزاقی راغا ابدال بو یوز قله گورکلر ده بر طوختور .
 آماه خوجوم ؛ محمد بکده گلمه قاری بودرلو بودر میوروم . نزه به قونیه ییم میوروم . خوده قنده ری
 آردم . نازدم . یوده . گنینه کتوب یا زاجم فقط آردس یوله . سخی سنده رهاک بو کتوب
 آینه فصل اولونم همامه محمد بک آردس قنده لطف اینه لدر .
 دولیده مشرف اولدیغیز لبله معراج مبارک و همه انا محمد حقه متعبه اولسون . آسمانه قونیه آیدین
 آبر بلنزلت هفتنه سی اولسه رفقا حسن یینه بردام . ایلاک فرسته یقی محمد قیده ندر
 کلمه نصیب اولور انا الله .

استانبول قاریاغدی . خبی صونه وار . هر طرف بیاضه بودندی . بونک آری بودوقی وار
 بداره ده بر اختلاف اولور اما بیلیم اجرا ایدیه بیله کلمی ؟ گنیرینی شیره ده ذمه آلام
 نیکلی کیم لرت بر تشرینه استرال انیمه یقینیم . دونه صدالیه کلمه کوروشیم
 گنیرینک حاقا نیله قنی بر طویلوقده بولونا بد هفتی سولیم . بو حونه کفی ساعزه لایله نایزه لره
 یقی قدره لدر .

آرتنه فتم کلام صیره سی کلمی . بنگه مزه جاننده هر قلمی . یا در و لریمه سلام و مجیدو .
 بوم باجه ده . کتوبه ملاده ر با یقینی سولیک ایسه ده مکتوبیت دانمده فارغ اولوب ارزوستی
 ایجا ایدیه بیله کیمی بکار ایسم . بر یازی زها برینلی زمانه اورطه ده قایلیر . بو سببه فقیر بو
 یه نه به ویریم ده او بقه یله باز سیه .

اخذاله ، هر سه اولدیگی برینلی ده عارف ده ده اجمعه نیاز طویلوشی . صائم فرد ستم
 پدی بو کور لبر اولاه مینلی سزه نسیم ایدیه بیک ایسه . هوانک صوت قنی کور دیکه زوالی
 عارف ده ده نک با قافی اولوب اولمینی . دیکر فقیر . قما میاننده دوستو فکده بوم . انا الله
 بولونه قدر . موحان ندر کی نیجه ندر .

نه ! هفتم جمله هفت امانت اولام . عتبه نیاز ایدر اللله اویم . کمال بک و دیگر
 جاتره . فالکله آغدی به سلام و مجیدو . هود دینه کیم هود . . .

حک در فولانا
 خلیل بابا

Kâğıdın büyüülü hikayesi: Kaati

» DÜRDANE ÜNVER

Kaati' sabrın kâğıtta sınanmasıdır...
İncelikten yeni bir incelik yaratma sanatı olarak bilinir...
Bu malzemelerin birlikteliğinden ise seyrine doyum olmayan eserler yaratılır...

Farsça'da 'efşan', Arapça'da 'kaati' olarak bilinen, sözlük anlamı kesmek olan kaati', klâsik Türk kitap süsleme sanatlarında kâğıt veya deri oyma sanatı olarak bilinir. Bu işlerle uğraşanlara 'efşanbür' veya 'katta' adı verilir. Diğer tezyini sanatlarda olduğu gibi, sabır isteyen bir sanat dalıdır. Kâğıt veya deri üzerine çizilmiş yazı veya motifin özel bir keski ile oyularak, başka bir zemine yapıştırılması ile oluşur. Oyulan motifleri yapıştırmak için, nişasta ve suyla hazırlanan, 'muhallesi' adıyla anılan yapıştırıcıya ihtiyaç vardır. Aherli, ebrulu, bitkilerle boyanmış kâğıtlar origami, trigami; bu sanatta kullanılan malzemeler arasındadır.

Araştırmacılar kâğıt ve deri oymacılığının iki bin yıl kadar önce halk sanatı olarak Çin'de doğduğunu ileri sürmektedirler. Eldeki örneklerden yola çıkarak bu sanatların İslam dünyasına Orta Asya kanalından geçerek girdiği söylenmektedir. XIV. yüzyılda İslam deri kaplarında görülen deri oyma sanatı, XIV. yüzyılın ikinci yarısında Timurlular ve Akkoyunlular Dönemi'nde kâğıt oyma sanatı olarak değişiklikler gösterir. Tarihçi Gelibolulu Mustafa Ali, 1586 tarihli Menakıb-ı Hünerveran' adlı eserinde XV. yüzyılda Herat'da yaşayan ve Timurlu hükümdarı Hüseyin Baykara'nın himayesinde çalışan Abdullah Kaati'nin kâğıt oyma sanatının ilk ve en önemli temsilcisi olduğundan bahseder.

XVI yüzyılda Anadolu Selçuklularının bir devamı olan Beylikler Dönemi'ndeki kitap kaplarının içlerinde, nadir de olsa görülen oymalı süslemeler, bu geleneğin eskiliğini göstermesi bakımından önemlidir. XVI. yüzyıl başlarında, kitap sanatlarının çok geliştiği devirlerde,

Fatih Sultan Mehmed'in özel kütüphanesi için Saray Nakışhanesi'nde hazırlanan ciltlerdeki kaatı'larda mükemmeliyetin doruğuna ulaşıldığı görülmektedir. Bu dönemin sonlarında ismi duyulmaya başlanan Efşancı Mehmed, en büyük kaatı' ustalarındandır. Osmanlı sanatında kâğıt oymacılığı en verimli dönemini Kanuni Sultan Süleyman zamanında yaşamıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısının en önemli kaatı' ustası ise Mevlevi Bursalı Fahri Dede'dir. Eserlerinde 'Fahri-i Bursevî' olarak anılan sanatkarın ismi 1560 yıllarında duyulmaya başlamıştır. Çeşitli konularda hüner sahibi olan Fahri, kaatı' bahçe tasvirleri yapmakta da üstatdı. II.Selim, III.Murad, III. Mehmed ve I.Ahmed dönemlerinde eserler vermiştir. XVII. yüzyılda ölkemizi ziyaret eden batılı seyyahların satın aldıkları albümler aracılığıyla Avrupa'ya taşınan bu sanat dalı, orada benimsenmiş ve silhouette (gölge) adı altında tanınmaya başlamıştır. Halen Avrupa'nın birçok yerinde bu tarz ve yalın kat kâğıt oymalar yapılmaktadır. Bu yüzyılın en önemli temsilcisi ise; Edirneli Mehmed Nakşı'dır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan diğer önemli sanatçı da Gazneli Mahmud'tur. Sanat dünyasında büyük üslup değişimlerinin yaşandığı III.Ahmed ve I.Mahmud dönemlerinde kâğıt oyma sanatı, diğer sanat dallarında olduğu gibi batı zevkinin tesiri altında kalmıştır. Lale Devri eserleri arasında, manzara resimleri denilebilecek yeni bir tür olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kaatı'da en ilgi çekici olanı 'Canbazzade Osman' imzalı 1723 tarihli kâğıt oyma bahçedir. XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Derviş Hasan Eyyubi ise yaptığı kaatı' yazı çekmecesini ile bu dönemin zevkini tam anlamıyla eserinde yansıtmıştır. Kâğıt oymacılığı XVIII. ve XIX. yüzyıllarda vazo içinde çiçek figürleri ve oyma yazı türündeki eserlerle varlığını sürdürmüştür. Çarşı ressamı ve Saray Nakışhaneleri'nde yapılan muhteşem örnekleriyle çok parlak dönemler geçiren kâğıt oymacılığı, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomik, sosyal ve askeri sebepler nedeniyle yavaş yavaş popülaritesini kaybetmiş, XIX. yüzyılın ikinci yarısı ve XX. yüzyılın başlarında yazı-resim tarzındaki hat levhaları ile sınırlı kalmıştır. XX. yüzyılın ikinci çeyreğinde ise neredeyse unutulmakla karşı karşıya kalmıştır.1920'li yıllardan itibaren merhum Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in kişisel çalışmaları, yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerdeki araştırmalarıyla tekrar gün yüzüne çıkarılmıştır. Ünver, Mekteb-i Güzin'deki hocalığı sırasında kaatı' sanatını derslerine ilave olarak öğretmiştir. Bunun dışında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı'ndaki görevi sırasında da haftada bir gün öğrencilerine, tezyinatın diğer dallarının yanı sıra kâğıt oymacılığının da bütün inceliklerini öğreten hoca, bu misyonu, emekli olmasına rağmen vefatına kadar aynı

kızı Gülbün Mesara da, kaatı' sanatı konusunda 1991 ve 1998 yıllarında 2. ve 3. basımları gerçekleştirmiştir.

Günümüzde kaatı' sanatının öğretilmesinde Gülbün Mesara, Dürdane Ünver ve Müjgan Başköylü'nün büyük katkıları olmuştur. Dürdane Ünver, T.B.M.M. Milli Saraylar Daire Başkanlığı bünyesinde kurulan Türk Tezyini Sanatlar Eğitim Biriminin Kaatı' Atölyesi'nde eğitim görevlisi olarak bulunduğu 2004-2010 seneleri arasında hazırladığı bir raporla kaatı' sanatını ayrı bir sanat dalı olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na kabul ettirmeyi başarmıştır. Eğitimi sırasında pratiğin yanı sıra, tarihi bilgilerini de öğrencilerine öğreten Dürdane Ünver, halen mezun ettiği otuz beş öğrencinin yirmisi ile sergi çalışmalarına devam etmektedir. 2010 senesi Ekim ayında kızı tarafından açılacak atölyede kaatı' çalışmalarına devam edecektir.

(MEVLEVİLİK KONULU RESİMLER VE RESSAMLARI)

Zonaro'nun “Haykıran Dervişleri”

» Maarif Erdem

Mevlevîliği konu edinen bir çok yerli ve yabancı ressam olmuştur. Bu ressamlardan Rembrandt, Levni(Abdülcelil Çelebi), Fausto Zonaro gibi Türk ve dünya sanat tarihinde yerlerini almış mahir sanatçılar, eserleri ile diğer emsalleri arasından seçilmektedirler. Bu ay bu sanatçılardan Fausto Zonaro'yu incelemeği yerinde bulduk. Zira kendi sanat anlayışımızda da çok kez örnek aldığımız bu üstadın batılı gözle ve merakla bizim kültürümüzü incelemesi ve kendi kültürümüzü gibi benimseyerek konuları ele alması bizi cezbeden bir nokta olmuştur.

FAUSTO ZONARO

Hemen hemen Osman Hamdi Bey'in çalışmaları kadar Osmanlı Kültürünü yansıtabilen Zonaro, İtalya'nın Padova Şehrine bağlı Masi Kasabasında 18 Eylül 1854'te doğmuştur. Fakir bir ailenin çocuğudur. Babası oğlunun resme olan yeteneğini destekleyen ve bundan

son derece mutlu olan bir inşaat ustası idi. Zonaro'nun gelişiminde babasının çok büyük emeği vardır. Oğlunun resimlerini özenle saklar ve oğluna bahşişler vererek onun resim yapmasını desteklerdi. Bu cümleyi özellikle yazdık ve üzerinde birazcık durmak sureti ile kişisel gelişimde anne ve babaların desteklerinin ne derece önemli olduğunu hatırlatmak istedik. Yıllar sonra ünlü bir ressam olduğunda bir gazetecinin kendisi ile yaptığı röportajında “Eserlerimin ilk ve gerçek koleksiyoneri sevgili babam oldu!” diyecektir.

Bir müddet baba mesleğini icra eden Zonaro, bir süsleme ustasının kendisini çırak olarak alması ile resim sanatına ilk ciddi adımını atmış olur. 1870 yılında onyediy yaşındaki Zonaro'nun isteği ile babası onu bir resim okuluna kaydettirir. Bu okulda grafik ve resim eğitimi alır. Bu dönemlerde Zonaro ünlü ve mahir bir ressam olmayı kendisine hedef olarak belirlemiştir. Bundan sonra resim öğretmeni olan Cordenons'un da yardımı

ile Cignaroli Akademisi'ne alınır. Maddi durumunun kötü olması nedeni ile akademik eğitimini bu dönemde tamamlayamaz. 1880'de gittiği Paris'te eserleri hakkında gazetelerde birkaç makale ile bu yetenekli adamın eğitimini tamamlaması için yardım çağrıları yayınlanır.

1891 yılında Zonaro kendisinden resim almak isteyen Elisabeth Pante ile tanışır ve ikisinde oryantizm'e olan tutkuları aralarında bir bağ oluşturarak Zonaro'nun İstanbul'a gelmesini ve çalışmalarına burada devam etmesini zaruri kılacaktır. İstanbul tutkusunun bir aşk'a dönüşmesi sonucunda'da, 1892 de Elisa ile evlenmiş ve Taksim civarında bir daire kiralayarak burada yaşamaya başlamışlardır.

İmparatorluk başkentinin ihtişamı ve güzelliği, gündelik yaşantıdan kesitler ressamın ilham kaynağı olarak tablolarına yansıyan ilk unsurlar olmuştur. Uskudar, Beşiktaş, Kumkapı ve daha birçok semtin yapılarının resmedildiği tablolarda, o binalara ve yapılara can veren insan manzaralarını da seyrimize sunar. Özellikle mübarek günlerde şehrin sokaklarına da taşınan dini merasimleri de resmetmiş, halkın bayram coşkusunu, Muharrem'de ki üzüntü ve feryadını konu almıştır.

Zonaro bir Cuma Galata Köprüsünde Resmigeçit yapan Ertuğrul Süvari Alayına rast gelir. Beyaz atları üzerinde tüm ihtişamları ile geçen bu Alay'ın görüntüsünden çok etkilenir. Her hafta tekrarlanan bu merasim'i izleyerek ufak ufak kağıtlara

detaylar toplar. Bu detayları birleştirerek ortaya güç ve modernlik unsurlarının birleştiği bir tablo çıkar. Tablo'da görülen halk'ın Avrupai kıyafetlerle resmedilmesi detayı Zonaro'nun yakın ilişkisi olan Rus ve İtalyan büyükelçilerince Sultan'ın dikkatine sunulur. Aynı yıl II.Abdülhamid Han onu saraya çağırır, Zonaro tablosunu da yanına alır ve Sultan'a sunar. Sultan usta bir hakkak ve iyi bir hattattır. Zonaronun renk seçimindeki fırça vurmadaki ustalığını anlar, ona hem mecidi nişanı takar hemde Ressam-ı Hazret-i Şehriyari (Saray Ressamlığı)gibi cazip bir teklif yapar, ona iyice bir maaş bağlar, ve Dolmabahçe Sarayı'nın arkasında yer alan Beşiktaş Akaretlerden iki katlı bir evi emrine açar. Zonaro çok geçmeden Yıldız Sarayında bir çalışma odasında şehzadelere resim dersleri vermeye başlar ve bununla birlikte İmparatorluk Porselen Fabrikasında da görev alan

sanatçılara üstadlık eder.

Saray ressamı olarak Zonaro geçmişteki ve o dönemdeki Osmanlı zaferlerinin resmedildiği geniş kanvaslı tablolar yapmaya başlar. İstanbul'un Fethi'ni konu alan çalışmaları büyük beğeni toplamıştır.

1908 Temmuz'unda ki Yeniçeri Ayaklanmasıyla Zonaro Sultan Halife II. Abdülhamid'in bir portresini yapmak istemişse de, Sultan'ın sürekli oturmayı reddetmesi üzerine bu dileğini gerçekleştirememiştir. Bu hüsrandan sonra Zonaro Ayaklanmaya yüzün dönerek Enver Paşa ve Özgürlük üzerine tablolar yapmışsa'da, bu kendisine bir fayda göstermemiş, Sultan'ın devrilmesi ve kadroların tasfiyesi sonucu Zonaro'nun da Saray ressamlığı ünvanı kaldırılmıştır.

Ressam 20 Mart 1910'da ailesiyle birlikte İstanbul'u terk etti. 1929 yılında, 75 yaşında San Remo'da vefat etti.

KÜLTÜR DEĞERİMİZ DERVİŞLERİ

Zonaro'nun "Nişantaşı Vadisi, Salıncak,Köy Kavşağı, Kırık Ağaç" gibi peyzaj eserlerinin yanı sıra " Bayram, Dömeke Savaşı, Tulumbacılar, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'a Girişi" gibi sosyal ve tarihi konuları da ustalıkla resmetmiştir. Klasik batı anlayışı ile birlikte son derece oryantalist yaklaşımlarla fotoğraf görüntüsüne yaklaşan gerçekçilikte, naturalist bir ressam olmuştur. İstanbul'da yaşadığı süre içerisinde Saray Ressamı iken dahi dışarıya çıkarak şehri kültürel, tarihi, ekonomik, coğrafi açılarından inceleyerek etüd etmiştir. "10 Muharrem" ve "Haykırın Dervişler" eserleri özellikle eskizleri(Etüdları) ile birlikte çok dikkat çeken diğer eserleridir. Bir çok farklı alanlarda değerlendirilmiş olan "Neyzen" isimli pastel çalışması da bu resminin etüdlarındandır.

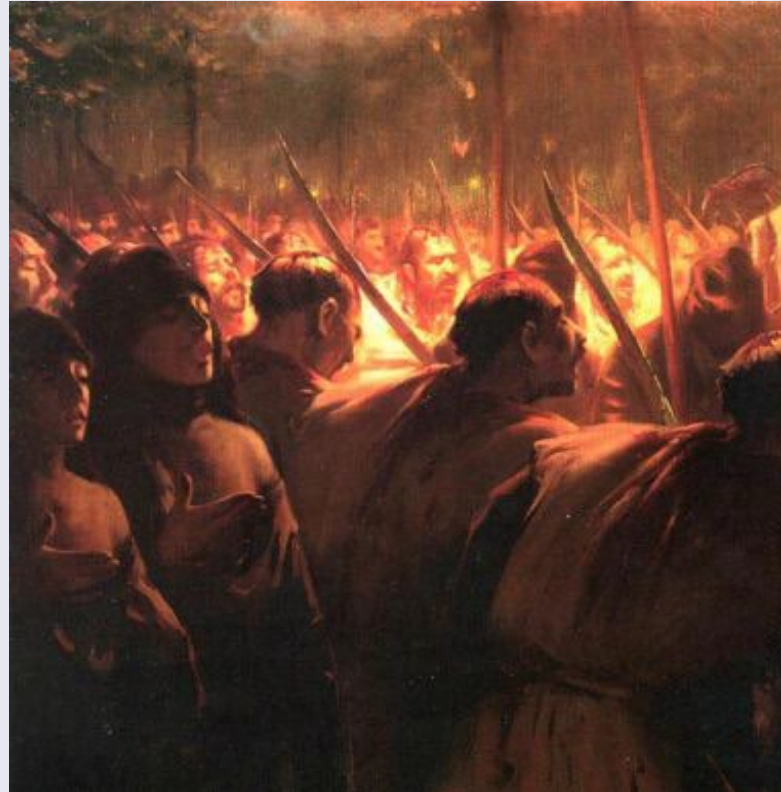
Osmanlı'nın bu son dönemlerinde de daha önceleri olduğu gibi tekkeler ve dervişler sosyal ve kültürel hayatın en önemli unsurlarından idi. Dini bir takım ritüeller(ayın, zikir vs..) ile toplumu ibadete ve bu vasıta ile Allah'a yönelten tekkeler, dervişlik statüsü (konumu) ile insanları ruhî terbiye ederek toplumun düzenine ileri derecede yardım etmekte idiler. Deha

niteliğinde müzisyenlerin, müsavvirlerin(minyatür ustaları) yetişmesine de katkısı olan tekkelerin başında "Mevlevîhaneler" gelmekte idi.

Zonaro'nun "Haykırın Dervişleri"nde doğal olarak en çok kullanılan unsur da (belki bu nedenden) "Mevlevîler" olmuştur.100x201, 3 cm ölçülerinde tuval üzerine yağlı boya olarak oluşturulan kompozisyonda; tekke levhaları, kandillikler, avizeler ve oymalara yer verilerek ciddi bir şekilde meydan tasvir edilmiştir. Meydanlar, ayın ve devran gibi nafîle olarak değerlendirilen, toplu bir halde yapılan dini ritüellerin gerçekleştirildiği geniş alanlardır.

Meydanın izleme açısına göre solundan başlayan halakadaki dervişler başlarına arakiyeler giymiş oldukları halde ellerini bağırbaştı(sağ elleri kalplerinin

üzerinde niyaz vaziyetinde) yaparak kendilerinden geçmişlerdir. Bu hâl resimden anladığımız kadarı ile şiddetli çarpan kalplerini gayri ihtiyari bir tavırla şiddetini durdurmak içindir adeta. Yüz üstü yere yatan dervişlerin sırtlarına çıkmış olan şeyh efendinin giyim tarzı ve bu hareketinde resmedilen Rufai burhanlarını -Burhanlarda değişik kerametler ile Allah'ın varlığına delil getirilmesidir. Bu sayede zayıf imanlıların imanları artar idi.- çağırıştırılmaktadır. Ayakta yeşil alelade dolanmış destarı ile bir Mevlevî Dedesi bu şeyhe bakmaktadır. Kompozisyonun sol önünde eğilmiş olarak duran dervişin tacındaki oniki köşeli yıldız Bedevi tarikatı alametlerinden olmakla beraber Anadolu'da bu alameti (işareti) Bektaşiler kullanmakta idiler. Bazı dervişler ise giyim kuşamı ile Halveti dervişlerine benzemekteler. Sağ ön tarafta kasidehan veyahut zakirandan bir zaat sırtı

dönük tasvir edilmiş ve hemencecik önüne bir mevlevi neyzen tasvir ilave olmuştur. Sağ arkada açık duran kapıdan içeri sızan ışıklar gündüz devranı olduğunu göstermektedir. Muhtemeldir ki bir cuma günüdür. (Hanımların mahfeli olduğu halde meydana yakın yerlerde durdukları açıkça görünür. Gündüz olması ve hanımların meydana yakın durmaları hasebi ile özel bir devran olduğu sonucuna vardık. Cuma, bayram, kandil gibi. Ressamın buraya düzenli olarak gelip tasvirlerini yapması gerektiğine göre en büyük ihtimal "Cuma devranları" ihtimalidir.)

Peki bu kadar çok alameti barındıran bir tekke nasıl bir tekkedir ki Halvetiler, Rufailer, Mevlevîler bir arada devran ediyorlar? Bu sorunun cevabı gayet basittir. İlk akla geldiği gibi ressam burada bir çok alameti bir arada toplamıştır. Ancak bunun için özel bir çabaya ihtiyacı olmamıştır. Zira çoğu zamanlar bu türden devran ve ayinlerin icralarına sair tekkelerden dervişler ve şeyhler davet edilerek fuyuzatın inkişafı amaçlanırdı. Muhtemelen böylesi bir davet periyodik(düzenli, gelenekli) olarak devam etmiştir ve bu sayede ressamımız bu eserini çalışabilmiştir. Diğer bir ihtimal ise 1826 da bulunan ve 1839 da geliştirilen fotoğraf makinesinin niğmetlerinden faydalandığı ihtimalidir. Eserin yapım tarihi olan 1910 senesinde fotoğraf makinesi çok yaygın olmamakla beraber özellikle devlet arşivlerinde kullanılmakta idi. Zonaro'nun bazı çalışmalarında fotoğraf makinesi kullandığını da bilmekteyiz. Bu yüzden bu ihtimalde sözkonusudur.

Nasıl kompozisyon etmiş olursa olsun şu bir gerçek ki Fausto Zonaro çok iyi bir gözlemcidir. İyi ilişkiler kurarak sanatı için gerekli olan desteği bulmasını bilmiş mahir bir ressamdır. Yaşadığı döneme ait kültürü çok iyi bir şekilde süzmüş ve etüd etmekle kalmamış, yaptığı resimlerde bizlere o dönemler hakkında çok ciddi ve önemli bilgiler vermiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki sanatçı devrini iyi etüt ederek eserleri vasıtası ile sonraki nesillere bırakmalı ve gerektiğinde bir bestesi, bir şiiri, bir tablosu ile kaynak olabilmelidir. Bu ay da elimizden geldiğince kültürümüzü konu edinen yabancı bir ressamı incelemeye gayret ettik.

Tekreden Meclis'e

(Sıradışı bir Çelebinin Hatıraları)

Timaş yayınlarından, Yakup Şafak ve Yusuf Öz'ün yayına hazırladıkları Veled Çelebi'nin hatıralardan oluşan *Tekreden Meclise* bu ay ki tanıtımımız.

TEKKE'DEN MECLİS'E

(Sıradışı bir Çelebinin Hatıraları)

Veled Çelebi İzbudak

Yayına Hazırlayan: Yakup Şafak, Yusuf Öz

Veled Çelebi'nin Konya'dan İstanbul Bahariye Mevlevîhanesi'ne varan yolu...

Galatasaray Mevlevîhanesi'nde ve Sultan Reşad tarafından getirildiği Konya Mevlâna Dergâhı postnişinliği...

Konya postnişinliği esnasında I. Dünya Savaşı Suriye Cephesi'ndeki askerlerin maneviyatını artırmak üzere kurulan Mücahidîn-i Mevleviyye Taburu'na padişah iradesiyle kumandan tayin edilmesi...

İttihat ve Terakki'nin hükümetten uzaklaştırılmasıyla Sultan Vahdeddin'in "post"a Abdülhalim Çelebi'yi getirmesi ve Veled Çelebi'nin görevden alınması...

Şura-yı devlet azalığına seçilmesi...

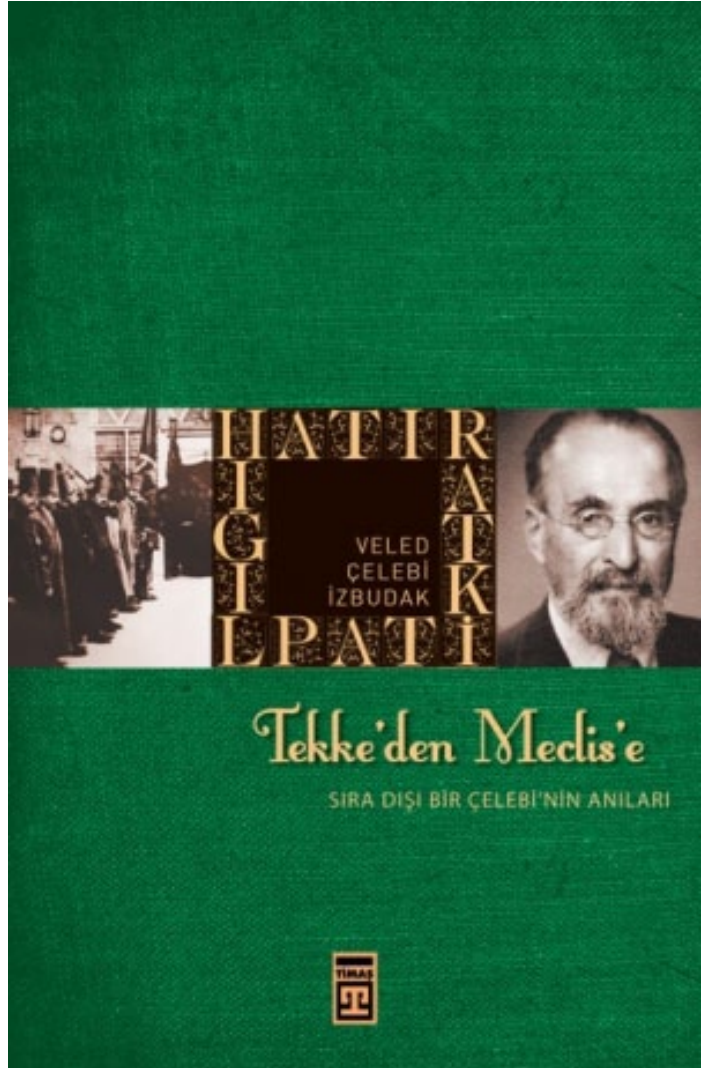
Millî Mücadele hareketine katılması...

Ve nihayet yeni hükümette bilfiil yirmi yıl milletvekilliği yapması...

Saray ve tarikat çevreleri arasında geçen çalkantılı seneler ve şeyhlikten mebusluğa giden bir "seyr-i sülük"...

Bu sıra dışı "Meşrutiyet devri Çelebisi", İttihatçıların,

Sultan Reşad, Yusuf İzzeddin, Abdülmecid ve Selim'in izzet u ikramına, "Mevlana'dan başka hiçbir çelebinin mazhar olmadığı iltifata" nâil oldu. Yakın dönem Türkiyesi'nin siyaset ve tasavvuf hayatına Şeyh Efendi'nin penceresinden bakmak için buyurun...

1 Mayıs 1326/ 14 Mayıs 1910 Ahmet Remzi Dede Kastamonu Mevlevîhanesi şeyhliğine tayin olunmuştur.

3 Mayıs 1962 Mevlevî şair M. Kadir Keçeoğlu (Yaman Dede) Hakk'a kavuşmuştur. Karacaahmet Mezarlığında, Küçük Selimiye Çiçekci Camii'nin karşısında medfûndurlar.

3 Mayıs 1959 Ressam, Neyzen, Mevlevî muhibbi Zeki Kocamemi Hakk'a yürüdü.

3 Mayıs 1229 Mevlâna'nın babası Sultanu'l-Ulemâ Bahâeddin Veled Hazretleri, Selçuklu hükümdarı Alâeddin Keykubad'ın daveti üzerine ailesiyle birlikte Karaman'dan Konya'ya teşrif ettiler.

4 Mayıs 1953 Son Mevlevî postnişinlerinden, Hazreti Mevlâna evladı, yazar ve devlet-adamı Veled Çelebi İzbudak Efendi Hakk'a yürüdü. Cebeci Mezarlığında medfundurlar.

6 Mayıs 1970 Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hakkındaki araştırmalarıyla tanınan İranlı âlîm Bediu'z-zaman Furûzanfer Hakk'a yürüdü.

6 Mayıs 1955 Mevlevî Âyini Bestekârı, müzikolog Hüseyin Sadettin Arel İstanbul'da Bomonti'deki evinde hayata gözlerini yumdu. Zincirlikuyu Mezarlığında medfûndurlar

7 Mayıs 1997 Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyh dairesinde çıkan yangın sebebiyle; selamlık binasının çatısı, dedegan hücreleri tamamen yanmış ve harap olmuştur.

7 Mayıs 1982 Mevlevî şeyhlerinden Gürcü zade Mehmet Efendi'nin torunu bestekâr Selahattin İnal Hakk'a yürüdü. Ankara Karşıyaka Mezarlığında medfûndurlar.

9 Mayıs 1906/15Rebiu'l-evvel 1324 Mesnevi şarihi Abidin Paşa Hakk'a yürüdü. Kabri Fatih Türbesi avlusundadır.

10 Mayıs 1899 Mevlevî Ayinhan Kudümzen Sadettin Heper Eyüp'te bu cihan'a teşrif ettiler.

11 Mayıs1980 Sadettin Heper Hakk'a yürüdü. Eyüp Sultan Mezarlığı'nda medfûndurlar.

13 Mayıs 1908 /3 Rebiyülâhîr 1326 Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhlerinden, mûsikîşinas Osman Salâhaddin Efendi-zâde Mehmed Celâleddin Dede Efendi Hakk'a yürümüşdür. Mevlevîhane'nin hamuşanına sırlanmıştır.

16 Mayıs 1896 /3 zilhicce babasının Konya Valiligi esnâsında Hemdem Çelebî Efendi'den aldığı inâbete ve Galata Mevlevîhânesi şeyhi Kudretullâh Dede'nin tecdîd-i inâbetlerine sâdık bir ömür sürmüş olan Hasan Hakkı Pasa,- Hasan Hakkı-ı Mevlevî Hakk'a yürüdü. Ebû Eyyûb-ı Ensârî'nin türbesi civarında medfûndur.

17 Mayıs 1886 İnâs Çelebilerden,Yazar Muhlis Koner Konya'da bu cihan'a teşrif ettiler.

23 Mayıs 1973 Mevlevî Neyzen Halil Can Hakk'a yürüdü. Karacaahmet mezarlığında medfûndur.

24 Mayıs 1823 /13 Ramazan 1238 Tarîkat-ı Mevlevîyye'ye mensûb şâir Süleyman Senîh Efendi, Bursa hânedânından Mehmed Şerif Ağâ'nın oğlu olup Bursa'da Veli Şemseddin Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir.

29 Mayıs 1900/1 Rebiülâhîr 1318 Süleyman Senîh Efendi Hakk'a yürüdü. Kabri, Selimiye Dergâhı hazîresindedir. Kardeşinin yanına sırlanmıştır.

26 Mayıs 1990 Ailesi Mevlevî tarîkatine bağlı olan ve ilk gençlik yıllarını Yenikapı Mevlevîhanesi'nde geçiren Tambur sanatçısı mûsikîşinas İzzettin ökte Hakk'a yürümüştür. Yalova Çınarcık kabristanında medfûndur.

29 Mayıs 2004 Klasik tegannî tarzının üstadı, Hafız, Mevlidhan, Kudümzen, Âyinhan, Naathan, hanende Kani Karaca Hakk'a yürümüştür. Necatibey Mezarlığında medfûndurlar.

30.05.2004 Neyzen bestekâr Selami Bertuğ Hakk'a yürüdü.

30 Mayıs 1903 / 3 Rebiulevvel 1321 Tarîkat-ı Mevlevîyye'ye müntesib ve Bahâriye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddîn Dede Efendi'ye muhib şâir Abdullah Celâleddîn Paşa Hakk'a yürümüştür, Eyüp'te Otakçılar Dergâhı Hazîresi'nde ailesinin kabrine sırlanmıştır.

Mayıs 1785 "Garîbî" mahlası ile şiirler yazmış olan Konya Postnişinlerinden Ebubekir Çelebi II Hakk'a yürümüştür.

Mayıs 1838 /Safer 1254 Şâir Seyyid Hasan Aynî Efendi, Hakk'a yürümüştür olup Mevlevî müntesibi olması hasebiyle Galata Mevlevîhânesi hamuşanına sırlanmıştır.

Nisan-Mayıs 1889 /Ramazan 1307 Mevlevî tarîkatı müntesiblerinden olan Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Salâhaddîn Dede Efendi'den sikkisini giyen Hâfız Mehmed Nebil Bey, kalp illetinden vefat etmiş ve Ayvacık'a sırlanmıştır.

Yenikapı Mevlevihanesi'nin restorasyonu için emeği geçen ve en ufak bir katkısı olanlar için saygılarımızı sunuyoruz.

Mevlevîliğin Konya Âsitânesinden sonraki en önemli merkezi sayılan, Buhîrizâde Mustafa İtrî Efendi, Hammâmîzade İsmâil Dede Efendi gibi birçok değerli mûsikîşinas, devlet adamı, şâir ve sanatkârın yetiştiği Yenikapı Mevlevîhanesi'nin restorasyon çalışmaları tamamlanarak hizmete açıldı. 20. yüzyılda üç kez yangın'a maruz kalan, Semâhânesi yerle bir olan ve san'at & kültür mirasımızdan pek çok değerli eserin yer aldığı arşivini de yitiren Mevlevîhane, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün çalışmalarıyla tekrar ayağa kaldırıldı.

8 Mayıs Cumartesi günü Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın ve Uluslararası Mevlâna Vakfı ikinci başkanı Esin Çelebi Bayru'nun da katılımlarıyla Yenikapı Mevlevîhanesi kurdele merasimi ile açıldı.

Yenikapı Mevlevîhanesi'nin restorasyonu için görev alan Güryapı İnşaat'a, Zeytinburnu Belediyesine, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine şükranlarımızı sunuyoruz. Dedelerimizin mirasını kaybolmaktan, yok olmaktan kurtardıkları için müteşekkirimiz. Bu değerli kültür mirasımızın yaşatılması gayesinde, büyüklerimize vefa mesaisinde maddi ve manevî emeği geçen herkese en derin hürmetlerimizi arz ederiz.

Her bina içinde hizmet görenle değerlenir, mânâ kazanır. İnşallah Yenikapı Mevlevîhanemizin fiziken kazandığı bu canıyla birlikte manen aslî görevi olan (insan yetiştirme) ruhuna'da bir an önce kavuşur. Yenikapı Mevlevîhanemiz ve diğer şehirlerimizde de yer alan ve bazısı yok olan Mevlevîhanelerimizin de bir an önce aslî görevlerine kavuşacağı günü ümidle beklemekteyiz. Çünkü bu Mevlevîhaneler tarihte insan yetiştiren ocaklardı.

Çalışmaların Cenâb-ı Allah'tan hayırlara vesile olmasını niyâz ederiz.

Cümle Hazreti Mevlâna bendelerine ve muhiblerine hayırlı ve uğurlu olsun.

*Âvâzeyi bu âleme dâvûd gibi sal
Bâki kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş*

*Kani Karaca
1930 - 29 Mayıs 2004*

KÂNİ KARACA

seslendirilmemiş veya hiç kaydedilmemiş çok sayıda klasik eseri ve bazı fasılları icrasıyla günışığına çıkardı. Bu programlarında kendisine Mesud Cemil, Ruşen Ferit Kam, Sadeddin Heper, Sadi Işıl, Vecihe Daryal, Cevdet Çağla, Yorgo Bacanos, Emin Ongan, Niyazi Sayın, Cüneyd Kosal ve Necdet Yaşar gibi

devrin önde gelen saz üstadları eşlik ettiler.

Yıllar boyu Konya'da ve İstanbul'da düzenlenen Şeb-i Arûs törenlerinin değişmez nâ'thanı, âyinhanı ve kudümzenbaşısı olarak eşsiz icrasıyla hafızalarda yer etti. Yurtiçinde ve çeşitli ülkelerde yapılan çok sayıda konsere ve Mevlvî âyinine katıldı. Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı'nda üslûp ve repertuar öğretmeni olarak çalıştığı kısa dönem içinde birçok sanatkâr adayına ders verdi. Sesi ve icrası, hem yurtiçinde, hem de yurtdışında birçok plak, kaset ve CD'ye kaydedildi.

Türk Musikisi'nin son dönemindeki en önde gelen sanatkârlar arasında ilk sıralarda yer alan Kâni Karaca, sadece besteli eserlerin icrasında değil, Türk Musikisi'nin kendine özgü alanlarından birini oluşturan irticalî (doğaçlama) icra tarzlarında da son yarım yüzyılda gelen en usta ses sanatkârıydı. İrticalî icra tarzının geçerli olduğu Kur'an tilâvetinde, özellikle "Üsküdar Tavrı"yla zirvesini bulan Türk tarzı okuyuşun en önemli ismiydi. Yine en önemli irticalî okuyuş şekillerinden Mevlid, Ezan, Kasîde ve Gazel formlarının icrasında da, daha

yaşarken tarih olacak bir ustalığın sahibiydi. Doğaçlamaya dayalı bu formları icra ederken güftelerin edebî özelliklerini musikiyle en doğru biçimde kaynaştırabilmesi, yaptığı usta işi geçkiler, perdeler üzerindeki hâkimiyeti, hayranlık uyandırıcı hareket kabiliyeti 'erişilmez' olarak değerlendirildi ve ismini bir efsane haline getirdi.

Dinî ve lâdini musikilerin üslûp özelliklerini ustalıklı ayırabilen Karaca'nın, bartion sesinin pest perdelerde olduğu kadar tiz perdelerde de lezzetinden hiçbir kayba uğramayan geniş hareket alanı, özellikle doğaçlamaya dayalı icralarında öne çıkan modülasyon ustalığındaki başarısını katlayan özelliklerindendi.

Münir Nureddin Selçuk'tan sonra yetişen en önde gelen ses sanatkârı olan Karaca, bir devrin son ustalarından tevarüs ettiği derin bir birikime ait geleneği, geçmişten bugüne en yetkin bir çizgide aktaran tarihi şahsiyetlerden biri oldu.

Adana'dan İstanbul'a geldiği günlerden itibaren yarım yüzyıldan fazla sürdürdüğü, her Cuma namazından sonra Fatih Sultan Mehmed'in türbesindeki Kur'an tilâveti, 29 Mayıs 2004 tarihinde, garip bir tecelliyle, Fatih'in İstanbul'u fethettiği tarihteki vefatıyla son buldu.

* Biyografinin yazımında Bülent Aksoy'un, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi'nin (İstanbul, 1994) IV. cilt, 443. sayfasındaki "Karaca, Kâni" başlıklı biyografik maddesinden ve Kâni Karaca ile yaptığımız özel görüşmelere ait notlardan faydalanılmıştır.

1930'da Adana'nın Adalı köyünde doğdu. Henüz bebeklik çağlarında gözlerini kaybetti. Köyünün imamı olan hocasından ders alarak Kur'an-ı Kerim'i hıfzetti ve yeni alfabeyi öğrendi. 1950 yılında, 20 yaşındayken geldiği İstanbul'da dönemin önde gelen üstad müzisyenleri Hâfız ve Bestekâr Sadeddin Kaynak ve Yeraltı Camii İmamı Üsküdarlı Hâfız Ali Efendi'den üslûp, tavır ve repertuar; Sadeddin Heper'den ise usûl, kudüm icrası ve repertuar konularında öğrenim gördü. Özellikle Ali Efendi'nin üslûp ve tavrından önemli ölçüde etkilendi; Heper'den çok sayıda Mevlvî âyini ve lâdinî klasik eser meşketti. Nuri Halil Poyraz, Refik Fersan, Fahire Fersan, Münir Nureddin Selçuk ve Ârif Sami Toker gibi dönemin diğer üstadlarından da musikinin çeşitli bahisleri konusunda faydalandı. Başta Üsküdarlı Ali Efendi olmak üzere zamanın önde gelen üstadlarının karşısında verdiği bir sınavla aldığı icazet, teferruatlı makam bilgisini, geniş repertuarını ve üstün musiki yeteneğini tescil eden önemli bir aşama oldu.

1955 ile 1968 yılları arasında, Mesud Cemil'in davetiyle İstanbul Radyosu'nda başladığı solo programlarında, birçoğu daha önce

Kâni Karaca anlatıyor...

Türk Musikisi'nin Büyük Ustasıyla Sohbet

» Mehmet Güntekin

Mehmet Güntekin: Kıymetli Müzikseverler, bugün 26 Mart 2002... "Türk Musikisi'ne Hayat Verenler" başlıklı dizi sohbetlerimizin bu defaki konuğu Kâni Karaca.

Müziyen olarak bizim için Kâni Karaca'nın anlamı şu ki, kendisiyle tanışıyor olmanın, hatta aynı dönemde yaşıyor olmanın dahi şans olarak değerlendirilmesi gereken bir büyük usta. Bir fem-i muhsin örneği: Üstad Kâni Karaca. Belki de en doğrusu şu: Sadece Kâni Karaca. Başına herhangi bir sıfatın eklemesine ihtiyacı olmayan isim.

Musiki tarihimizden gelip geçen isimler arasında, zamani aşabilenlerin sayısı elbette ki çok azınlıkta kalıyor. Kalabilenler arasında, henüz yaşarken tarihe mâl olmayı başarabilenler ise çok daha az sayıda. Kâni Karaca, işte bu ender musiki adamlarından.

Kâni Karaca'nın önemi, öncelik itibarıyla sesinin güzelliğinde değil. Bizim musikimizde ses güzelliği ilk sırada gelmez. Üslûp sağlamlığının ve tavır güzelliğinin ardından gelir. Bizde öncelikli olan üslûp ve tavidir. Sesin güzelliği, üslûp ve tavır güzelse bir anlam kazanır. Üslûp

ve tavır güzel değilse, sesin güzelliği hiçbir anlam ifade etmez.

Kâni Karaca'nın musiki dünyamıza doğduğu 1950 yılından itibaren, radyo mikrofönlöründen, İstanbul'un camilerinden, televizyon ekranlarından, sahnelerden... Ülkemizin sınırlarını da aşarak, en doğusundan en batısına kadar dünyanın çok sayıda ülkesinde verdiği konserlerle bir Kâni Karaca sadâsı yankılandı ki, bir üslûbun ve tavrın sadâsıdır. Bu yankı boşa gitmedi; bâkî kalacağına da kuşku yoktur. Çünkü o sadâ, yüzyılları aşır gelen soylu bir geleneğin bugünün dünyasındaki yankılarıdır.

Hilkat, hiç şüphe yok ki, bir tarihe, bir büyük sanata ait şifreleri Kâni Karaca adlı bir seçilmişin hançeresine yüklemiş ve yüklediği önemli görevle dünyaya göndermiş olmalıdır. Kâni Karaca adlı birinin sadâsını hiç işitmemiş olsaydık, musikimizin geleneksel anlamda nasıl bir üslûba ve tavra sahip olduğunu anlamak veya hissedebilmek açısından önemli bir imkândan mahrum

kalacaktık, veya işimiz çok zorlaşacaktı. Kâni Karaca, bu musikinin “geleneği” ana eksenini dikkate alındığı takdirde en köklü sesidir. O kadar önemli.

Bu önemin ne kadar farkında olabildik? “Biz”den kasıt milli bir çerçeve çizmek değil; bütün insanlık, bütün sanat, özellikle de musiki tarihi anlamında... “Kâni Karaca’yı bu dünya anlayamadı” diye bir yargıda bulunacak değiliz. Çünkü bu çok haksız bir yaklaşım olur. Mesele şu ki, Kâni Karaca gibi büyük sanatkarlar, zaten büyük kalabalıklar tarafından anlaşılabilirler ve bu normaldir. Anlayan anlamıştır; kesin olan bu.

Hem ulusal anlamda, hem uluslararası anlamda, bütününü değilse bile, Kâni Karaca’nın ifade ettiği mânâyı kavrayabilenler de, önemini hissedebilenler de olmuştur ve bunların sayısı büyük olmasa da olması gereken kadardır. Yoksa son derece dejenere olmuş bir kültürel ortamda, onu dünyanın dört bir yanından sanatını icra etmek üzere niçin çağırırlar? Niçin plaklara okutup sesini kaydetsinler? Niçin kendi basınımdan çok yabancı basında adından söz ettirmiş olsun? Adı bile anılmayabilirdi.

Kâni Karaca’nın önemini anlatabilmek, ciddi boyutta bir çalışmayı gerektirir. Burada yapmak istediğimiz elbette ki bu değil. Muradımız, bir büyük ustayı, adının bizde çağrıştırdığı boyutun biraz daha dışında, bize görünen tarafından farklı olarak, daha spesifik bir boyutta mercek altına alabilmek; tanımaya çalışmak... Onu gerçek anlamda tanıyabilmemizi sağlayacak bazı ipuçlarını, soracağımız sorulara alacağımız cevaplarla elde etmeyi başarabilirsek, amacımıza yaklaşmış olacağız.

Öyleyse lüzumsuz alçakgönüllülüğe hiç gerek yok ki, siz sayın misafirlerimiz ve biz, şu anda önemli bir iş yapıyoruz. Zira, tarihe çok önemli bir not düşüyoruz. Farkında olalım veya olmayalım, bugün burada dinleyeceklerimiz, tarihi bir hazine niteliğinde olacaktır. Ömrü olan görececek ki, günün birinde, Üstad Kâni Karaca’nın bugün anlattıkları, yarının dünyasında önemsenmemesi mümkün olmayacak kadar değerli sayılacaktır.

Bu vesileyle teşekkür için teşekkür ederek derin saygılarımı sunuyor ve tarihe tanıklık edecek olmanız bakımından ayrıcalıklı bir şansa sahip olduğunuzun da altını çizmek istiyorum.

(Mehmet Güntekin): Efendim, uzunca bir girişten sonra nihayet sohbetimize başlıyoruz. Bazı sorular hazırladım. Size yönelteceğim, ama içlerinden bazılarına cevap vermek istemeyebilirsiniz...

(Kâni Karaca): Evet...

Sebepler ne olursa olsun, onları cevapsız da bırakabilirsiniz...

Tabii tabii... Evet...

Ama ben sorularımı, size hazırladığım şekliyle somak istiyorum...

Evet canım...Vallahi, bildiğim bir şey varsa, dilim döndüğü kadar işte...

Estağfirullah...

Sizi memnun edebilirim benim için şereftir.

Teşekkür ederiz. O şeref bize ait. Öncelikle, bir insanın hayatında tabii ki çocukluk dönemi temel teşkil ettiği için, çocukluğunuzdan başlayarak dinlemek isteriz.

Hay hay...

Nasıl bir çocukluk geçirdiniz? Nerede doğdunuz? Nasıl bir ailenin çocuğuydunuz? Lütfederseniz bunlarla başlayalım.

Efendim, dilim döndüğü kadar şöyle arzedeğim...

Bendeniz, Adana’nın Adalı köyünde dünyaya geldim. Küçükken... İşte... Şu veya bu şekilde... Doğduktan sonra... Gözlerimi kaybettim...

Ee... Doğuştan değil mi?..

Değil.

Sonradan?

Sonradan... O da üç aylıkken... Öyle bir şeydi yani... Ben görmeyi hiç hatırlamam, bilmem. Yani görmek nedir, bilmem. Bu bir göz arızası neticesidir efendim... Öyle, bir hastalık, çiçek, trahom, vesaire falan gibi değil de gözümde bir arıza meydana çıkıyor. O zamanki duruma göre köyden şehre gitmek, doktor aramak imkânı kısıtlı... Birtakım kocakarı ilaçlarına başvuruyorlar. Birtakım saçmasapan ilaçlar... Tabii bu fayda etmiyor. Fayda etmediği gibi daha da kötü ediyor... O zaman zar zor kalkıp kendi imkânları dahilinde şehre, doktora götürüyorlar. Bir şey mi var?!

Hayır efendim; su için işaret ettim. Siz lütfen buyurunuz.

Derken, doktor, muayenesinde demiş ki, “Bunun gözünün açılmasına imkân yok!” O zamanın tekniği yetersizdi belki...

Hocam, yalnız, bir şeyi anlayamadım. Bir hastalık filân değil dediniz...

Evet.

Bir kaza mı, yoksa bir kasıt mı var? Yoksa açıklamak istemediğiniz bir şey mi var?

Vallahi onu da şöyle arzedeğim. (Uzunca bir sessizlik. Yüz hatları belirgin şekilde geriliyor.) Benim rahmetli babam, iki kadınla evlenmiş. Bunlardan bir tanesi üvey annem, diğeri de öz annem. Annem, ikinci karısı. Üvey annemin kız çocukları dünyaya geliyor. O vakitlerde erkek çocuk önemli... Erkek çocuk olmayınca babam annemle evleniyor...

Ve siz dünyaya geliyorsunuz...

Evet, ben dünyaya geliyorum. Ben dünyaya gelince de alâ rivâyetin derler ki, üvey annem benim gözüme kezzap dökmüş...

Üvey anne gazâbi... Kıskançlık...

Evet kıskançlık neticesinde... Bunu elbette ki babama anlattıklarında, babam aklını kaçıracak gibi oluyor ve tekme tokat anasından doğduğuna pişman ediyor neticede... Ama ne çare?! Zaten aradan iki-üç sene geçtikten sonra babam ölmüş. Babam öldükten sonra da bizim o saltanatlı devrimiz bitmiş... Herkes bir tarafa dağılmış, kendi âlemine dalmış...

Siz annenizle mi kalıyorsunuz bu arada?

Annemle kalıyorum, ama bu sefer de ne oluyor?.. (Uzunca bir duraklama... Yüz hatlarında büyük bir gerginlik...) Benim annem, "Bu bana ayak bağıdır... Bunun yüzünden evlenemeyeceğim" gibi bir düşünceyle... (Yutkunuyor, yüz hatları daha da geriliyor ve sesi belirgin şekilde titriyor... Bir süre duraklıyor...) İşte... Hatta... Beni diri diri mezara gömmeye kalkıyor!.. (Burada dik durmaya çalıştığı halde, göstermek istemez gibi, gözlüğünü düzeltmek bahanesiyle yüzündeki yaşları siliyor ve uzunca bir sessizlik... Salonda bütün dinleyiciler nefeslerini tutmuş gibi... Dinleyenler arasında gözyaşlarını silenler var.)

Efendim affedersiniz... Bu, öz anneniz değil mi? Bir yanlış anlama olmasın diye...

Evet.

Hocam, çok dramatik bir şey. Evet?..

Ondan sonra... Bak canım... (Sesi nispeten düzeliyor.) Ben bunu kimseye anlatmadım... Pek kimseye anlatmadım hiç... Filmde de anlatmadım tabii... (Hakkında yapılan belgesel filmi kastediyor.) Ben bunu size, sevdiğim için anlatıyorum...

Ben gömülürken köylüler görüp kurtarmışlar... Nihayet benim halam, Allah gani gani rahmet eylesin, bunu duyuyor...

Kaç yaşındasınız o zaman?..

O zaman... İşteee... Demek ki üç – dört yaşlarında mı neyim... Köylüler görüyorlar, diyorlar ki, "Biz seni rezil ederiz! Seni, gider hükümete haber veririz! Şöyle yaparız, böyle yaparız!" Derken ondan sonra bu tutumundan

vazgeçiyor, pişman oluyor. Ve halam da bunu duyuyor; beni himayesine alıyor, en nihayet...

Artık size halanız bakmaya başlıyor?..

Evet, halam bakıyor. İşte yine arada sırada üvey annem de gelip bana bakıyor. Pişman olmuş... Kezzap atan o... Gene de bakıyor, ediyor... Biraz onun yanında, biraz halamın yanında, böyle geçimimi sağlarken... Halam diyor ki, hatta halamın kocası da... Diyorlar ki... (Duraklıyor... Yüzü yine ağlamaklı oluyor...) Onlara Allah rahmet eylesin... Onlar şimdi sağ olsalardı, ben bugün onların ellerini ayaklarını öperdim... Yani beni adam eden onlardı...

Allah rahmet eylesin...

Evet... Ondan sonra nihayet diyorlar ki halam ve kocası, "Bu çocuk hâfız olsun... Öyle şurada, burada, etrafta serseri gibi kalmasın... Şöyle böyle bir tutuma sahip olmasın..." diye düşünüyorlar... Halamların köyünde bir imam vardı... Bu zat da...

Abdi Efendi mi?

Yok, hayır... O Abdi Efendi ayrı... Onu da arzedeceğim... Bu zat hem imamdı, hem de saat tamir ederdi. Saatçi Ali Efendi derlerdi.

İlk Kur'an hocanız mı bu Saatçi Ali Efendi?

Evet. Halam ve halamın kocası, ki "Gaabanca" deriz, beni onun himayesine verdiler.

Kaç yaşındasınız o zaman?

O zaman... İşte... Demek ki 6-7 yaşında filânım... Orada hıfza başladık. Ondan sonra etraf camilerinde mukabele okumaya başladım. Sesimin güzelliği tabii ki etrafın nazar-ı dikkatini celbetmiş olacak ki, diyorlar ki, "Bu çocuğu Hacı Şefika Hâtun Camii'nin imamı Abdi Efendi'ye verelim; ondan birçok makam öğrensın..."

Anlaşılan, musiki bilgisi de var Abdi Efendi'nin?..

Evet, evet, tabii... Musiki bilgisi var ama öyle nazariyat tarzında değil. Yani teknik bilgi bakımından zayıf. Biraz ney çalmış... Ve hâfız aynı zamanda...

Bu, Adana'da oluyor değil mi?

Evet, Adana'da oluyor bu... İşte bu Abdi Efendi'den makamları, nazari olarak değil de pratik olarak... Nasıl arzedeyim, kulaktan... Şu, şu makamdır. İşte, zemîni şudur, şurası zemandır, şöyle yapılır, burada meyânı böyle yapacaksın, şurada segâh açacaksın... diye ağızıyla tarif ederdi. Hatta Kur'an'da da okuyarak tatbik eder, gösterirdi bana.

Sonra nihayet, bizim Adana'nın bir Türkocağı var, orada arada sırada konserler verilirdi. Amatör müzisyenler vardı. Klarinetçi Ali Bakır, Kemanî Galip Ongün... Galip Ongün ölmüş, yakın zamanda duydum. Onlar bana önderlik ederlerdi, sağda solda konserler verirdik. Adana'nın camilerinde mukabele okurken, ileri gelen işadamları, "Yahu" dediler, "Bu çocuk buralarda harcanmasın. İstanbul'a yollayalım. Oradaki üstadlardan feyz alsın. Onları tanısın. Hiç olmazsa bir istikbali olur."

Çok güzel, çok isabetli bir düşünce... Dönüm noktası gibi, değil mi hocam?

Evet, evet...

Fakat, bu arada bir şey sormak istiyorum...

Söyle canım?..

Şimdi, Kur'an hıfzına çalıştınız o aralar... Mukabeleler yapıyorsunuz camilerde... Lâdinî musiki sahasında da Türkocağı gibi yerlerde faaliyetler... Bu arada Mevlid tilâveti konusundan hiç söz etmediniz. O başlıbaşına bir ayrı eğitim değil midir? Mevlid konusunda hiçbir çalışmanız olmadı mı?

Mevlid'de de, o zamanın okuyucularını dinleye dinleye... Hüdâinâbit diyelim, bazı tavırlar elde ettim. Başladım Mevlid okumaya. Tarsus'ta, Mersin'de, şurada, burada... Millet tuttu okuyuşumu yani... Her yerden çağırdılar. İşte o esnada dediler ki büyükler, "Biz bunu İstanbul'a gönderelim. İstanbul'da birçok tanıdık üstadlar var... Onlarla düşün kalksın... Tanısın..."

İstanbul'a hangi tarihte geldiniz hocam?

50'de.

1950...

Evet canım.

Geldiğiniz bir adres, bir kişi var mıydı? Nereye, kime geldiniz?

O da şöyle oldu... O zamanın Adanalı ileri gelen işadamlarından Mustafa Özgür, İstanbul'daki evinde, kendi kulübesinde bana bir yer gösterdi. Bir de adam tahsis etti. Adı Kemal idi. O, beni İstanbul'un camilerine götürür getirirdi. Bilmiyorum, sağ mı, öldü mü? O epey benimle uğraştı. Epey oldu... Sene 1950'de oluyor bu...

52 sene geçmiş... Evet...

İstanbul'a geldim... Bana yer veren Mustafa Özgür, zamanın büyük işadamlarından... Sakıp Sabancı gibi, Nuri Has gibi, Nüh Naci gibi yani... İleri gelenlerden, bir de Halk Partisi'nin il başkanı İbrahim Burduroğlu vardı... Bunlar vasita oldular. İşte böylece İstanbul'a intikal ettik.

Evet efendim... İstanbul'da musiki bakımından ilk kimin rahle-i tedrisine girdiniz?

Şimdi onu arzedeyim... Mustafa Özgür'ün bir ahabî varmış: Kereste tüccarı, Kayserili İbrahim Büyükçopur. Ona demiş ki, "İbrahim, ben bir işe el attım. Şu çocuğu İstanbul'a getirdim. Bir hevesi var. Onu bir dinle, eğer münasipse, buradaki üstadlarla tanıştıralım. Eğer kabiliyeti yoksa söyle, gerisin geri memlekete yollayalım."

O İbrahim Bey, Allah rahmet eylesin, o da öldü, öyle bir zât idi ki, benim diyen hocalara öyle sualler açar ve yanıltırdı ki, o kadar olsun! Birçok büyük hocalara yetişmiş, faydalanmış...

Ne husustaydı bilgisi? Dinî bahislerde miydi?

Evet evet... Dinî bahislerde. Benim ilk hocamın durumunu da şöyle arzedeyim... Beni hıfza çalıştıran hocam... O da bilgiliydi.

Saatçi Ali Efendi mi?

Evet. O, Sultan Hâmid'in huzurunda da bulunmuş. Köyde birçok talebeler yetiştirmiş. Yetiştirdiği talebeler bir memuriyete girmek için Adana'ya gidip imtihanlara başvurduklarında kendilerine, "Yahu, siz hangi

üniversiteden mezun oldunuz?” diye sorarlarmış! Ali Efendi'nin talebesi bu... Yani adam köy imamı ve basit bir hayatı var... Öyle bir zat. Ama boş değil.

Yetmiş... Kendini yetiştirmiş demek ki?..

Evet canım, evet... Bana da ezberden, ilkokul seviyesinde bazı şeyleri öğretti. Çünkü okula gidemedim, gidemezdim... Hatta yeni Türkçe harflerini de bana başlattı, öğretti.

Sonra ilerlettiniz mi, tamamen öğrendiniz mi?

Evet öğrendim. Hatta öteki çocuklardan daha çabuk öğrenir, daha çabuk ezberlerdim. Çocuklara kızar ve derdi ki, “Bak, görüyor musunuz? Sizin de onun gibi olmanız lâzım!” Allah rahmet eylesin, iyi adamdı.

Evet efendim... İstanbul'da ilk musiki derslerini aldığınız hocanız kimdi diye sormuştum...

İbrahim Büyükçopur ile tanıştıktan sonra ona, “Hacı Ağabey, beni Sadeddin Kaynak'la ve Hâfız Ali Efendi ile tanıştır” dedim.

Hâfız Ali Efendi?..

Yer altı Camii imamı...

Üsküdarlı Ali Efendi.

Evet, o. Bilhassa Sadeddin Kaynak'tan meşkedeyim istedim. Hiç olmazsa musiki bilgimi ondan ilerletmiş olurum diye düşündüm. Beni alıp evvelâ Ali Efendi'ye götürdü. Ali Efendi önce bana bir aşır okuttu. Onun öyle musiki nazariyatı filân yoktu, ama yaptığı makamları nazariyat biliyormuş gibi tam sıhhatli yapar ve kullanırdı. Kur'an bilgisi ve Kur'an nazariyatı ise ayrı bir mesele... Onda da çok âlim bir zattı.

İşte bu Ali Efendi beni dinledi ve başladık Kur'an'ın nazariyatına, tâlimine... Bundan başka bir de Kur'an'ı okuma tarzı var tabii ki; o da ayrı bir iş... Meselâ 'Âsım Kıraati' deriz, bu şimdi okuduğumuz normal kıraattir. 'Rivâyet-i Hafz' denir. Bugün piyasada duyduğumuz okuma tarzıdır. Bir de 'Kuralık Kıraati' var; muhtelif imamların okudukları tarzlar... Kimisi bir elif miktarı uzatır... Kimisi üstünü esre okur... Kimisi esreyi üstün okur... Kimisi vasil yapar... Kimisi sekt yapar... Efendim, kimisi idgâm yapar, bazı âyetlerden... Yani efendim, hiç yapılmayacak şeyler... Onlar değişik tarzlar... Buna da 'ilmî kırâat' deniyor.

Tarîkimiz Mısır tarîki... Meslekimiz Şeyh Atâullah diye, o tarz üzere derslere başladık. Bir de zaten ayrıca İstanbul tarîki okunan âyetler biraz daha mufassal, yani teferruatlı ama Mısır tarîki daha münderîc olmuş vaziyette.

Mısır tarîki dediğiniz, Arap tarzı mı oluyor? Öyle mi anlamamız lâzım?

Yo, Arap tarzı değil. Şimdi, o şöyle: İstanbul tarîkinde, “tûl - tavassut - kasr”, yani “tûl”, yani uzun... Meselâ “Ââââmenûûûû”... Bir de “Ââmenûû”; buna ‘tavassut’, yani orta denir. Bir de “Âmenûû”; buna da ‘kasr’, yani kısa

diyoruz. İstanbul tarîkinde öyle.

Uzatmalar yani...

Uzatmalar, evet...

Yani uzatmanın miktarının ne kadar olacağı hususundaki farklılıklar, tarzları oluşturuşuyor...

Evet, evet... Tabii... Ve “Einme-i Kurrâ” diyoruz. On İmam vardır. Her bir imamın da ikişer râvisi vardır. Bir de “tayyîbe” diye bir şey vardır. Arapça beyit. O da okunan âyetlerin hangi tarzda okunacaksa, yani hangi imam hangi tarzda okuyor; sekt mi yapıyor, bir elif miktarı mı çekiyor, beş elif miktarı mı çekiyor?.. Zaten efendim, kıraatta beş elif miktarından fazla çekmek yoktur: Bir – iki – üç – dört – beş şeklinde yani...

Üst sınır beş elif miktarı yani?..

Evet.

Hocam, Üsküdarlı Ali Efendi, size hangi tarzı meşketmiş oldu?

“Üsküdar tavrı”nı. Evet, onun okuduğu “Üsküdar tavrı”dır.

“Üsküdar Tavrı”nın ne gibi ayırdedici özellikleri var?

O tavırda kelimeler yayılmaz. Yani şöyle ifade edeyim: Bir okuma tarzı vardır ki, bazıları, hoca önünde tâlim eder gibi, yayarak, abartarak Kur'an okurlar...

Bir örnekleme yaparsak?..

Hay hay efendim... Eûzü Besmele'yi ele alalım meselâ... (Tâlim okur gibi yaya yaya, hece hece ve hecelere abartılı vurgularla okuyor). Bir de şöyle okuyayım... (Makamlı, çok güzel ve ustaca besmele çekiyor).

Şimdi bunların birincisi hangi tazdaydı, ikincisi hangi tarzdaydı?

Birincisinde, hoca önünde tâlim okur gibi okunuyor. İkincisi ise normal vaziyette...

Yani olması gerektiği gibi olan ikincisi...

Evet... Diyelim ki Uşşak makamından başlayacak... (Uşşak makamıyla bir besmeleye başlıyor ve yarısına kadar geliyor.) Sonra şöyle devam eder... (Besmeleye yarısından itibaren devam ediyor ve bitiriyor.) İşte bu Uşşak oldu şimdi. Bunu ister Hicaz yap, ister Hüseyinî yap, ister Rast yap... Böyle okunursa, yani Üsküdar tarzında okunursa, kelimeler daha âhım şâhım vaziyette yerine oturur... İstanbul'un eski tarzı Üsküdar tarzıdır. “Hoca önünde tâlim okur gibi” dedik ya?.. Yani şöyle: ĞulhüWWALLaaaahü eğKHad!..” diye okurlar!.. Kaf patlasın, ayın çatlasın!.. Bu tarzda okumalar var; güzel gelmiyor. Halbuki Üsküdar tarzında hem makam belirleniyor, hurufat tam yerinden, lüzumsuz abartmadan çıkıyor, dinleyen daha hoşlanarak dinliyor, hem de bize ait o tavır idame ettirilmiş oluyor. İstanbul'un tavrı Üsküdar tavrıdır.

Peki, Arap tavrı nedir?

Haa, Arap tavrı da ayrı...

Nedir, nasıldır o tavrı? Siz aslında onu da iyi okumuşsunuz. Hatta bununla ilgili anekdotlar duydum ben...

Onu da arzedeyim... Şimdi Arap tarzı... Meselâ... ("Felâ ve rabbüke mâ yü'minûne hattâ yü hakkîmuke fimâ şecerâ beynehüm..." diye okuyarak tarif ediyor.) Efendim, bu tavrı da bendeniz gençliğimde, Adana'da hıfza çalışırken, bir yandan da Arap radyolarını dinleye dinleye aldım. Bu feyzi de radyolardan aldık yani...

Hangi hâfızlar okurdu Arap radyolarından? Hatırlıyor musunuz isimlerini? Meselâ Mustafa İsmail'i dinlediniz mi?

Söyleyeyim... Eş-şeyh Muhammed Ferîdî Sencûrî, Eş-şeyh Kâmil Yûsufî'l Behtimî, Eş-şeyh Ahmed Süleyman Sâdâdî, Eş-şeyh Muhammed Süleyman Tantavî, Eş-şeyh Mahmud Halil Bannâ, Eş-şeyh Mahmud Hâbil Fosârî, Eş-şeyh Abdülfettah Şâşâî... Sonra, Eş-şeyh Mansûrî Şâmî Dâmen Hûrî...

Mısırlı mı idi bunlar?

Kimi Mısır'dan, kimi Ürdün'den... Bir zaman, Eş-şeyh Muhammed Ferîdî Sencûrî Ürdün'den okurdu. Eş-şeyh Edûbu't-târifî, Eş-şeyh Muhammed Hasânü's-safâ... Daha çok isimleri dinledim. Şimdi saysam epey sürer.

Hâfızanıza sağlık hocam...

Bunlar kaydediliyor değil mi teypci arkadaş?! Aman ha! Kaydediliyor diye not almıyoruz! Yanarız alimallah! Bir daha nereden, kimden öğreneceğiz bunları?

Hocam, şimdi sohbetimize devam etmeden evvel, değerli konuklarımıza, çok eski yıllardan, İstanbul'a ilk geldiğiniz dönemlerden bir kaydınızı dinleteceğiz. Sürpriz bir taksim var başında... Bir de atmosferi ortaya çıkarmak için ışıkları da kapatalım, şu mavi ışık huzmesi yeter hocamızı dinlerken bize şimdi... En az 50 senelik kayıtlardır... Çok temiz kayıtlar... Sunuşuyla beraber dinleyeceğiz... İşte yarım yüzyıl öncesinin İstanbul Radyosu...

Tamam...

(Sunuş konuşması başlıyor...)

Bu Mesut Cemil!..

(Mesut Cemil konuşuyor...) "Kâni Karaca, 19. asrın ikinci yarısı Türk bestecilerinden Hacı Faik Bey'in Tâhibûselik makamında dev eserini okuyacaktır. Eserler, bestelenmiş olduğu tarihten beri ilk defa olarak okunmaktadır. Türkiye'nin herhangi bir yerinden..."

O zaman TRT yoktu zaten...

(Mesut Cemil'in sunuşu devam ediyor...) "... Kâni Karaca'ya sazlarıyla Vecihe Daryal, Cevdet Çağla, Nyazi Sayın ve Necdet Yaşar refakat ediyorlar. Kudüm ikalarını vurmak suretiyle programı tertîb etmiş olan Sâdeddin Heper (...) ilâve etmektedir. Program, Tâhibûselik makamında Hacı Fâik Bey'in 2 beste ve 2 semâîsidir. Necdet Yaşar'ın bir tanbur taksiminden sonra, Zencîr ikaindaki birinci beste çalınacaktır. Açıldı bahçe-i reng ü bûda yâr bahâr..."

(Tanbur taksimi başlıyor...)

(Mesut Cemil'in sunuşu devam ediyor...) "Programın son parçası: Her zulm ü cefâda yine âteşlere yandım..."

Yörük Semâî...

(Mesut Cemil'in sunuşu devam ediyor...) "Yörük Semâî'nin güftesinin, Fâik Bey'in kendi şîirâne tabiatından çıktığı anlaşılıyor. Son mısraında da kendi ismini zikrediyor.

(Kâni Karaca'nın sesinden eser başlıyor...)

Evet, dinledik...

(Bir dinleyici): Mehmet Bey, bir şey sorabilir miyim?

Elbette, buyurun?..

Gerçi Mesut Cemil anonsta dört kişi saydı ama, kendisi de çalanlar arasında mıydı?

Evet, vardı...

Violonselde?..

Evet violonsel çalıyordu.

Kendisini takdim etmedi. Sadece katıldı... Yani, saz olarak...

Sebebini tam bilemiyorum ama, Mesut Cemil idari

konumundan dolayı mıdır acaba, hocam daha iyi bilir, yanlış bir ifademiz olursa düzeltebilir...

Estağfirullah...

Mesut Cemil, radyonun her şeyi... Bir kere radyonun en başındaki yönetici... O zaman TRT filân yok...

Radyo'nun müdürü...

İstanbul Radyosu'nun müdürlüğünü yapıyor. Bütün müzik türlerini birden yapıyor ve içlerinde icracı olarak bulunuyor. Batı Müziği, Klasik Türk Müziği, Halk müziğimiz... Çellosuyla Batı Müziği... Tanburuyla veya kemençesiyle veya yine çellosuyla Klasik Türk Müziği... Sonra alıyor bağlamayı eline, Halk müziği yapıyor... Aynı zamanda başspiker zaten; sunuşları da yapıyor. Böyle her yerde adının geçmesinden dolayı bir mahfiyetkârlıkta bulunmuş olabilir ve anonsta kendini zikretmemiştir diye düşünüyorum. Ne dersiniz hocam? Olabilir mi böyle bir şey?

Evet evet... Muhakkak!.. Şimdi hatırladım da, bazı takımları okuduğum zaman, meselâ bir Sultânîarak takımı okumuştum, violonseliyle eşlik etti, ama ismini 'Saide Çelen' olarak anons etmişti...

Evet, annesinin adını kullanmış yani...

Evet evet...

Annesi Saide Hanım...

(Aynı dinleyici): Yasal bir engel mi vardı? Onu öğrenmek istemiştiniz...

Sanmam efendim... Orada görevli zaten; yasal engel yoktur.

Yoo, yasal engel değil de, çok programa iştirak ettiği için, "Burada da ismim geçmesin" diyordur... Meselâ Alâeddin Yavaşça'ya da çalardı, hatırlıyorum, onlarda da adı 'Saide Çelen' diye geçer.

Evet, annesinin adını müstear isim olarak kullanmış demek ki...

Şimdi, sevgili hocam... Kaldığımız yerden devam edecek olursak... Sizin, bu Kur'an tilâveti tavırlarının içinden, Üsküdar tavrından yetiştiğinizi öğrenmiş olduk. Ama Arap tarzını da çocukluğunuzdan itibaren radyolara kulak vererek kapmış oldunuz...

Hıfza çalışırken radyoları çok dinlerdim. Çok faydası oldu. Hoca gibi oldu bana radyo... Bakın, o hâfızların isimleri bile hâlâ aklımda kalmış... Okuyuşlarını, tavırlarını hiç unutmadım. Hâlâ hafızamdadır. Takip ederdim daima.

Üsküdar tavrının en kuvvetli temsilcisi, hocanız Ali Efendi miydi?

Eveet, evet! Zaten soyadı da Üsküdarlı. Hâfız Ali Üsküdarlı.

Onun ardından size geçti diyebilir miyiz bu okuyuş üslûbu? Hatta bir tek sizi biliyorum devam ettiren...

Eee... Vallahi... Eee... Hemen hemen yok bu tarz... Evet...

Peki, sizin, bu tarzı meşederek aktardığınız birileri var mı?

Yok... Yok, canım...

Yok mu?! Son temsilci sizsiniz yani?..

Vaziyet onu gösteriyor. Çünkü... Merak yok... Evet, İstanbul'da birçok okuyan var. Güzel okuyan... Ehl-i Kur'an, çok... Yani onların da kendilerine has bir okuyuş tarzları var. Tecvîdi, tâlimi, tabii umumiyetle güzel... Ama tavır, o tavır değil... İşte biraz evvel arzettiğim gibi, birçokları 'Hoca önünde tâlim okur gibi' kaf patlasın, ayın çatlasın; böyle "Wwe ĞĞAAlûuuu" diye okurlar!.. Ama tabii ki 'acemi' olarak şeyetmek istemiyorum; gene iyi Kur'an okuyanlar var...

Hocam, meselâ iyi Kur'an okuyarlardan birkaç örnek vermemiz icab ederse, hangi isimleri sayabiliriz?

Meselâ bakın isimlerini vereyim: Muharrem Aslantürk, Fatih Çollak... Efendim, Ramazan Pakdil... Eee, efendime söyleyeyim... Piyasada da popüler olmuş Fevzi Mısırlı var, Aziz Bahriyeli var... Umumiyetle iyi okur. Musikiye kulağı yatkindir. İyi bir tavır var. Daha eskiden de birçok iyi okuyuş vardı. Meselâ Esat Gerede... Allah rahmet eylesin, iyi okurdu. Hâfız değildi, hıfzı yoktu, ama iyi okurdu.

Sevgili hocam, Sadeddin Kaynak... Sizin hayatınız için Sadeddin Kaynak, üstünde durulmaya değer bir isim galiba; değil mi?

Tabii... Şimdi onu arzedeceğim... Biraz evvel anlattığım İbrahim Büyükçopur, Sadeddin hocamla tanıştırdı beni. Hâfız Ali Efendi'yle tanıştırdığı gibi... Fakat bu iki hocamın birbirlerine öyle bir düşmanlığı vardı ki, anlatılmaz!..

Öyle mi?!

Öfff! Hem de nasıl! O, onun aleyhinde; o, onun aleyhinde!..

Yani anlaşılın, birbirlerinin gıyabında çok "iltifat" ediyorlardır!..

Ne diyorsuuun?! (Kahkahalar...) Neee diyorsuuuuun?! (Uzun kahkahalar...) O ona affedersiniz işte bilmem ne Ali... Öteki ona işte efendim bilmem ne falan filân... Şimdi burada söylenmez bunlar... (Kahkahalar...)

Tabii efendim, şimdi burada şey yapmayalım değil mi?.. (Kahkahalar...)

Kardeşlerimizin huzurunda biraz kaba olur, evet... Birbirlerinin aleyhinde, olmayacak, ağzına alınmayacak bazı sözler... Ben onları nasıl idare ederdim, nasıl?.. Aman... Bir Allah bilir, bir de ben bilirim!..

Kızıyorlar mıydı size, "Ona niye gidiyorsun?" diye? "Ya o, ya ben" filân gibi dayatmalarla karşılaşmadınız mı?

Duur! Anlatacağımı! Ona mahal bırakmadım... Çünkü Sadeddin Kaynak'tan meşkettiğim esnada Ali Efendi'den de Kur'an tâlim ediyordum, fakat kalkıp da öyle gevezelik filân etmiyorum. Boşboğazlık yok... Birbirlerinin aleyhinde

olduklarını biliyorum çünkü... Onun için ötekine de gittiğimi hiç belli etmiyordum.

Ama bir gün Hâfız Ali Efendi bana: “Bana bak Kâniiii! Sen, hem beni, hem de onu idare ediyorsun! Ben için farkındayım ama seni sevdiğim için sesimi çıkarmıyorum, haberin olsun!” demesin mi?! Meğer için farkındaymış, ama sesini çıkarmadı. Allah rahmet eylesin. Nasıl idare ettim Allah bilir! Tek ki, bunlardan feyz alayım, istifade edeyim... Memleketimden kalkmışım, koskoca İstanbul’a gelmişim. Ne o? “İstanbul’a gitti de bir şey öğrenmeden geri geldi” dedirtir miyim? O korku itelemiştir beni.

İstifade etmişsiniz efendim. Hem de bu kadar olur ancak. En iyisini yapmışsınız; ortada. Sadeddin Kaynak, size meşkettiği sıralarda kaç yaşlarındaydı?

Yaşlıydı. Genç değildi. Sesi iyice falso haldeydi çünkü. “Aman” derdim! “Hocam” derdim, “Şu eserin notasını bana okur musunuz?” Notayla okutturup eseri anlamaya çalışırdım. Yoksa zordu.

Doğrudan icra etse, eser anlaşılabilir miydi? Okuyuşundan mı?

Evet evet... Doğrudan okuduğu zaman anlayamazdım. Falsoydum. Bir “lâ” bassa, lâ mıdır, si bemol müdür, segâh mıdır, ne olduğu belli olmazdı. Meselâ bir örnek vereyim: (Ağzıyla do – re – do – si – si – lâ – lâ şeklinde bir seyir yapıyor.) Lââââ... Bu, normal düğâh şimdi... (Sadeddin Kaynak’ı taklit ederek “Ey âşik-ı sâdiklar”ın girişini okuyor ve düğâh perdesine geliyor...) Perde gitti!.. Ama tabii ki gençliğinde öyle okumazmış.

Tabii... Gençlikte okuduğu plaklar var. Geçirdiği rahatsızlıklar filân etkilemiş olabilir.

Tabii. “Aman hocam” derdim... “Bana bunun notasını okusanız...” O zaman lâ – lâ – do – si – re – do filân diye okurdu, eseri öyle anlardım... Sadeddin Heper hocamın sesi de öyle falsoydum.

Hocam, Sadeddin Heper deyince aklıma geldi... Sadeddin Kaynak bir felç vak’ası geçiriyor...

Evet, evet, evet...

O zaman Heper’e demiş ki, “Bana emr-i Hak vâki olursa Kâni sana emanettir.” Bu doğru mudur?

Evet. Fakat felç olmadan önce söyleyiydi. O zaman, Kaynak hocamın Taksim Sıraselviler’deki evinde meşkederdik. Heper, bir gün kalktı geldi oraya. Beni Heper’e tanıttı. Şuradan buradan sohbet edilirken, döndü bana dedi ki, “Bak evlâdım, bana bir emr-i Hak vâki olursa seni bu zâta emanet ediyorum. Bu zât benden daha bilgilidir.” Aynen böyle konuştu.

Efendim, Sadeddin Kaynak İstanbul doğumlu olmasına rağmen, ailesinin memleketi olan Rize’nin şivesine kendini kaptırdığı da olmuştum. Doğma büyüme İstanbullu olmasına rağmen, sinirlendiği zamanlarda konuşması değişir ve meselâ “geldiğim gibi” yerine “celduğum cibi” deyivermiş! Öyle miydi? O aksan hemen ortaya çıkar mıydı?

(Kahkaha atıyor...) Evet evet. “Celduğum cibi” derdi evet... Arada sırada kaçırırdı böyle konuşurken...

Tanışmamız da şöyle oldu kendisiyle... O zaman Yenicami’de mukabele okurdu...

Eminönü?..

Evet... Eminönü’ndeki Yenicami’de mukabele okurdu kendisi. İbrahim Ağabey (Büyükçopur) beni alıp oraya götürdü. Mukabele okuyordu, dinledik. Sonra İbrahim Ağabey dedi ki, “Sana bir hâfız getirdim. Bunu bir dinle, eğer kabiliyetini münasip görürsen himâyene almanı rica ediyorum.”

Hocam, affedersiniz... Söyleyeceğinizi unutmayın... Sadeddin Kaynak’ın Yenicami’de mukabele okuduğunu söylemişsiniz... Orada görev yaptığını hiç duymamıştık. Sultanahmet’te ve Sultanselim’de görev aldığını bilirdik...

Tabii, tabii... Asıl görev yerleri Sultanahmet ve Sultanselim’dir... Yenicami’de, Ramazan aylarında mukabele okurdu sadece...

Yani sadece Ramazan ayına mahsus olarak...

Evet, evet... Sadeddin hocam, İbrahim Ağabey’in o takdimi üzerine, “Bir aşır okusun bana” dedi. Okudum, dinledi. Hatta ardından da onun bir okumasını aynen taklit ederek okudum. Bu çok hoşuna gitti, güldü... İbrahim Ağabey’e cevap olarak da, “Sen bunu bayramdan sonra al, Sıraselviler’deki evime getir” dedi.

İlk karşılaşmanız o gün müydü?

Evet. İlk o gün tanıştık. Sonra bayram ertesi Sıraselviler’deki evime gittik. İlk olarak, bestelediği ilk ilâhisini, Şehnaz ilâhiyi meşketti bana.

Hangisidir o ilâhi hocam?..

“Bana bu ten gerekmez can gerektir”... Ardından da bir Nühüft durak meşketti. Bestesi Ali Şîrûganî’nin...

Durak mı?

Evet. Güftesi de Niyâzî-i Mısrî’nin... “Halk içre bir âyineyem herkes bakar bir ân görür / Her ne görür kendi yüzün ger yahşî ger yamân görür”... İşte böyle bir durak... Makam Nühüft...

Nadide bir makam...

Evet... Zaten bu makam, mâlûmuâliniz, piyasada öyle pek okunmaz... Nadir kullanılan bir makamdır. Rûyirak gibi... Sipîhr gibi... Vesaire... Öyle pek kullanılmaz. O makamdan meselâ Tanburî Ali Efendi’nin bir bestesi var: “Merdüm-i dîdeme...” Nadirdir... Bir vesileyle okumuştum onları. Radyo’da kayda alınmıştı. Sadeddin Heper hocam da kudümle refakat etmişti...

Hocam, bu nadide makamlardan konu açılınca... Bu makamlarla ilgili nerede bir satır yazı varsa, hemen hepsinde adınız geçer. Veya sizin adınızdan bahsedilen hemen her yazıda bu nadide makamlardan muhakkak bahsedilir. Günümüzde pek tedavülde olmayan, çok icra edilmeyen ve eser sayısı da çok az olan makamlar

konusunda bir müracaat mercii olduğunuz, o eserler üzerine repertuarınızın çok kuvvetli olduğu, en önemli hususiyetlerinizden biri olarak kaydedilir. Bu eserleri, bu makamları nasıl, ne vesileyle öğrendiniz? Sizi bu meraka ne sevketti?

Efendim, bu da şöyle oldu... Bir gün Sadeddin Kaynak hocama dedim ki, "Hocam, ben bir kâr-ı nâtık işittim: 'Rast getirip fend ile seyretti hümâyı' diye bir kâr-ı nâtık... Bunu bana meşkeder misiniz?"

Dede Efendi'nin, 24 makamlı kâr-ı nâtık'ı...

Evet... Dedi ki, "Oğlum, o eser, bir makamın zemini, zemanı, seyri tam bitmeden diğer makamın seyrine geçiyor... Ben sana öyle bir kâr-ı nâtık meşkedeceğim ki, bir makamın zemini, zemanı, meyânı, ne varsa o eserde mevcut... Ve Ahmed Avni Bey'in (Konuk) 119 makamı ihtiva eden kâr-ı nâtıkını bana meşketti.

Hocam, burada misafirlerimize ufak bir açıklamada bulunabilir miyim? Burada kendi kendimize konuşuyor gibi olmayalım. Bilmeyenler için izah etmiş olalım... Kâr-ı nâtık ne demektir? Kelime anlamı olarak 'konuşan kâr' demektir. Eserin güftesinde, her mısra veya her beyitte bir makamın adı geçer. O mısra veya beyit, adı geçen makamdan bestelenmiştir. Diyelim ki "Düştü o dem hâtıra bir beste Rehâvî" mısraı, Rehâvî makamından bestelenir. Veya "Oldu Muhayyer o güzel başladı çevre" mısraının bestelendiği makam Muhayyer'dir, gibi... Niçin Kâr-ı nâtık diye bir form vardır sorusuna cevap olarak iki

görüş vardır. Birincisi, bestekârların hünerlerini göstermek için Kâr-ı nâtık bestelediklerini söyler. Çünkü bestekârlık tekniği açısından da kolay sayılmayacak bir formdur. Diğer görüş ise, bu formun didaktik özelliği olduğundan, yani öğretici tarafından dolayı tercih edildiği noktasına işaret ediyor. Hakikaten de bir kâr-ı nâtık öğrenmişseniz, içinde kaç makam kullanılmışsa o makamlar hakkında bir fikir sahibi olabilirsiniz. Diyelim ki, 119 makamlı bir kâr-ı nâtık öğrenince, o 119 makamdan ayrı ayrı eserler geçmek yerine, tek bir eserin bütünlüğü içinde isim isim o 119 makamın seyrini, tarifini inceleyebilme şansına sahip olabiliyorsunuz. Sanki o 119 makamı meşkederek öğrenmiş gibi olabiliyorsunuz. Denilebilir ki, kâr-ı nâtıklar hakkında bu iki görüş de doğrudur; hem bir bestekâr ustalığını, becerisini göstermiş oluyor, hem de bu formun öğretici özelliğinden faydalanarak öğrencisine makamı tanıtmış oluyor.

Evet canım... Türk Musikisi'nin alfabesi...

Alfabesi, evet... Çok güzel buldunuz... Siz bu eseri Sadeddin hocaların hangisinden; Kaynak'tan mı yoksa Heper'den mi meşketmişsiniz?

Kaynak'tan... Sonra, başka bir kâr-ı nâtık daha meşkettim; onu da Heper hocamdan... Hatipzâde'nin 15 makam ve 16 usûlden müteşekkil kâr-ı nâtıkı. Onda, sizin buyurduğunuz gibi...

Estağfirullah.

... bir mısradaki makamın ismi geçmekle beraber, yani o makamın melodisi örnek olmakla beraber, şiirde ayrıca geçen usûl ismi de bestenin usûlünü teşkil ediyor.

Hem makamı öğretiyor, hem de usûlü yani...

Evet. Meselâ birkaç tanesini örnek vereyim: Beyitte, “Rast geldim mürğ-i zâr içre o şûh-ı dil-keşe / Bir usûl ile idüp de Çenber ettim râmını” deniyor. Hem melodi olarak Rast makamını icra ediyor, hem de Çenber usûlünde bestelenmiş olduğu için o usûlün şeklini de ortaya koyuyor.

Çok güzel. Tam öğretici yani... Hem usûl için, hem de makamat için...

Tabii... “Ol Rehâvî nâğme-i dil-sûze âğazeye kim / Def gibi Devr-i Kebîr ile döner çerh-i denî”...

Devr-i Kebîr usûlü ve...

Rehâvî makamı... “Nağme-i Nîkrîzden kaçmaz görüp cânâneyi / Bir Hafîf âğaz ile çektim usûle ten teni”. Başka, meselâ... “Ol Nihâvend-i Acem mahbûbuna tenhâca dün / Fârisî bilmez misin dedim Berefşân dâmeni”. Bir tane daha: “Bir Nühüft’e nazâr eyle eyleyen uşşâka nâz / Çekti Zencîr’e kemend-i kâkülü ammâ beni”... İşte böyle gidiyor bu...

Hem makam, hem de usûl... Ne güzelmiş...

Evet, hem makam, hem usûl olarak; evet.

Hocam, isterseniz şimdi burada yine bir kaydınız dinleyelim. Bu defaki çok eski değil. Günümüze yakın bir kayıt. Okuduğunuz form, hususen uzmanı olduğunuz bir formdan; yani kasîde.

Doğan Ergin’in idaresinde yaptıklarımızdan mı?

Orasını tam olarak bilmiyorum.

(Kayıttaki müzik başlar; koro ‘Ey şehri-nüzûl-i sûre / Bâis oldun çok sürûre’ beytiyle başlayan Sabâ ilâhiyi icra etmekte, Kâni Karaca ise koronun icrası üzerine kasîdeyi doğaçlamaktadır.)

Evet, kasîdeniz burada nihâyete erdi. Hocam, şu anda yaklaşık bir saatimiz dolmuş durumda. Hazırladığım soruların yarısını bile sormadan vaktin nasıl da akıp geçti, anlayamadık. Bundan sonraki sorularımızı daha özet biçimde cevaplayabilirsiniz, hem sizi daha az yormuş, hem de daha çok istifade etmiş olacağız.

Tabii, tabii.

Meşkettiğiniz hocalarınızdan bahsettik...

Daha bahsedecek çok kimseler var...

Başka hocalarınız var, evet...

Nuri Halil Poyraz var... Refik Fersan, Fahire Fersan, Münir Nureddin Selçuk, Ârif Sami Toker var... Bunlardan da epey istifade ettim.

Bir de o dönemin musiki meclisleri var... Onlar da önemli... Onlara da katılmışsınız. Bu meclislerin en çok hangilerine katıldınız?

Aaa, evet! Beşiktaş’ta her Cuma günü yapılan bir toplantımız vardı. Ama çok zevkli bir toplantı olurdu. Dr. Selahattin Tanur’un idaresinde fasıl yapardık.

Kimin evinde toplanırdınız?

Hakkı Sühâ Gezgîn’in evinde...

Edebiyatçı Hakkı Sühâ Bey. Alâeddin Yavaşça’nın liseden edebiyat hocası.

Evet, evet... Onun evinde toplanırdık. Sadece fasıl değildi. Mektep gibiydi.

Kaç yıl kadar devam ettiniz o toplantılara?

Aşağı yukarı Hakkı Sühâ Bey’in ölümüne kadar devam ettik. Yani, öyle bir fasıl meşkederdik ki, bir şarkıyı kimbilir kaç kere tekrarlardık. Bir besteyi, bir semâiyi kimbilir kaç kere... Nakşolurdu kafamıza... Bir daha unutmak kabil değil.

Sonra, bir de her ayın ilk Cumartesi ayrıca özel bir toplantı olurdu. Ona da birçok çevreden kalburüstü dinleyiciler gelirdi.

Bu Cumartesi toplantıları da aynı evde mi olurdu, başka bir yerde mi?

Gene aynı evde... Orada hem fasıl yapardık, hem güzel sohbetler olurdu... Hem de efendim (burada belirgin şekilde yutkunuyor) çok güzel pastalar, çörekler, kıymalı börekler yani... Çeşit çeşit!.. (Kahkahalar...) Çok güzel yemekler ikram edilirdi...

Yani, hem ruhun gıdası, hem de midenin gıdası; ikisi biraradaymış!.. İhmal edilmemiş!..

(Kahkahalar...) Evet, evet, evet Baba Sultan! Yani böyle bir toplantımız olurdu!..

Hocam, biraz önceki takdimde sesini ve size eşlik ederken sazını dinlediğimiz Mesud Cemil ile ne vesileyle tanıştınız?

Onu da arzedeyim... Daha yeni zamanlarım... Evinde fasıllar yaptığımız Hakkı Sühâ Bey merhum, bir gün, “Oğlum, seni Mesud Cemil’e götürüyüm, onunla tanıştırayım. Gerekirse o seni Radyo’da da okutur” filân dedi. “Aman hocam!” dedim. “Acaba Mesud Cemil Bey bana yakınlık gösterir mi?!” Güldü, “Sen o işi bana bırak... Benim talebemdir” dedi.

Sonra bir gün aldı beni, Mesud Bey’e götürdü. Tanıştık, ben elini öptüm, hoşbeş, filân... “Evlâdım, bize bir eser okur musun?” dedi. Utana sıkıla, “Aman hocam!” dedim, “Kusurum olursa lütfen siz tashih edin. Sizin huzurunuzda okuyacağım?!” Tabii o zaman korkardım, sıkılırdım... Hani, bir pot kırmayayım diye... Ben de tuttum, Nuri Halil Poyraz’dan meşkettiğim Hicaz Durak’ı okudum. Bitince, “Evlâdım, sen kimden meşk ediyorsun?” diye sordu. “Hocam, Sadeddin Kaynak’tan meşk ediyordum, onun vefatından sonra Sadeddin Heper hocamdan meşk ediyorum” dedim. “Haa, öyle mi?” filân gibi bir karşılık verdi.

Meğer Mesud Bey ile Heper'in arasında böyle ne bileyim, bir kısır çekişme midir, çekişme midir, bir tatsızlık varmış. Sebep, musiki... Bir eserin ufak bir teferruatı hakkında mı ne?.. Sadeddin Heper, bu çekişme sırasında, Mesud Cemil hakkında Ulunay vasıtasıyla gazetede bir yazı yazdırıyor...

Refî Cevat Ulunay... Meşhur gazeteci-yazar...

Evet. Refî Cevat, Heper'in doldurmasıyla bir yazı yazıyor ki, aman Allah! Hani, meşhur bir şarkı vardır: "Yâ Rab kalbimin sahibi nerde" diye başlar... (Şarkıyı hatırlatmak için girişini okuyor.) Ulunay yazısında, "Yâ Rab Radyo'nun sahibi nerde?" demiş ve Mesud Bey'e veryansın etmiş! Aleyhinde bir sürü şey... Mesud Bey Radyo'nun başında ya? Anlaşılan, o zamanın Radyo'sunda bu şarkı okundu ve böyle bir piyasa şarkısının okunmasından sorumlu olarak Mesud Bey'i gördüler... Belki de klasikçi oldukları için, 'Niye sahip çıkmıyorsun? Ortalık bu şarkılara mı kaldı?' demeye getiriyorlar... O zaman bu yazı üzerine Mesud Bey Konservatuvar'dan istifa etmiş. İşte bu yüzden ben "Heper'in talebesiyim" dediğimde öyle duraklamış.

Sadeddin Heper o zamanlar, Beyoğlu Malmüdürlüğü'nde veznedarlık yapardı. Sadeddin Kaynak hocamın beni kendisiyle tanıştırdığı esnada musikide pek faal bir döneminde değildi. Kendini nispeten geri çektiği bir dönemiydi. Beni tanıdıktan sonra, meşklerimize musikiye tekrardan başlamış gibi bir durum oldu yani.

Mesud Bey, bir gün Beyoğlu Malmüdürlüğü'ne gidip Sadeddin Heper hocamın odasına girmiş. Heper şaşırmış tabii ki, çünkü ciddi dargınlık var aralarında... Mesud Bey, "Efendim" demiş, "Evet, aramızda bir takım tatsızlıklar oldu, limonî vaziyetler geçti, fakat buna bir son vermeliyiz. Kâni adlı bir talebenizle tanıştım, çok beğendim. Ona siz meşkediymişsiniz. Eğer müsaade buyursanız, sizden meşkettiği klasik eserleri Radyo'da ona okutturup kaydedelim."

Hocam bir gün bana geldi ve "Mesud Cemil bana geldi ve böyle böyle dedi... Sen ne diyorsun?" diye fikrimi sordu. "Vallahi hocam, siz ne buyursanız ben ona göre hareket ederim. Siz eğer okumamı münasip görüyorsanız emriniz başımın üstüne, ama müsaade etmezseniz kendi kendime nasıl olur da 'İllâ da Radyo'da okuyayım' diye öyle bir şeye kalkışırım? Aman hocam, size nasıl öyle bir saygısızlık ederim?!" diye cevap verdim. Bana "Tamam!" diyen Heper hocam, Mesud Bey'e olumlu cevap vermiş.

Mesud Bey'le bu şekilde barışan Heper hocam Radyo'da okumama müsaade ettiği gibi, musikiye daha fazla vakit ayırmaya da başladı. Meselâ yeni meşklerimiz için, büyük bir tevazu göstererek, yaşı benden çok büyük olmasına rağmen bizzat evime gelmeye başladı. Allah rahmet eylesin, hakkını ödeyemem.

Okumam için aralarında anlaşan hocalarım, bir gün saat iki buçukta beni Radyo'ya çağırılmışlar. Heper hocam beni aldı, kalktık gittik. Ruşen Ferit Kam, Vecihe Daryal ve bir de Mesud Bey'in kendisi, sazlarıyla hazır vaziyette bekliyorlar. Stüdyoya girdik, ilk olarak Ârif Mehmed Ağa'nın Remel ikaindaki Acembüselik Beste'sini okuduk.

Ardından da Ahmed Avni Bey'in (Konuk) Rahâtülervâh Takım'ını icra ettik. Ve böyle devam etti bu kayıtlar...

Hocam, iyi ki de okumuşsunuz... İyi ki de iki rahmetli üstadlar inatlarında ısrar etmemişler... İyi ki de Mesud Bey o şık tavrı sergileyip, dargın olmalarına rağmen Sadeddin Heper'in ayağına gidip sizin için izin istemiş. Şık tavrı diyorum, çünkü sizi ne yapıp edip stüdyoya sokar ve okutabilirdi. Ama öyle yapmamış, bu müktesebatınızın mimarı olan meşk hocanıza gidip destur almak istemiş. Bu harika bir sorumluluk tavrı. Heper'in verdiği karşılık da bundan aşağı değil. O da büyük bir sorumluluk örneği sergileyerek olumlu cevap vermiş. İşte bütün bu şık tavırlar sayesinde bugün biz o harika kayıtlara sahibiz. Niçin harika? Zira o kayıtlardaki eserlerin birçoğu, programın başında Mesud Bey'in anonsundan da işitildiği gibi ilk kez icra ediliyor. Sizin okuduğunuz o tarihten sonra da pek icra edildiği söylenemez. Varsa bile ya birdir, ya iki, üç... O kadar...

Evet Baba Sultan, evet... Şimdi dahasını söyleyeyim... Radyo'da aşağı yukarı 70-80 klasik takım okudum ben... Bunların bazılarını, şimdi ismini söylemeyeyim, o zamanın Radyo'sunun ileri gelenlerinden bir zât diyeyim, kalkıyor, okuduğum o özel plakların üzerine kâğıt yapıştırıyor ve çöpe gönderiyor... Niyazi Sayın görüp muttali oluyor bu rezil vaziyete ve geriye kalanları o kurtarıyor. Yoksa şimdi bunları da dinleyemeycektik!

Tam bir cinayet yani! Tabii ki maalesef gidenler de olmuş bu arada herhalde?..

Evet, maalesef!.. Nasıl arzedeiyim? 70-80 takım klasik eser okudum ben orada...

“Takım”ı bilmeyen değerli dinleyicilerimiz için açıklayalım sterseniz... Aynı makamdan peşrev, varsa kâr, besteler, ağır ve yürük semâîler ve saz semâîsi... Değil mi hocam?

Evet evet, tabii... Başta ve sonda peşrevle saz semâîsi, birinci ve ikinci beste ve ağır ile yürük olmak üzere iki semâî... Böyle okudum yani... Gidenler çöpe gitmiş... Ama işte bunları Niyazi Sayın Hoca kurtarmış; kendisi bizzat anlattı bana...

Allah’tan... İsalet olmuş efendim... Yoksa, maazallah! Evet hocam, devam edersek?..

Ne dedik? Sadeddin Kaynak bana meşkederken felç geçirdi ve Sadeddin Heper’e beni emanet etti... Heper hocamla ilk meşkimizi Kadirî Tekkesi’nde yaptık.

Cihangir’dekinde mi?

Evet, evet... Tophane’ye inişte... Orada zaten kendisine mahsus bir korosu vardı. Toplanıyorlar ve klasik eserleri, Mevlvî Âyinlerini filân meşk ediyorlardı. Ben de aralarına katıldım. Tabii ki bu arada Ali Efendi’ye de devam ediyordum. Hâfız Ali Efendi, onu da pek fazla sevmezdi.

Kimi? Heper’i mi?

Evet, Heper’i... Hâfız Ali Efendi rahmetli de yaşına başına rağmen, hakkını ödeyemem, evime kadar gelip bana meşkederdi. Bir gün ona dedim ki, “Hocam, sizi Heper Hoca ile tanıştırayım, ne dersiniz?” Biraz naz etti, huysuzlandı, ama ısrar edince “Peki bari, gelsin bir gün de tanışalım...” deyiverdi.

Fakat hocam, siz de maşallah, hep küskünleri barıştırmak, birbirlerini sevmeyenleri biraraya getirmek gibi hayırlı işlere vesile olmuşsunuz. Ne güzel...

(Kahkaha) Eeeeeet, evet!.. Bir gün Ali Efendi’yle

randevulaştık. Sadeddin Heper hocam ondan evvel geldi ve meşke başladık. O gün Zekâi Dede’nin Muhammes usûlündeki “Kâr-ı Gîsû”sunu meşkediyorduk. “Gönül der-bend-i gîsû-yi muanber olmak istemiş”...

O da nadide eserlerden... Pek bilen yoktur...

Evet evet... Müsteâr makamında kâr; Kâr-ı Gîsû... Ali Efendi hocam, tam o eseri okurken geldi. Oturup sessizce dinledi. Meşk bitince, çok beğenmiş olacak ki iltifatkâr sözler söyledi ve Heper hocamla kucaklaşıp sohbet ettiler. Sonra da çok iyi dost oldular. Ama efendim, Ali Efendi’nin Kaynak hocamla aralarındaki husumet ne şiddetliymiş ki, Kaynak felç geçirdikten sonra bile birbirlerinin gıyabındaki o nahoş sözler devam etti. O, onun aleyhinde, o, onun aleyhinde...

Barıştıramadınız yani onları?..

O da şöyle olmuş... Bunu bana Hâfız Ali Efendi anlattı... Bir gün Alâeddin Yavaşça, Sadeddin Kaynak’ı arabasına almış... Yeraltı Camii’nin köşesine gelip durmuş. “Hocam, müsaadenizle, biraz işim var” deyip camiye girmiş ve Ali Efendi’ye, “Hoca, gel seni arabamla biraz gezdireyim” diyerek almış, arabanın ön koltuğuna oturtmuş. Ali Efendi arkaya dönünce ne görsün?! Arkada Sadeddin Kaynak oturuyor!

Eyvaaah! Kâbus gibi bir şey değil mi?! Kıyamet kopacak şimdi!

Ama kopmamış... Yıllar yılı sarfedilen o kötü sözlerden sonra, yarı felçli olan Kaynak Hocam, “Ver elini öpeyim” demiş. Ali Efendi de nazlanmayıp uzatmış elini... Ve böylece barışmışlar. Ali Efendi Hocam, bana aynen böyle anlattı. Bu iki büyük hocayı barıştıran Alâeddin Yavaşça’dır yani...

Sağolsun, vârolsun Alâeddin Bey... Güzel bir neticeye vesile olmuş. Hocam, şimdi gelelim başka bir konuya... Bestekârlıkla da uğraştınız değil mi?

Bestekârlıkla... Onu şöyle arzedeiyim... İşte... Bazı ufak tefek denemelerim oldu.

Kaç civarındadır sayısı?

Şimdi, iki tane Nikriz’im var... Birisini biraz sonra okuyacağım; güftesi Ümit Gürelman’ındır. Diğerininki ise Feyzi Halıcı’nın... Sonra iki de Sûzinâk var; birinin güftesi yine Ümit Gürelman’ın. Ötekinin güftesi Tahirül Mevlvî’nin. Bunu Alâeddin Yavaşça birkaç defa radyoda okudu.

Az sayıda da olsa, beste çalışmalarınız olmuş diyebiliriz yani...

Evet, oldu... Ondan sonra... Bûselik, Ferahnâk, Hicaz...

E, az sayıda değil o halde. “Az sayıda” demiştim, vazgeçiyorum o zaman... Gittikçe artıyor çünkü... Kaç tane kadar toplam olarak?

Demek ki dokuz, on tane şarkım var. Sonra, saz semâîlerim var. Bir Rû-yi Irak Saz Semâîsi, bir Mâhur, bir de Karcığar...

Dinî musiki örnekleri de var galiba?

Evet, işte şu bilinen “Lebbeyk Allahümme Lebbeyk”i besteledim...

Ne vesileyle bestelediniz bunu? Bir hikâyesi var mı? Zira, “Lebbeyk” deyince, sanki Hicaz’da bestelenmiş filan gibi bir çağrışım uyandırıyor.

Evet, doğru. Aynen öyle. Vaktimiz müsaitse arzedeğim; müsaade buyurursanız...

Estağfirullah efendim, buyurun. Biz sizi dinlemek üzere buradayız. Yeter ki yormamış olalım; ne kadar isterseniz anlatın, emrinizdeyiz.

Hicaz’a gitmem şöyle oldu. Hani adından bahsetmiştim; İbrahim Büyükçopur’un evinde her hafta toplanırdık... O toplantılara zaman zaman İslâm ülkelerinden bazı mühim adamlar, bazı kuruluşların mühim delegeleri filân da gelirlerdi. Gerek Pakistan’dan, Endonezya’dan, Kenya’dan, gerek muhtelif Arap memleketlerinden, İslâm devletlerinden... Onlarla tanışırdık. Sohbetler edilir, Kur’an okuruz, sonra da dağılırdık.

Bir gün bir toplantımıza, bir delege geldi. Mekke’nin ileri gelenlerindenmiş. O zaman Suudi Arabistan’ın kralı Faysal idi. İşte bu zat, Kral Faysal’ın sağ koluymuş. Büyük bir petrol hissedarı, yani oranın Vehbi Koç’u gibi bir adam... Aynı zamanda oranın önemli bir gazetecisi ve öğretmeni... Muhtelif konularda üniversitelerde ders okutmuş. Bu zâtın adı, Seyyid Muhammed Hasan Kutbî...

O gün toplantıda dini sohbetler yapıldı, çeşitli konular üzerine konuşuldu. Sonra, “Burada mevcut hâfızlarımız var. Okusunlar ve ondan sonra dağılalım” dediler. Burhan Aslanoğlu adlı bir ağabeyimiz de vardı, önce o okudu. Ardından ben de tuttum, Arap şîvesiyle okudum. Bu Arap zat, okuyuşumu duyunca benim Arap olduğuma hükmetmiş. Bunu ifade edince güldüler ve Arap olmadığımı, Türk olduğumu söylediler. Bunun üzerine o zat, “Yahu, Türkiye’ye geleceğim ve böyle bir hâfızla karşılaşacağım, aklımın ucundan bile geçmezdi. Zannederdim ki Türkiye’de hâfız yoktur, Türkiye’de Kur’an okuyuşu zavıftır. Ben bu zâtı Hacc’a davet etsem gelir mi?”

Kabul ettim. Sene 1965 idi. Yanıma bir rehber olarak Hicaz’a gittim. O zaman daha yeni evlenmiştim. Hicaz’da şöyle bir hadise oldu: O sene kralın sarayında ‘Âlem-i Râbitatü’l-İslâm’ diye bir toplantı yapıldı. Beni de o toplantının açılış Kur’an-ı Kerim’ini okutmak üzere davet ettiler. Bu davet, beni Hacc’a davet eden Hasan Kutbî vasıtasıyla olmuş. Bir Türk’ün böyle önemli bir toplantının açılışında okumak üzere davet edildiğini duyan Suudili hâfızlar kalkıp İçişleri Bakanı’na gitmişler ve şikâyet etmişler. “Burada biz varken Türkiye’den gelen bir hâfıza okutmak bizim için zuldür” filân demişler.

İçişleri Bakanı Muhammed Sırrı Sabbah ise, “Yahu, sizin bu yaptığınız ayıptır! Ne olmuş Türkiye’den gelmişse? Ne olmuş bir Türk okuyacaksa? O da bir dinkardeşiniz

değil mi? Bir Türk’ün Kur’an okuması size niçin zul olsun? Bunun için geldiyseniz yazıklar olsun! Hepiniz defolun!” diye bunları zilgıtlayıp göndermiş.

Oh, ağzına sağlık! Hadlerini güzelce bildirmiş!

Evet, hadlerini bildirmiş. Hasan Kutbî, zaten beni o zatla tanıştırmıştı; “Muhammed Sırrı Sabbah” diye... Ondan sonra, gittik, hiç unutmam, Sûre-i Yûnus’ta bir bölüm var... Esteinzü billâh... “Lillezîne ahsenü’l hüsnâ ve ziyâretü’l...” diye... Hasan Kutbî, orayı bana gösterdi ve “Burayı okuyacaksın” dedi. Hatta heyecandan yanılmayayım diye, önceden bizzat kendisi birkaç defa Kelâm-ı Kadîm’i, yani Mushaf’ı eline alıp takip ederek dinledi. Yarım sayfalık bir aşır... Ve bu okuyuşumu Mekke Radyosu naklen verdi. Spiker Arapça beni takdim etti. Başladım Arap tavrıyla okumaya... Mekke, Cidde radyoları bu okuyuşumu zaman zaman yayınlıyorlarmış. Bizim rahmetli Neyzen Fuat Türkelman, bir Mekke seyahatinde bizzat tesadüf etmiş ve dinlemiş. Gelip bana heyecanla anlatmıştı.

İşte o ilk Kâbe ziyaretimde, bu “Lebbeyk Allahümme Lebbeyk”i, Vakfe’ye durduğum anda gelen bir ilhamla besteledim.

Yani, orada, tam yerinde, Vakfe’de ilham geldi ve bestelediniz?

Evet, evet... Tam orada...

Hocam, isterseniz şimdi, bize yardımcı olacak arkadaşlarımızı buraya davet edelim... Tanburda Özer Özel ve daireyle Kemal Karaöz gelsinler, önce Nikriz şarkınızı dinleyelim... Lûtfederseniz...

Tabii, hayhay, olur... Tabii, tabii, okuruz...Ama evvelâ bu şarkının nasıl bestlendiğini arzedeğim isterseniz... Bir gün Ümit Gürelman'la beraberdik. Ona, "Ümitçğim, bak, 'Andıkça geçen günleri hasretle derinden' mısraıyla başlayan şu şarkıyı yaptım. Nasıl bulacağını merak ediyorum" dedim ve şarkıyı okudum. Ümit dedi ki, "Ağabey, bu şiir, çok meşhur bir şarkı olarak zaten yaygınlık kazanmış. Aynı şiiri bestelemen senin şarkıyı gölgede bırakır. Gel, ben sana aynı kalıpta bir güfte yazıp vereyim ve melodileri bu vereceğim şiire monte et." Verdiği şiir şuydu:

*Sevginle inan gönlüme sen başka cihansın
Cânân diyemem ben sana sen sînede cansın
Gam çekme sakın dinlediğin şarkılarımla
Ölsem de bugün kalbime sen tek heyecansın*

Evet, demek ki böyle bestelendi... Şimdi Özer Özel'den bir taksim dinleyelim ve ardından da sizi dinleyeceğiz hocam...

Evet, hay hay... Usûlü Türk Akağ'dır...

(Özer Özel'in tanbur taksiminin ardından Kâni Karaca Nikriz şarkısını okur ve bitirir.)

Hocam, ağzınıza sağlık...

İşte, böyle bir şey...

İsterseniz hemen ötekine, "Lebbeyk Allahümme Lebbeyk'e geçelim?..

Buna 'Arafat Duası' diyoruz... Bir adı da 'Telbiye'. Bütün

haccâc, Arafat'ta Vakfe'ye durdukları zaman bu duayı okurlar.

Siz, bu okunagelen duayı bestlediniz demek ki, öyle mi hocam? Yani güfte olarak, bilinen duanın sözlerini aldınız?..

Evet... Bana ilham geldi işte... Hcaz'da, Arafat'ta ben bunu 'mingayrihaddin' besteledim...

Estağfirullah efendim... Siz bestelemesiniz kim besteleyecek?

Ben bunu rahmetli Doğan Ergin ağabeyime okudum, çok hoşuna gitti, hemen notaya aldı. Yönettiği TRT Tasavvuf Musikisi Korosu'nda arada sırada okudular. Kadınlar erkekleri filân okudular...

Siz de bizzat, bizim Kanal 7'deki programımızı teşrif ettiğinizde okumuştunuz... Birlikte icra etmiştik; hatırlarsanız...

Evet, evet... Hatırladım, hatırladım... Orada da anlatmıştım bu Hasan Kutbî hikâyesini, hadisesini filân... Hatırladım. Orada çocuklar da çok güzel çaldılar...

Hocam, ses gösterilsin mi?

Tabii, tabii... Aslında bir koro –pardon, bir solist- söylüyor, koro da cevap veriyor...

Evet, koro yerine, koro hacminde gür sesi olan Kemal Karaöz kardeşimiz size cevap verecek...

Hah hah hah... O da katılır yani... Tabii, tabii... Canımız,

ciğerimiz o... Başımızın üstünde yeri var onun... O evlâdımız...

Buyurunuz hocam...

("Lebbeyk Allahümme Lebbeyk" diye başlar ve eseri tamamlar.)

Ağzınıza sağlık hocam, eyvallah...

Çok çok teşekkürler...

Saygıdeğer konuklarımız, bildiğiniz gibi, hocamızın çok önemli bir hususiyeti de, musikimizde 'irticâlî' dediğimiz, doğaçlama tarzında, bir besteye tâbi ve ait olmayan, icracının o anda bestelediği, bestelenişiyle icra edilişi arasında belki bir saniye fark olan formlar konusundaki ustalığıdır. Bunu bir saz sanatkârı yaparsa adına taksim diyoruz. Bir okuyucu, dinî musikide yaparsa kaside adını veriyoruz. Lâdinî musikide ise gazel diyoruz. Hocam, şimdi istesenez, kendinizi iyi hissediyorsanız, sorulu cevaplı şekilde bir kaside örneği lûtfeder misiniz?

Yapalım...

Tanburî Özer Özel ile sorulu cevaplı...

Peki... Şimdi Doğan Ergin'in bir eserini okuyalım... "Her kelâmın âlâsı..."

Onun arasında mı yapacaksınız?

Evet, onun arasında bir kaside...

Ama hocam, ben sizden özellikle bir şey rica edeceğim...

Söyle canım?..

Gezinirken, kasidede öyle şeyler yapın ki, Özer cevap vermekte zorluk çeksinsin... Yamulup kalsın!.. Lütfen!..

(Uzunca kahkahalar...) Yoo, kıyamam... Canım benim... Şimdi, bu dinî olsun değil mi?

Evet hocam, kaside...

Evet, tamam, oldu... Şimdi orada, hani "İllallah, illallah, lâ ilâhe illallah" diye sazımız şey edecek bunu...

Tekerrür edecek...

Evet, evet... Ben de onun üzerine kaside okuyacağım. Sonra ilâhinin son mısraı ile bitireceğiz.

Tamam hocam... Bir taksim?..

Tabii, arada...

Hüseynî miydi hocam?

Hicaz, Hicaz... Bu da Hicaz...

(Özer Özer'in yaptığı tanbur taksiminin ardından ilâhiye başlar, arada kasideyi okur ve ilâhinin son mısraıyla bitirir.)

Ağzınıza sağlık hocam...

Sağol canım, sizler de sağolun.

Evet efendim... Doyumsuz bir lezzet... Burada şimdi, tarihî bir akşamı beraberce idrak etmiş oluyoruz. Böyle örnekler insan hayatında çok sık bir şekilde yaşanıyor.

Bunun ne derece bir şans olduğunu iyice idrak etmemiz lâzım diye düşünüyorum. Herhalde siz sayın konuklarımız da bu fikrime iştirak ediyorsunuzdur.

Hocam, son olarak önemle üstünde durmamız gereken, ama sona bıraktığımız bir konu var...

Arkadaşlar, rahatsanız burada da oturabilirsiniz, ama isterseniz yerinize de geçebilirsiniz. Özer ve Kemal arkadaşlarımıza söyledim hocam... Çok teşekkür ediyoruz değerli katkılarınız için.

Efendim, sohbetimizin en başında, çocukluğunuzdan bahsettik... O bir aile portresiydi; iyi veya kötü... Allah hepsine rahmet eylesin... Tabii ki bir de İstanbul'a geldikten sonra kurduğunuz bir aileniz var... Evlendiniz, çocuklarınız oldu... Hangi yıl evlendiniz hocam?

Onu da arzedeyim... Efendim, bir gün bir Mevlid merasimine davet edildik... Orada TÜRKİŞ İstanbul Bölge Temsilcisi Vahdet Acar'la tanıştım... Bir de İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Mahmut Dikler... Bu zat, maalesef bir suikast neticesinde hayatını kaybetti. Bu Mevlid esnasında bu zatlarla tanıştım. Bu Mahmut Dikler'in akrabası olan bir hanımla, görücü usulüyle tanıştırdılar beni. Şu oldu, bu oldu, neticede evlendik işte bizim hanımla... İstanbul'a yerleştik...

Hangi yıl evlendiniz hocam? 60'lı yıllar mıydı?

Ee, vallahi, 30-40 sene... Ondan da evvel... Aşağı yukarı...

50'li yılların sonu mu?

50'den sonra... Yani 55'ten sonra... Tarihi pek şey edemeyeceğim... Epeyi oldu...

Kaç çocuğunuz var hocam?

Efendime söyleyeyim, üç çocuğumuz var... Bir tanesi İstanbul Teknik Üniversitesi'nde öğretim görevlisi.

Hangi dalda?

Matematik Bölümü'nde.

Doçent mi, profesör mü?

Doçent... İleride terfi edecek kendisi.

Maşallah hocam... Akademik kariyer sahibi, bir bilim adamı evlât yetiştirmişsiniz, ne güzel...

Bir de ortanca oğlum var... Kendisi müzisyen olarak çalışıyor.

Hangi tür?

Serdar Öztürk'te okudu. Popüler müzikle uğraşiyor... Taverna müziği filân gibi...

Evet, demek ki o da hayatını müzikle kazanıyor... Peki üçüncü çocuğunuz?

Onu da everdik işte...

Kız mı, erkek mi?

Kız, kız...

En küçük mü kızınız?

Evet, en küçüğü o.

Hocam, peki, Allah bağışlasın, torun var mı?

Torunlar... Altı tane torun var... En küçüğü Doğukan... Ele avuca sığmıyor namussuz!..

Doğukan kaç yaşında?

Bu Haziran'da 2 yaşına giriyor.

Maşallah, Allah analı babalı büyütsün. Hocam, ailenizden de bahsettik, şimdi son bir şey; Şu an dönüp baktığınızda, bir dönemin en büyük ustalarıyla birlikte çalışmışsınız. İsimlerini zikrettik... Zikredemediklerimiz de vardır elbette. Eksik bıraktığımız kimse var mı?

İşte, vallahi bilmiyorum ki... Münir Nureddin'den bahsettik mi? Refik Fersan dedim mi? Nuri Halil Poyraz vesaire... Onları söyledim mi?..

Söylediniz evet... O dönemi içinden yaşadınız, müşahede ettiniz. O bakımdan, şimdi sizin tanıklığınız çok önem arz ediyor. Bugünün musiki dünyasının da içindediniz. Bugüne, o günün içinde yaşayarak geldiniz...

Eyvallah...

Şimdi, bir mukayese ettiğiniz zaman...

Bir şey bilmem... Yani benimki gevezelik... Bir şey bildiğim yok...

Aman hocam, estağfirullah... Olur mu öyle şey? Söylediklerinizin hepsi pırlanta niteliğinde.

Teveccühünüz canım...

Yani sizin temsil ettiğiniz sanat açısından, yaşadığınız dün ile bugün arasında ne gibi farklar var? Veya fark yok da başka bir şey mi var? Bu mukayeseyi yapar mısınız?

Efendim... Benim yetiştiğim o eski tarza şimdiki gençler elbette ki yetişemediler. O eski adamların birçokları hayata veda ettiler. Ama şimdi maşallah gene epeyi yetişen gençlerimiz var. Meselâ Melâhat Pars gibi hocaların yetiştirdiği birçok hanım ve erkek örnek talebelerimiz var. Sonra, Alâeddin Yavaşça Hoca'nın yetiştirdikleri var. Serap Mutlu, örnektir. Bize göre genç sayılır. Daha onun gibi birçok yetişmiş sanatçı var, maşallah...

Peki efendim, Mevlid okuyuşuyla ilgili olarak ne durumdayız? Dünkü Mevlid meclisleriyle bugünkülerini kıyaslarsanız, bir geriye gidiş mi sözkonusu, yoksa olduğu gibi devam mı ediyor? Bu değerlendirmeniz çok mühim. Mevlid çok önemli bir mevzu çünkü...

Haa, şimdi efendim, Mevlid bambaşka bir şey... Bu Mevlîd-i Şerîf'i, malûmuâliniz, Evliyaullah'tan Bursalı Süleyman Çelebi meydana koymuştur. Mevlîd'in aslında bir okunuşu, okunuş kuralları vardır. Eskiler bunu bölüm bölüm ayırmışlar. Her bir bölüme 'bahir' denmiş. "Allah adın" bahri Sabâ makamından... Nur bahri Hicaz... Velâdet bahri Rast... Merhaba bahri Uşşak... Mîrac bahri de Segâh veya Hüzam olarak okunur. En sonda Hüseyinî makamıyla tamamlanır. Rahmetullahi aleyhi ecmain,

bunu cumhur olarak bitirirler.

Şimdi birçok Mevlid okuyan genç arkadaşlarımız var... Var amma çoğu makam bilmezler... Musiki bilmezler... Yani musiki bilerek Mevlid okuyan pek nadirdir artık... Yani meselâ makamları alsın da böyle birbiri arkasına sıralasın... Diyelim ki bir Velâdet bahri... Dört satır Rast okuduktan sonra kalk, Sûzidilârâ yap... Ondan sonra Nihâvend-i Kebîr yap... Sûznâk yap... Mâhur yap... Efendim ne bileyim, Pesendîde yap... Ama bunları bilmezler. Çoğu bunları bilmez. Merak da etmezler. Meselâ biri kalksın da Sûzidilârâ'dan üç-dört satır Mevlîd'in herhangi bir bölümünden icra etsin... Yapamaz, çünkü bilmez... Bilmemek ayıp değil, merak da etmez...

O tarzda yetişmemiş demek ki?..

Evet, o tarzda yetişmemişler ama okuyuşlar güzel. Güzel okuyanlar var ama Hüdâinâbit... Yani eğitim yok, makam ve musiki bilmek yok... Olmasın, olmayabilir, ama merak edip öğrenmek zor değil ki. Çünkü böyle arkadaşların kabiliyetleri, Allah vergisi sesleri var. Yani bilmiyorum, arkadaşlar bana gücenmezler değil mi? Darılmasınlar da...

Gücenmezler hocam, gücenmezler. Siz onların Kâni ağabeylerisiniz...

Evet, evet... Tabii... Ben hepsini severim. Hepsine karşı sevgim vardır, bilirsiniz...

Siz eskiden günümüze doğru çok Mevlid meclisi gördünüz... Çok davet edildiniz... Hatta eşinizi bulmanıza bile bir Mevlid davetinin vesile olduğunu anlattınız. Yani, bunun hayatınızda çok önemli bir yeri oldu. Mevlid merasimleri eskiden mi daha sık yapılırdı, şimdi mi daha sık yapılıyor? Dün ile bugün arasında öyle bir mukayese?..

Eskiden, Sadeddin Kaynak devrinden bu yana, öyle çok Mevlid okurduk ki, efendim, neredeyse Osmanağa Camii'yle (Kadıköy) Şişli Camii arasını tâbir câizse su yolu yapmıştık. Sabahleyin evden çıkardım, geceyarısından evvel dönemezdim.

Hep Mevlid okumak üzere mi?

Evet, hep Mevlid okumak üzere. Şimdi o şey bitti, maalesef...

Buna ne sebep oldu diye düşünüyor musunuz? Özellikle de bu son zamanlarda daha bir eksilme var gibi görünüyor...

Evet, evet canım... Çünkü yetişen Mevlidhan da azaldı. Bugün bir Fevzi Mısır, bir Aziz Bahriyeli, bir Halil İbrahim Çanakkaleli de neredeyse gidiyorlar... Onlar da gidiyorlar... Onlar da gittikten sonra bu işin tadı tuzu kalmaz... Var, okuyan birçok arkadaşlarımız var, ama demin de dedim ya, sesleri çok güzel, Kur'an'ı da iyi okuyorlar, umumiyetle Mevlid'de de sesleri güzel, ama musiki bilmiyorlar, tavır yok... Tavır daha önemli, musiki bilmek daha önemli... Ses güzel olmuş kaç para? Tavır bilse, musiki bilse, o ses, o zaman ses olacak. Bilmiyorum, aleyhte konuşmuş gibi mi oluyorum? Öyle anlaşılmaz değil mi Baba Sultan?

Yok hocam, yok. Aleyhte değil... Bir durum tesbiti yapıyorsunuz ki zaten bunu yapabilecek ehliyetteki birinci kişisiniz; iyi ki de yapıyorsunuz. Burada kimsenin aleyhinde kötü niyetli bir şey yok; herkes şahit.

Evet, evet... Aleyhte değil. Yani kötüleyerek değil.

Efendim, ben daha çok sorarım ama sizi bunca saat ne kadar yorduğumun farkındayım. Burada keseyim ki daha fazla yorulmayın. Ama burada bir teşekkür borcumuz var edâ edilecek; dinlettiğimiz kayıtlarınızı Kalan Müzik'in, Hasan Saltık'ın yayınladığı CD'nizden aldık ve burada dinlettik. Dr. Bülent Aksoy yayına hazırlamıştı. Onlara teşekkür ediyoruz.

İşte, biraz evvel arzettim ya, bu eserler neredeyse yokolup giderken Niyazi Sayın imdada yetişiyor... Niyazi Sayın olmasaydı bunlar hep çöptenekesine gidecekti, şuraya buraya gidecekti.

Kurtarılmış böylece... Hele bugünün de hiç alâkasız bir ortamında, Kalan Müzik gibi hatırşinas bir yayınevinin, Hasan Saltık gibi bir yayıncının ve Bülent Aksoy gibi bir kültür adamının sayesinde bu kıymetli icraları dinleyebiliyoruz.

Bir diğer teşekkür borcumuz da Boyut Yayın Grubu tarafından hazırlanıp yayınlanan Kâni Karaca belgesel filmi için... Sinemacı, Yönetmen Mehmet Eryılmaz çekti... Gönül Paçacı bu işi bir dizi halinde kotardı. Onlara da kültür dünyamız müteşekkirdir.

İşte ben bu Kur'an-ı Kerîm hatmini de onların vasıtasıyla okudum...

Evet... Hürriyet gazetesi de Murat Bardakçı'nın girişimiyle ek olarak dağıttı bu hatmi, değil mi efendim?

Evet, evet... Sağolsunlar...

Efendim, şimdi o VCD ile veda edeceğiz. Ama daha önce, Özer Özel kardeşimiz hatırlatıyor, sorusu olan varsa alalım, buyurun lütfen...

Hocam, beyefendi diyorlar ki, "Sizi birileri yetiştirdi; siz kimi yetiştirdiniz? Yetiştirdiğiniz talebeler var mı?"

Vallahi, konservatuvarda öğretim görevlisi iken yetiştirdiğim birkaç talebem var. Meselâ Aytaç Ergen, Oya Nurdan... Mürşide diye bir kızımız vardı, soyadını hatırlayamadım... Şimdi İçişleri Bakanlığı'nda memurdur, Sivaslıdır kendisi. Sonra Sevtap Toptay veya Toptan diye bir talebem vardır... Daha aklıma gelmeyen birçok...

Hocam, afedersiniz... Şöyle bir şey var: Meselâ Necdet Yaşar da belki kimseye dizdize oturup uzun soluklu tanbur dersi vermemiştir, ama öğrencilerinin sayısı binlerle ifade edilir. Kayıtlarını dinleye dinleye de bir hoca-talebe ilişkisi mümkündür. Necdet Yaşar nasıl Mesud Cemil'den doğrudan meşketmediği halde onu dinleye dinleye ve tekniğini kaparak öğrencisi idi ise, sizi de dinleyerek öğrenciniz olmuş kimbilir kaç kişi vardır. Kâni Karaca'nın görünen talebe sayısı az olsa da bu şekilde görünmeyen çok sayıda talebesinden söz edilebilir.

İşte, konservatuvardan birkaç evlâdımıza doğrudan emeğimiz geçti, mingayrılıhaddin...

Estağfirullah hocam...

Usûl vurma, kudüm, vesaire... İşte bunları çocuklara dilimiz döndüğü kadar öğretmeye çalıştık...

Şimdi bir soru daha var... Buyurun efendim...

Hocam, dinleyicimiz, Konya'da bir tarihlerde yapılan Şeb-i Arûs merasimlerinden birinde, Cinuçen Tanrıkorur ile yaptığınız bir saz ve söz atışmasını hatırlatıyor ve burada anlatabilirler mi diyor...

Haa, evet, evet... Cinuçen Tanrıkorur'un Bayâtîaraban Âyin'ini ve Evcârâ'sını filan meşketmiştik. Konya Spor Salonu'nun bir odasında toplanmış, muhabbet ediyorduk. Taksim yaparken tuttu, aykırı bir perde üzerinde Nişâbur yaptı... Allah rahmet eylesin... Yaptı ama, "Hocam" dedim, "Bu, evet, Nişâbur oluyor, ama bu makamın daha başka özelliği var; onu da ortaya koymamız lâzım" filân dedim... Durum bu... Ondan sonra gitmiş, Abdi'ye (Abdi Coşkun), "Kâni böyle böyle söyledi" demiş... Abdi de, "Kâni söylediye doğru söylemiştir. Sen biraz daha dikkat et" diye cevap vermiş. Cinuçen, "Yahu, ben yaparım da olmaz mı?" deyince Abdi, "Yoo, bunda sana katılmıyorum! Eğer Kâni bu hususta bir şey söylediye, doğru olan odur, hiç kusura bakma!" diye noktayı koymuş. (Kahkahalar...)

Böyle bir hâtıra... Evet... Kıymetli Hocam, şimdi son olarak Boyut Yayıncılık'ın sizin adınıza yaptığı filmin başından bir bölüm seyredeceğiz. Işıkları kapatalım ve bu tadına doyumaz akşamı bu filmle kapatmak istiyoruz.

Eyvallah Baba Sultan, eyvallah canım, eyvallah...

Şimdi, siz de işiteceksiniz zaten...

Evet, evet... Filmde anlattığım bazı şeyler vardı...

(VCD'den film gösterimi, Kâni Karaca'nın Nâat-ı Mevlânâ'yı okuyuşuyla başlar ve nihayete erer.)

Sayın müzikseverler... Umuyoruz ki, bu müstesna akşamdan bizim aldığımız zevki siz de aldınız... Hocamızın sayesinde tarihî ve unutulmaz bir akşam geçirdik. Ben, hepinizin adına ellerinden öpmek istiyorum. Geldiğiniz için çok çok teşekkür ediyoruz hocam... Allah başımızdan eksik etmesin... Sağolun...

Sağolun canım... Vârolun...

* Ses kayıtlarını çözerek yazıya geçiren S. Emel Güntekin'e; sohbetinde geçen Kur'an'la ilgili teknik terimleri gözden geçiren değerli hâfız ve mevlidhanlar Mehmet Kemiksiz ve Yunus Balcıoğlu'na teşekkürlerimle. (M.G.)

BEYNEL İSLÂM
HAFİZ-İ KUR'AN
MEVLİDHAN ÂYİNHAN
HOŞSEDÂ KÂMİL İNSAN

KÂNi KARACA

RUHUNA FATİHA
1.3.1930 — 29.5.2004

BİR MUSTESNA DEHA MÜSİKİ İLMİNDE ŞAHTI
HER İCRASI ŞÂH-ESER MÜSİKİDE PÂDİŞAHTI
Kİ KALMADI SADECE SÖZÜ MANAYA GİRDİ ÇIKTI
ERDİ VAHDET SİRRINA Kİ GÖZLEMLERDEDİR TAHTI

Ruhu Şâd Olsun..